

Γκρεμίζοντας τοίχους, κατασκευάζοντας γέφυρες

Δημιουργώντας αντιρατσιστικές φεμινιστικές
συμμαχίες εντός, εκτός και ενάντια στα πανεπιστήμια

Συλλογικότητα BRIDGES

Γκρεμίζοντας τοίχους, κατασκευάζοντας γέφυρες

Δημιουργώντας αντιρατσιστικές φεμινιστικές συμμαχίες

εντός, εκτός και ενάντια στα πανεπιστήμια

Συλλογικότητα BRIDGES

Γκρεμίζοντας τοίχους, κατασκευάζοντας γέφυρες: Δημιουργώντας αντιρατσιστικές φεμινιστικές συμμαχίες εντός, εκτός και ενάντια στα πανεπιστήμια
(Αρχικός τίτλος: Dismantling walls, building bridges: Creating antiracist feminist alliances within, outside, and against universities)

Συλλογικότητα BRIDGES | BRIDGES collective

ISBN: 978-618-85834-4-3

CC BY-NC-ND 4.0

2022 FAC press

Αναφορά Δημιουργού–Μη Εμπορική Χρήση–Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Συγγραφείς:

PAR Βαρκελώνης: Catalina Álvarez Martínez-Conde, Blanca Callén Moreu, Marisela Montenegro Martínez, Francina Planas Piedra, Álvaro Ramírez-March, Sandra Tejada Mejía (UAB); Naty Arias, Marelía Armas, Eugenia D'Ermoggine, Norma Falconi, Ramona Fernández, Karina Fulladosa Leal (Sindillar/Sindihogar)

PAR Αθήνας: Myrto Tsilimpounidi, Aila Spathopoulou, Anna Carastathis (FAC research); Marleno Nika, Aude Sathoud, Marina Liakis (Za'atar NGO)

PAR Γκίτσεν: Encarnación Gutiérrez Rodríguez, María Cárdenas, Douglas Neander Sambati, Sebastian Garbe (JLU); Cuso Ehrich, Emilia Carnetto, Marina Faherty, Robert Schönzart (an.ge.kommen e.V.)

Deanna Dadusc (UoB)

Εικονογράφηση: Shareen Elnaschie (Office of Displaced Designers)

Σελιδοποίηση: Lazaros Kouzelis (Office of Displaced Designers)

BRIDGES: Building Inclusive Societies: Diversifying Knowledge and Tackling Discrimination Through Civil Society Participation in Universities.

Το ερευνητικό πρόγραμμα BRIDGES χρηματοδοτήθηκε με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η παρούσα δημοσίευση αντικατοπτρίζει μόνο τις απόψεις των συντακτών της και η Επιτροπή δεν ευθύνεται για τυχόν χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

FAC press

Εκδόσεις Φεμινιστικό Αυτόνομο Κέντρο έρευνας

Αγίου Παντελεήμονος 7β 104 46 Αθήνα

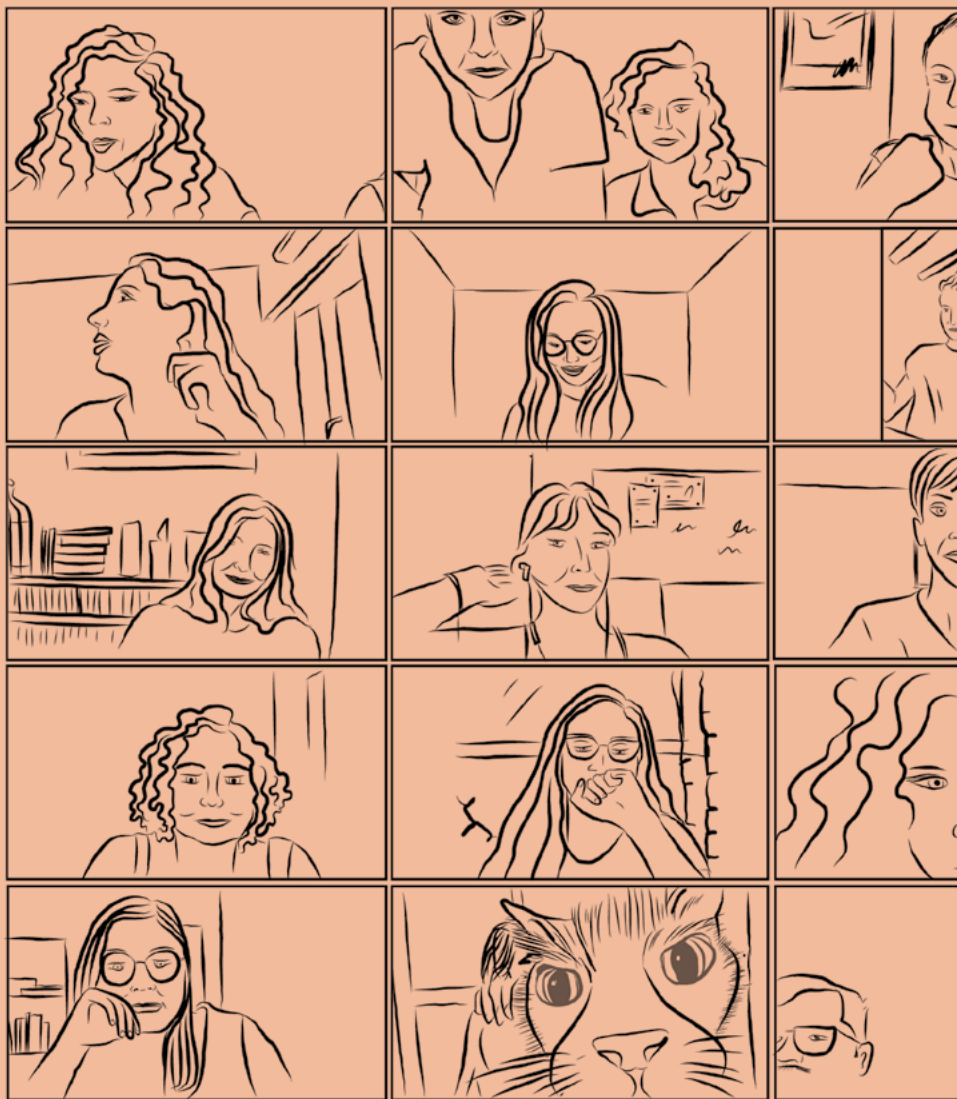
feministresearch.org

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	5
2. Πέραν της διαφορετικότητας. Αποαποικιοποίηση!.....	29
3. Η μεθοδολογία των Αφηγηματικών Παραγωγών στο BRIDGES: Ένας σύντομος οδηγός για την προέλευση και τις χρήσεις της	61
4. Μεταμορφωτικές Συμμαχίες: Επανάκτηση του πανεπιστημίου μέσω των αντιρατσιστικών φεμινισμών.....	93
5. Είναι όμορφο πράγμα, η αποαποικιοποίηση του κόσμου/των λέξεων	123
6. Γεφύρωση ως Αντίσταση: Αποσταθεροποίηση ακαδημαϊκών ιδρυμάτων μέσω του μετασχηματισμού των δομών παραγωγής γνώσης.....	147
7. Μανιφέστο BRIDGES.....	179
A. Βιβλιογραφία	187
B. Η Συλλογικότητα BRIDGES	211

A solid orange vertical bar on the left side of the page.

01

 Unmute

 Stop Video

 79 Participants

 Chat

Share

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Συλλογικότητα BRIDGES

Το παρόν βιβλίο είναι το αποτέλεσμα ενός συλλογικού ταξιδιού. Πριν από τέσσερα χρόνια, το 2018, οκτώ από εμάς που γράφουμε αυτή την εισαγωγή συναντηθήκαμε για πρώτη φορά. Ασχολούμασταν με αγώνες ενάντια στο νεκροπολιτικό ευρωπαϊκό συνοριακό καθεστώς που εντάθηκε με την κήρυξη της «προσφυγικής κρίσης» το 2015.¹ Ενώ ζούσαμε σε διαφορετικά έθνη-κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), τα μέλη αυτής της πρώτης ομάδας είχαν κοινό υπόβαθρο στην ακαδημαϊκή έρευνα. Μοιραζόμασταν επίσης μια δυσφορία προς το κύμα ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος για τη λεγόμενη «κρίση» και τη συνενοχή της με την ευρωπαϊκή επιβολή των συνόρων. Εκείνη την εποχή, συναντηθήκαμε με το κίνητρο να φέρουμε στο προσκήνιο τους αγώνες των μετανασ(ρι)ών για ελευθερία μετακίνησης και να δημιουργήσουμε συναντήσεις μέσω των οποίων να φανταστούμε μια οριζόντια, μαχητική έρευνα. Αυτοί οι αρχικοί προβληματισμοί αποτελούν την απαρχή του BRIDGES.

1. Η νεκροπολιτική είναι μια έννοια που κυκλοφορεί ευρέως στα κινήματα ενάντια στα σύνορα και σε άλλα αντιεξουσιαστικά κοινωνικά κινήματα στον κόσμο, για να υποδηλώσει την άσκηση της κρατικής εξουσίας η οποία καθορίζει ποια ζει και ποια πεθαίνει: σκοτώνοντας συγκεκριμένες φυλετικοποιημένες/έμφυλες ομάδες ανθρώπων, ως έκφραση της κρατικής κυριαρχίας, ιδιαίτερα όπως αυτή αρθρώνει την αποικιοκρατία. Σύμφωνα με τον Achille Mbembe, η ύστερη σύγχρονη αποικιακή κρατική εξουσία διακρίνεται από τις ιστορικά προηγούμενες μορφές της στο ότι λαμβάνει τρεις αλληλένδετες μορφές: πειθαρχική, βιοπολιτική και νεκροπολιτική. Achille Mbembe, "Necropolitics", trans. Libby Meintjes, *Public Culture* 15 no. 4 (2003): 27. Πρβλ. επίσης C. Riley Snorton και Jin Haritaworn, "Trans Necropolitics: A Transnational Reflection on Violence, Death, and the Trans of Color Afterlife," *The Transgender Studies Reader 2*, eds. Susan Stryker και Aren Aizura (New York: Routledge, 2013), 66-76.

Λίγο καιρό αργότερα, μάθαμε για την πρόσκληση του Erasmus+ KA203 *Στρατηγικές Συμπράξεις για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση*, ένα πλαίσιο χρηματοδότησης που αποσκοπεί στη βελτίωση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην ΕΕ. Πιστεύαμε ότι αυτός θα μπορούσε να είναι ένας τρόπος να διοχετεύσουμε αυτές τις ανησυχίες σε ένα έργο που θα παρενέβαινε στα ευρωπαϊκά ακαδημαϊκά ιδρύματα. Κατά τη διαδικασία υποβολής αίτησης σε αυτό το χρηματοδοτικό πλαίσιο, η αρχική ομάδα απηύθυνε πρόσκληση σε συναδέλφισσες και οργανώσεις με διαφορετικές αλλά συναφείς διαδρομές στους κουηρ αντιρατσιστικούς φεμινισμούς, δημιουργώντας έτσι τη συλλογικότητα BRIDGES.

Το έργο BRIDGES φέρνει σε επαφή οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών —μερικές από τις οποίες ασχολούνται με την έρευνα, ενώ άλλες επικεντρώνονται στην αυτοοργάνωση— οι οποίες υπερασπίζονται τα δικαιώματα των μεταναστριών,² των προσφύγων, των μαύρων, των ιθαγενών και των φυλετικοποιημένων ατόμων (BIPOC). Κάποιες από εμάς διδάσκουν και ερευνούν σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΑΕΙ), τα οποία προσπαθούμε να μετασχηματίσουμε —στο Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης (UAB), στο Πανεπιστήμιο Justus Liebig (JLU) και στο Πανεπιστήμιο του Μπράιτον (UoB)— ενώ άλλες, συγκεκριμένα το Φεμινιστικό Αυτόνομο Κέντρο έρευνας (FAC), επιδιώκει να δημιουργήσει αλλαγές μέσω της συλλογικής εξόδου από το πλαίσιο του νεοφιλελεύθερου πανεπιστημίου. Κάποιες από εμάς έχουμε ιδρύσει συνδικάτα, όπως το Sindillar/Sindihogar, ένα συνδικάτο εργαζομένων σε οικιακούς

2. Το θηλυκό γένος χρησιμοποιείται ως συμπεριληπτικό προς όλα τα φύλα.

χώρους και στο χώρο της φροντίδας, που αποτελείται κυρίως από μετανάστριες στη Βαρκελώνη. Άλλες παρέχουν υποστήριξη σε μετανάστριες και κοινότητες BIPOC —όπως το An.ge.kommen, μια νομικά κατοχυρωμένη οργάνωση που υποστηρίζει μετανάστ(ρι)ες κατά την άφιξή τους στο Γκίσεν και το Za'atar, μια μη κερδοσκοπική οργάνωση που παρέχει υποστήριξη σε μετανάστριες και αιτούσες άσυλο στην Αθήνα μέσω ψυχοκοινωνικών και νομικών υπηρεσιών, εστιάζοντας στις γυναίκες και την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Τέλος, άλλες είναι σχεδιάστριες, όπως το Office of Displaced Designers (ODD), με έδρα την Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Συγκεντρώνοντας αυτές τις διαφορετικές ομάδες στο BRIDGES, θέλαμε να αξιοποιήσουμε τις απελευθερωτικές δυνατότητες της διαφορετικότητας για την αντιμετώπιση των διασταυρούμενων μορφών καταπίεσης —στις οποίες αντιστεκόμαστε μέσω της συλλογικής δράσης— και για την ανάδειξη της ετερογένειας εντός των συλλογικοτήτων που αποτελούνται από άτομα με πολλαπλές διαδρομές (βλ. Κεφάλαιο 2). Επιπλέον, ο σχεδιασμός της έρευνας στο BRIDGES αντιστρέφει την υποβόσκουσα λογική της κοινωνικής έρευνας για τις μετανάστριες, τις οποίες κατασκευάζει ως υποκείμενα που «στερούνται» κάτι. Αντιθέτως, το BRIDGES υποστηρίζει ότι τα άτομα με άμεσα βιώματα των συνοριακών καθεστώτων, του ασύλου και της μετανάστευσης διαθέτουν πολύτιμη γνώση λόγω της εγγύτητάς τους/μας στο κοινωνικό συγκείμενο, η οποία μπορεί να συμβάλει στην αμφισβήτηση των επιστημολογικών και υλικών ανισοτήτων στα ΑΕΙ που προκύπτουν από διασταυρούμενους άξονες καταπίεσης με βάση το φύλο, τον

σεξουαλικό προσανατολισμό, τη «φυλή», την εθνικότητα, την αναπηρία και τη νομική κατάσταση, μεταξύ άλλων.

Κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων ετών, αντιμετωπίσαμε πολλές αντιφάσεις στο BRIDGES. Ίσως η πιο δυσχερής έχει να κάνει με τις συνθήκες δυνατοτήτων που οριοθετούνται από το θεσμικό πλαίσιο που επιβάλλει το ίδιο το πανεπιστήμιο. Γνωρίζουμε ότι τα πανεπιστήμια διαδραματίζουν βασικό ρόλο στη διατήρηση της αποικιοκρατίας της γνώσης, των μηχανισμών με τους οποίους οι ευρωκεντρικοί κανόνες της γνώσης που παράγονται στον Παγκόσμιο Βορρά νομιμοποιούνται ως οι μόνοι έγκυροι.³ Εμπνεόμαστε από μια μακρά παράδοση αγώνων, όπως εκείνοι των φεμινιστριών κατά τη δεκαετία του 1970, οι οποίες διατύπωσαν την ανάγκη για τοποθετημένη γνώση σχετικά με την καταπίεση στη ζωή των γυναικών, καθώς και από πιο πρόσφατα κινήματα για θεσμική αλλαγή, που απαιτούν την αποαποικιοποίηση των ιδρυμάτων, των προγραμμάτων σπουδών και της διδακτικής ύλης, τα οποία έχουν εξαπλωθεί σε διάφορες χώρες και σε πανεπιστημιακές σχολές και πέρα από αυτές.⁴ Αυτές οι ασυμμετρίες αναπαράγονται σε αίθουσες διδασκαλίας, χώροι μάθησης και σκέψης οι οποίοι σπάνια είναι δομημένοι ως οριζόντιοι και αντιεξουσιαστικοί. Αντίθετα, η αίθουσα διδασκαλίας έχει σχεδιαστεί ως ένας ιεραρχικός χώρος

3. Aníbal Quijano, "Coloniality of Power and Eurocentrism in Latin America," *International Sociology* 15, no. 2 (June 1, 2000): 215–32, <https://doi.org/10.1177/0268580900015002005>.

4. Catalina Trebisacce, "Una historia crítica del concepto de experiencia de la epistemología feminista," *Cinta de Moebio. Revista de Epistemología de Ciencias Sociales* 57, (2016): 285–95, <https://doi.org/10.4067/S0717-554X2016000300004>. Aziz Choudry and Salim Vally, "Lessons in struggle, studies in resistance", *The University and Social Justice. Struggles Across the Globe*, eds. Aziz Choudry και Salim Vally (Λονδίνο: Pluto Press, 2020), 11–32.

ανταγωνισμού, τυποποίησης και επαγγελματισμού. Σε ποιο βαθμό, λοιπόν, είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν αντιρατσιστικές φεμινιστικές πρακτικές στα πανεπιστήμια, δεδομένων των εγγενώς πατριαρχικών και αποικιοκρατικών θεμελίων τους;⁵ Αυτό το παράδοξο μάς απασχόλησε καθ' όλη τη διάρκεια του έργου. Προσεγγίζοντάς το, ωστόσο, δεν προσπαθήσαμε να το ακυρώσουμε. Αντ' αυτού, υιοθετήσαμε μια ηθική της δυσφορίας,⁶ έναν τρόπο να ενσωματώσουμε αυτούς τους περιορισμούς έτσι ώστε να γίνουν παραγωγικοί. Ακολουθώντας τις παρατηρήσεις της Suryia Nayak σχετικά με τον ακτιβισμό της μαύρης φεμινιστικής θεωρίας, αναζητήσαμε μια μεθοδολογία που μας επιτρέπει να «καταλάβουμε τις εντάσεις, τις διαλεκτικές, την απορία και τις εγγενείς αντιφάσεις αντί να αναζητούμε μεθοδολογίες για να επιλύσουμε ή να τακτοποιήσουμε τις εντάσεις».⁷

Συμμετοχική έρευνα δράσης στο BRIDGES

Από τις παραπάνω εφελκυστικές ανησυχίες σχετικά με την παραγωγή γνώσης στα ακαδημαϊκά ιδρύματα προέκυψαν τα εξής

5. Όπως γράφει η bell hooks, αναλογιζόμενη τη δική της πορεία στο σχολείο, τις σπουδές και στη συνέχεια τη διδασκαλία στο πανεπιστήμιο: «κατά τη διάρκεια του πανεπιστημίου το πρωταρχικό μάθημα ενισχύθηκε: έπρεπε να μάθουμε την υπακοή στην εξουσία.» bell hooks, *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom* (New York: Routledge, 1994), 4.

6. Πρβλ. Itziar Gandarias Goikoetxea, "Habitar las incomodidades en investigaciones feministas y activistas desde una práctica reflexiva" *Athena Digital. Revista de pensamiento e investigación social* 14, no. 4 (30 Δεκεμβρίου 2014): 289, <https://doi.org/10.5565/rev/athenea.1489>.

7. Suryia Nayak, "Location as Method," *Qualitative Research Journal* 17, no. 3 (14 August 2017): 208, <https://doi.org/10.1108/QRJ-02-2017-0004>.

ερωτήματα: πώς πρέπει να παράξουμε γνώση σε ένα έργο όπως το BRIDGES; Ποιες υποκειμενικές θέσεις νομιμοποιούνται να συμμετέχουν στην παραγωγή γνώσης και μέσω ποιων διαδικασιών νομιμοποίησης; Πώς μπορούν να αρθρωθούν μεταξύ τους αυτές οι διαφορετικές υποκειμενικές θέσεις; Ποια πολιτικά αποτελέσματα επιδιώκουμε να δημιουργήσουμε μέσω της γνώσης που παράγουμε; Αντιμετωπίζουμε αυτά τα ερωτήματα με βάση τη λατινοαμερικανική παράδοση της συμμετοχικής έρευνας δράσης (PAR), μεθοδολογικό πλαίσιο το οποίο υποστηρίζει ότι η παραγωγή γνώσης προκύπτει από τον οριζόντιο διάλογο μεταξύ διαφορετικών θέσεων.⁸ Πρόκειται για μια προσέγγιση στην έρευνα που υποστηρίζει μια ηθική και πολιτική δέσμευση για την μεταμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων κυριαρχίας μέσω αναστοχαστικών κύκλων μεταξύ θεωρίας και συλλογικής πράξης.⁹

Θεωρούμε ότι όλες οι εταίροι έχουν ίση επιστημολογική και μεθοδολογική θέση στην κοινοπραξία, αναγνωρίζοντας έτσι ότι κάθε οργανισμός έχει πολύτιμες γνώσεις και δεξιότητες να μοιραστεί με τους άλλους. Οργανώσαμε την καθημερινή τοπική ομαδική εργασία στο πλαίσιο της κοινοπραξίας σε τοπικές ομάδες PAR στις τρεις πόλεις της έρευνας: Αθήνα, Βαρκελώνη και Γκίσεν. Οι Ομάδες PAR αποτελούνται, από τη μία, από έναν ερευνητικό οργανισμό (είτε πανεπιστήμιο είτε ερευνητικό κέντρο) και, από την άλλη, μία οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών η οποία

8. Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 30th anniversary edition (New York: Continuum, 2000).

9. Maritza Montero, *Hacer Para Transformar. El Método de La Psicología Comunitaria* (Buenos Aires: Paidós, 2006).

αφιερώνεται στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης και του αυτοπροσδιορισμού των μεταναστριών και των προσφύγων. Οι τρεις Ομάδες PAR αποτελούν τον κεντρικό διαλογικό μηχανισμό μέσω του οποίου παράξαμε γνώση στο έργο, αλλά και τον τόπο στον οποίο αντιμετωπίσαμε κριτικά τα αλληλένδετα συστήματα κυριαρχίας που δομούν τα ΑΕΙ, εκεί όπου παράξαμε εργαλεία για την αντιμετώπισή τους. Επιπλέον, οι Ομάδες PAR βρίσκονταν σε συνεχή συνομιλία μεταξύ τους και με τις άλλες δύο εταίρους οι οποίες δεν συμμετείχαν σε διαδικασίες PAR.

Χάρη σε αυτή τη συλλογική αρχιτεκτονική εμπνευσμένη από τη PAR μεθοδολογία, συνεργαστήκαμε στην παραγωγή διδακτικού υλικού που ανταποκρινόταν στις ανάγκες, τις πολιτικές επιθυμίες και τις υλικές επιτακτικότητες τις οποίες ανέδειξαν τα μέλη της PAR σε καθένα από τα τοπικά πλαίσια του BRIDGES. Πρώτον, δημιουργήσαμε μια εργαλειοθήκη με έννοιες και στρατηγικές για την κατάργηση των διασταυρούμενων διακρίσεων και, ειδικότερα, του δομικού ρατσισμού στις ευρωπαϊκές κοινωνίες και τα ΑΕΙ.¹⁰ Στη συνέχεια, αναπτύξαμε έναν οδηγό μαθήματος ανοικτής πρόσβασης,¹¹ ο οποίος προτείνει τρεις στρατηγικές καταπολέμησης του δομικού ρατσισμού στα ΑΕΙ: πρώτον, την πραγματοποίηση θεσμικής διάγνωσης, δεύτερον, απελευθερωτικές θεωρίες και, τρίτον, τη χρήση της διαφοράς ως δημιουργικής δύναμης μεταμόρφωσης στις αντιρατσιστικές παιδαγωγικές.

10. "Σχετικά με την εργαλειοθήκη - BRIDGES", Ιούλιος 20, 2022, <https://buildingbridges.space/σχετικά-με-την-εργαλειοθήκη/>

11. "Μάθημα BRIDGES - BRIDGES", Ιούλιος 20, 2022, <https://buildingbridges.space/μάθημα-bridges/>

Τοποθέτηση της μεθόδου PAR στο πλαίσιο του BRIDGES

Έχοντας ως αρχική έμπνευση τη λατινοαμερικανική προσέγγιση σε μεθόδους PAR, θεωρήσαμε σημαντικό να προβληματιστούμε συλλογικά για τους τρόπους με τους οποίους αυτό το μεθοδολογικό πλαίσιο θα μπορούσε να υλοποιηθεί στο ερευνητικό πρόγραμμα του BRIDGES. Συζητώντας τις θεμελιώδεις έννοιες στο υπόβαθρο του ευρύτερου πλαισίου της μεθόδου PAR —δηλαδή, συμμετοχή, προβληματισμός, αναστοχασμός και ενδυνάμωση— επιδιώξαμε να δημιουργήσουμε ορισμούς για το τι θα μπορούσαν να σημαίνουν αυτές οι έννοιες για το BRIDGES.¹² Στη συνέχεια, οι έννοιες αυτών των αρχών μετασχηματίστηκαν ως απάντηση στις συγκεκριμένες προκλήσεις που αντιμετωπίσαμε κατά την εκτέλεση του έργου.

Η συμμετοχή είναι ζωτικής σημασίας για τις μεθόδους PAR. Η σημασία που αποδίδεται σε αυτή την έννοια στη λατινοαμερικανική παράδοση της PAR απαντάει στα θετικιστικά, ευρω-αποικιακά ερευνητικά παραδείγματα που θεωρούν τους ακαδημαϊκούς ως προνομιακά υποκείμενα της γνώσης, ενώ κατασκευάζουν τους «πληθυσμούς» ως απλά αντικείμενα της έρευνας. Αντίθετα, στην PAR, οι άνθρωποι που αντιμετωπίζουν συστημικές μορφές καταπίεσης συνεργάζονται με ερευνήτριες οι οποίες δεν μοιράζονται, μεν, τα ίδια βιώματα, αλλά εμπλέκονται ιδεολογικά στις συνθήκες

12. Marisela Montenegro, Marcel Balasch, and Blanca Callen, *Evaluación e Intervención Social* (Barcelona: EdiUOC, 2009).

υπό διερεύνηση. Μαζί λαμβάνουν δράση για να αλλάξουν τις συνθήκες της ζωής τους. Ενώ οι παραπάνω ριζοσπαστικές κριτικές των ασυμμετριών εξουσίας στην έρευνα μάς έβρισκαν σύμφωνες, διαπιστώσαμε ότι όταν προσπαθήσαμε να μεταφράσουμε τις μεθόδους PAR στο ερευνητικό έργο μας, ο κοινώς αποδεκτός ορισμός δημιουργούσε ένα σύνορο μεταξύ «ακαδημαϊκών» και «κοινωνίας των πολιτών», σαν να επρόκειτο για δύο στεγανά, δύο ομοιογενή μπλοκ σε αμοιβαία αντίθεση —κάτι που, όμως, στο BRIDGES δεν υφίσταται. Αντίθετα, αποφασίσαμε να ορίσουμε τη «συμμετοχή» ως μια διαδικασία συλλογικής κατασκευής ενός χώρου διαλόγου. Αντιλαμβανόμαστε τον «διάλογο» ως κριτική των θετικιστικών ερευνητικών μεθόδων που συμβάλλουν στη διαιώνιση των εκμεταλλευτικών σχέσεων παραγωγής και εξόρυξης γνώσης. Αντλώντας από τη θεωρία του Paulo Freire για την αντι-καταπιεστική παιδαγωγική, μέσω του προβληματισμού, η PAR επιδιώκει να αποκαλύψει νοήματα και πρακτικές που κανονικοποιούν την κυριαρχία.¹³ Έτσι, ο *προβληματισμός* αποτελεί τη διαδικασία αμφισβήτησης των κοινωνικών συνθηκών ζωής που θεωρούνται φυσικές, μέσω ενός συλλογικού διαλόγου μεταξύ εκπαιδευτικών/ερευνητριών και μελών της κοινότητας. Ωστόσο, αυτή η φρεϊρειανή προσέγγιση έχει τους δικούς της περιορισμούς: τείνει να κατασκευάζει μια μετα-αφήγηση «ανακάλυψης» που βασίζεται στη λογική της αναπαράστασης.¹⁴ Αντιπαλεύοντας αυτή

13. Paulo Freire, *Παιδαγωγική των καταπιεσμένων*.

14. Πρβλ. Álvaro Ramírez-March και Marisela Montenegro, "On Narrativity, Knowledge Production, and Social Change: A Diffractive Encounter between the Narrative Productions Methodology and Participatory Action-Research", *Ποιοτική Έρευνα στην Ψυχολογία* (7 Νοεμβρίου 2021): 1–12, <https://doi.org/10.1080/14780887.2021.1994678>.

την τάση, στο πλαίσιο του BRIDGES, ορίσαμε τον διάλογο ως μια πρακτική παραγωγής γνώσης που επιδιώκει να *διαθλάσει*,¹⁵ αντί να *αναπαραστήσει* τις δομικές διαδικασίες που διαφοροποιούν και ιεραρχούν τις θέσεις των υποκειμένων σε συγκεκριμένα πλαίσια. Πρόκειται για μια προσέγγιση που ευνοεί τη συνύπαρξη μιας πολλαπλότητας αφηγήσεων και, κατά συνέπεια, διαφορετικών ορίζοντων μεταμόρφωσης.

Μια τέτοια γνωσιακή προσέγγιση απαιτεί τη δημιουργία διαφορετικών περιστάσεων, από τι οποίες θα μπορούσε να αναδυθεί η άρθρωση διαφορετικών αφηγήσεων/περιπτώσεων στις οποίες θα θέταμε τις ιδέες και τις εαυτές μας υπό διερώτηση, ενώ θα μοιραζόμασταν τα βιώματά μας: τις διαφορετικές διαδρομές διακρίσεων, αγώνων, συνενοχών και προνομίων. Σε αυτό το πλαίσιο, ο *αναστοχασμός*, νοούμενος ως μια κυκλική, μη γραμμική διαδικασία σύνθεσης μεταξύ δράσης και σκέψης, θεωρίας και πρακτικής, λειτούργησε ως μία από τις συνυφασμένες αρχές στην εφαρμογή της PAR. Εν ολίγοις, ο αναστοχασμός αναφέρεται στη συλλογική ανάλυση των διασταυρούμενων δυναμικών εξουσίας που εντοπίζονται στους τρόπους με τους οποίους η γνώση, οι θεωρίες και τα ερευνητικά παράγωγα του έργου δημιουργήθηκαν

15. Πρβλ. Donna Haraway, "Situated Knowledges: *Feminist Studies* 14, no. 3 (1988): 575–99, <https://doi.org/10.2307/3178066>.

στα διαφορετικά πλαίσια της συλλογικότητας BRIDGES.¹⁶ Τέλος, κανονιστικός στόχος της PAR είναι η ενδυνάμωση των συστημικά καταπιεσμένων κοινοτήτων. Εδώ, συνυπογράφουμε τις κριτικές φεμινιστικές προσεγγίσεις προς τις αναπτυξιακές σπουδές: σύμφωνα με τις πρώτες, η ενδυνάμωση δεν νοείται ως διαδικασία απόκτησης ατομικού ή ομαδικού ελέγχου επί ορισμένων πόρων, αλλά, αντιθέτως, τονίζουν την ανάγκη για ριζική μεταμόρφωση των κοινωνικών καταπιέσεων.¹⁷ Η προσέγγισή μας στην ενδυνάμωση απηχεί, έτσι, προηγούμενες προσεγγίσεις στρατευμένων ερευνητριών που επιδιώκουν να μάθουν από και με κοινωνικές ομάδες οι οποίες υπόκεινται στην περιθωριοποίηση, την καταπίεση και την εκμετάλλευση.¹⁸ Ωστόσο, μια διαφορετική κατανόηση της ενδυνάμωσης απορρέει από το BRIDGES, δεδομένης της έλλειψης σαφούς διάκρισης στο έργο μεταξύ εκείνων, αφενός, που φέρουν την ιδιότητα της ερευνήτριας εξωτερικής των συνθηκών υπό

16. Κληρονομούμε αυτή την κατανόηση της αντανakλαστικότητας από τις μεθοδολογικές συνεισφορές φεμινιστριών στις κοινωνικές επιστήμες. Πρβλ. Kim V. L. England, "Getting Personal: Reflexivity, Positionality, and Feminist Research," *The Professional Geographer* 46, no. 1 (February 1994): 80–89, <https://doi.org/10.1111/j.0033-0124.1994.00080.x>. Πρβλ. Gandarias Goikoetxea, "Habitando las incomodidades". Η αναστοχαστικότητα, εδώ, έχει επίσης να κάνει με τις ήδη κλασικές συζητήσεις μετά την «ερμηνευτική στροφή» στην Ανθρωπολογία. Πρβλ. James Clifford and George Marcus, eds., *The Poetics and Politics of Ethnography* (Berkeley: University of California Press, 1986) και τη φεμινιστική απάντηση των Ruth Behar και Deborah A. Gordon, eds., *Women Writing Culture* (Berkeley: University of California Press, 1996).

17. Πρβλ. Naila Kabeer, "Gender Equality and Women's Empowerment: A Critical Analysis of the Third Millennium Development Goal 1," *Gender & Development* 13, no. 1 (March 1, 2005): 13–24, <https://doi.org/10.1080/13552070512331332273>.

18. Πρβλ. Orlando Fals-Borda, "The Application of Participatory Action-Research in Latin America," *International Sociology* 2, no. 4 (December 1, 1987): 329–347, <https://doi.org/10.1177/026858098700200401>. Maritza Montero, *Hacer Para Transformar*.

διερεύνηση, και αφετέρου, των «καταπιεσμένων πληθυσμών». Δεδομένης της διαπλοκής αυτών των θέσεων στο συγκείμενο της έρευνάς μας, ορίζουμε *την ενδυνάμωση* ως μια συλλογική διαδικασία που απορρέει από την αμοιβαία αναγνώριση, η οποία έχει να κάνει με την αναγνώριση των πολλαπλών τρόπων με τους οποίους οι πατριαρχικές, ρατσιστικές και άλλες δομές κυριαρχίας κατασκευάζουν τις ποικίλες θέσεις μας εντός και εκτός των ΑΕΙ. Έτσι, η ενδυνάμωση συμβαδίζει με την προαναφερθείσα αρχή της PAR, τη συμμετοχή, εφόσον προτείνει την ανάληψη ευθυνών και δεσμεύσεων σε μια συλλογική άρθρωση της γνώσης και της πράξης. Η ενδυνάμωση είναι, επίσης, μια λειτουργία της προβληματοποίησης εκείνου που, στις ηγεμονικές ιδεολογίες, θεωρείται δεδομένο: είμαστε, έτσι, σε θέση να κατασκευάσουμε νέα πλαίσια διανόησης και νέες δυνατότητες μεταμόρφωσης των ιστορικών, γεωπολιτικών και επιστημολογικών πλεγμάτων κυριαρχίας στα οποία κατοικούμε.

Το PAR γίνεται PAR*: Πανδημική Έρευνα Δράσης

Καθώς δημιουργούσαμε την εργαλειοθήκη και τον οδηγό μαθήματος, διερευνώντας τη συνοχή και την απόκλιση μεταξύ των αρχών της PAR και της πραγματικής ερευνητικής διαδικασίας, συναντήσαμε ένα σημαντικό εμπόδιο (επιεικώς μιλώντας): το 2020, η πανδημία του κορονοϊού (COVID-19) είχε ως αποτέλεσμα εκατοντάδες εκατομμύρια άνθρωποι να προσβληθούν από τον ιό και

εκατομμύρια άνθρωποι να πεθάνουν.¹⁹ Σε μια άνευ προηγουμένου κίνηση, το ένα τρίτο του παγκόσμιου πληθυσμού (σχεδόν 3 δισεκατομμύρια άνθρωποι) τέθηκε σε lockdown και τα περισσότερα διεθνή σύνορα έκλεισαν, καθώς τα κράτη προσπάθησαν να ελέγξουν τη μετάδοση της νόσου ελέγχοντας περαιτέρω την μετακίνηση των ανθρώπων και επιβάλλοντας καραντίνες, και, σε ορισμένες περιπτώσεις, μέσω της στρατιωτικοποίησης και της αστυνομικής επιτήρησης των αστικών δημόσιων χώρων.

Αν και η πανδημία αποτελούσε μια κοινή υπαρξιακή απειλή, πολύ γρήγορα έγινε φανερό ότι η διαχείρισή της από τα κράτη και το κεφάλαιο επανέφερε και πολλαπλασίασε τις υπάρχουσες ανισότητες και τη διαφορική έκθεση στην επισφάλεια και το θάνατο. Η οδηγία «μείνετε στο σπίτι, μείνετε ασφαλείς» ήταν εφαρμόσιμη μόνο για όσες έχουν σπίτι και για αυτές που το σπίτι είναι, πράγματι, ένα ασφαλές μέρος. Το να μπαίνεις σε «καραντίνα» —ή να σε αφήνουν να πεθάνεις— σε κέντρα κράτησης, στρατόπεδα και φυλακές, όπου η κοινωνική αποστασιοποίηση είναι αδύνατη και στερείται η πρόσβαση σε βασικά αγαθά για τη διατήρηση της υγείας, δεν είναι το ίδιο. Οι εργαζόμενες στη φροντίδα (όπως οι οικιακοί βοηθοί, οι εργαζόμενες στα νοσοκομεία και άλλες) οι οποίες είναι κυρίως μετανάστριες είτε βρέθηκαν εκτεθειμένες στην εργασία τους (μην έχοντας τη δυνατότητα να «εργαστούν από το σπίτι») είτε βρέθηκαν ξαφνικά άνεργες, ενώ επιβαρύνονταν με

19. Καθώς ολοκληρώνεται η συγγραφή του παρόντος τόμου, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας αναφέρει ότι έχουν επιβεβαιωθεί 517.648.631 κρούσματα του κορονοϊού, εκ των οποίων 6.261.708 άνθρωποι που προσβλήθηκαν από τον ιό πέθαναν. World Health Organisation, "WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard" (13 May 2022), <https://covid19.who.int>.

αμίσθωτες υποχρεώσεις φροντίδας στο σπίτι τους. Αυξανόμενα ποσοστά διαπροσωπικής έμφυλης βίας αναφέρθηκαν σε όλο τον κόσμο από φεμινιστικές οργανώσεις που επιμένουν εδώ και καιρό ότι το σπίτι και η ετεροπατριαρχική πυρηνική οικογένεια δεν είναι ασφαλή για πολλές γυναίκες, παιδιά και ΛΟΑΤΚΙ+ νέους. Φυλετικοποιημένες ταξικές διαιρέσεις έγιναν έντονα εμφανείς παγκοσμίως, καθώς Μαύρες, Ιθαγενείς, μετανάστριες, πρόσφυγες και άλλες «υποτελείς» ομάδες, οι οποίες θεωρούνται αναλώσιμες από τα κράτη, επλήγησαν περισσότερο από τον ιό, ενώ έγιναν επίσης στόχοι κρατικής επιτήρησης και αστυνομικής βίας στο όνομα της «δημόσιας υγείας και ασφάλειας». Αντιμετωπίζοντας αυτές τις νέες συνθήκες ύπαρξης, αναγκαστήκαμε να αναλάβουμε μια διαδικασία συλλογικού αναστοχασμού και επανεφεύρεσης της PAR, την οποία ονομάσαμε «Πανδημική Έρευνα Δράσης» ή, PAR*.

Δεδομένου ότι η έρευνα με μεθόδους PAR στο BRIDGES βασίζεται στη διακρατική συνεργασία μεταξύ πανεπιστημίων και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για την παραγωγή γνώσης και οι προσωπικές συναντήσεις, τα εργαστήρια και οι ανταλλαγές είχαν κεντρικό ρόλο σε αυτό, οι περιορισμοί στη μετακίνηση εντός και μεταξύ των τεσσάρων χωρών (Ισπανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία και Ελλάδα) αποτέλεσαν πρόκληση για τον ερευνητικό σχεδιασμό. Τα ταξίδια και οι προσωπικές συνδέσεις διασχίζοντας σύνορα και γεωγραφίες ήταν κεντρικής σημασίας για το πώς είχαμε φανταστεί το BRIDGES. Αυτό ήταν, πλέον, αδύνατο. Ωστόσο, την ίδια στιγμή, η πίεση από τα νεοφιλελεύθερα πανεπιστήμια και τους φορείς χρηματοδότησης να προσαρμοστούμε σε αυτή

την κατάσταση και να συνεχίσουμε αμέσως με τη δουλειά όπως και πριν (business as usual) μας προβληματίσε. Σε ορισμένα πλαίσια, όπου για να συνεργαστούμε στις τοπικές ομάδες PAR οι δία ζώσης συναντήσεις ή ακόμη και οι διαδικτυακές (δεδομένου του ψηφιακού χάσματος που μας χώριζε) ήταν πλέον ανέφικτες, καταφύγαμε στη βιβλιογραφική έρευνα. Σε άλλα πλαίσια, όπου οι πολίτες είχαν μεγαλύτερες ελευθερίες κίνησης και συνάθροισης, οι ερευνήτριες μπορούσαν να συναντηθούν για «περιπάτους εργασίας» σε πάρκα και, έτσι, να σπάσουν την απομόνωση που επέβαλαν οι αυστηρότερες απαγορεύσεις. Σε γενικές γραμμές, δεν νιώσαμε άνετα να καταφεύγουμε στην έρευνα γραφείου ή να περιοριζόμαστε στις διαδικτυακές συναντήσεις. Ως εκ τούτου, προέκυψε το ερώτημα για το εάν και πώς μπορούν οι αρχές της PAR (συμμετοχή, προβληματισμός, αντανakλαστικότητα και ενδυνάμωση) να συνεχίσουν να ενσωματώνονται στην PAR*.

Η κοινωνική απόσταση, η κοινωνική απομόνωση, το lockdown, και τα μέτρα καραντίνας είτε ως εθελούσιες είτε ως επιβεβλημένες από το κράτος αντιδράσεις σε συνθήκες πανδημίας θέτουν προφανώς σοβαρούς περιορισμούς στην PAR. Η αντικατάσταση των προγραμματισμένων δια ζώσης συναντήσεων της ομάδας PAR με διαδικτυακές ήταν εφικτή μόνο στις περιπτώσεις όπου οι συμμετέχουσες είχαν πρόσβαση σε υπολογιστές και γρήγορη σύνδεση στο διαδίκτυο. Υπό το πρίσμα αυτό, συζητήσαμε διαφορετικές μορφές συμμετοχής και την «επιβράδυνση» ως πολιτική και επιστημολογική επιτακτικότητα. Επιπλέον, η πανδημία επιδεινώνει τις δομικές ανισότητες που ήδη αντιμετώπιζαν οι συμμετέχουσες, εκθέτοντάς τις διαφορετικά και δυσανάλογα στον

κίνδυνο πρόωρου θανάτου. Ξαφνικά, βρεθήκαμε αντιμέτωπες με την ανάγκη να ερμηνεύσουμε τον τρόπο με τον οποίο υλοποιείται η κυριαρχία εντός και εκτός των ΑΕΙ. Σε αντίθεση με ισχυρισμούς που ακούστηκαν στην αρχή της πανδημίας ότι η πανδημία ήταν ο «μεγάλος εξισωτής» — εφόσον ο ιός δεν κάνει «διακρίσεις» και το κάθε άτομο, ανεξάρτητα από τη «φυλή», την τάξη, το φύλο ή τη γεωπολιτική θέση μπορεί να προσβληθεί— πολύ γρήγορα, οι δομικές ανισότητες —συμπεριλαμβανομένων εκείνων που προκαλούνται από τις νεοαποικιακές διαδικασίες διαρθρωτικής προσαρμογής και λιτότητας, του απαρτχάιντ και του διαχωρισμού, και της ταξικής εκμετάλλευσης εντός τους φυλετικού καπιταλισμού— έγιναν εμφανείς στις διαφορικές επιπτώσεις του κορονοϊού. Ταυτόχρονα, παροξύνεται και η συνεχιζόμενη κατάσταση του απαρτχάιντ των εμβολίων, που επηρεάζει κυρίως τους ανθρώπους που ζουν στην Κεντρική Αφρική, την Υεμένη και το Αφγανιστάν.²⁰ Όσο καταφανή και εξοργιστικά και αν είναι αυτά τα γεγονότα, η προβληματοποίηση μιας κατάστασης που ακόμα εκτυλίσσεται περιέχει αρκετές προκλήσεις, σημαντικότερες μεταξύ των οποίων είναι οι επείγουσες ανάγκες επιβίωσης, αλληλοβοήθειας και φροντίδας, οι οποίες συχνά υπερισχύουν των αναλυτικών, στοχαστικών και εννοιολογικών δραστηριοτήτων της προβληματοποίησης (και της έκφρασής της στη γραφή). Η δουλειά της συλλογικής επιβίωσης υπό συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες, η οποία μας εμπλέκει ως ερευνήτριες δράσης (οι οποίες προσπαθούμε να λειάνουμε διαχωρισμούς ανάμεσα την έρευνα από τον κοινωνικό ακτιβισμό), συχνά υπερισχύει έναντι της

20. World Health Organisation, "WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard."

δουλειάς της προβληματοποίησης, η οποία μπορεί να προϋποθέτει πολυτέλειες χρόνου, χώρου και ευημερίας, που ήταν σε έλλειψη κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Ο αναστοχασμός ως ενσώματη, συλλογική προσπάθεια επηρεάστηκε προφανώς από την αποσύνδεση και την αποστασιοποίηση. Είναι δύσκολο να δημιουργηθεί χώρος για αναστοχασμό όταν αντιμετωπίζεις μια υπαρξιακή κρίση παγκοσμίων διαστάσεων. Επιπλέον, καθώς ενθαρρυνόμασταν όλο και περισσότερο από τα ιδρύματα και τους χρηματοδότες να στραφούμε σε ερευνητικές μεθόδους που θα μπορούσαν να επιτελεθούν από το γραφείο, συνειδητοποιήσαμε γρήγορα ότι μια διαδικασία PAR που διακόπτεται από μια πανδημία δεν μπορεί να αντικατασταθεί από τις σκέψεις απομονωμένων ερευνητριών που κάθονται στα γραφεία τους —όσο ενδιαφέρουσες ή καλά ενημερωμένες κι αν είναι εκείνες οι σκέψεις. Όπου οι τοπικές συνθήκες το επέτρεπαν, προσπαθούσαμε να συναντιόμαστε αυτοπροσώπως όσο το δυνατόν περισσότερο με ασφάλεια. Παρόλα αυτά, μέσω της PAR*, επιδιώξαμε να δημιουργήσουμε χώρο για διαδικασίες συλλογικού προβληματισμού, να αναδείξουμε τις διαφορές και τα κοινά μεταξύ διαφορετικών κοινωνικά τοποθετημένων υποκειμένων, όπως αυτά αναδείχθηκαν με σκληρό τρόπο από τις συνθήκες πανδημίας που αποκαλύπτουν την αλληλεξάρτησή μας και το μερίδιο διακυβεύματος που έχουμε η μία για την επιβίωση της άλλης. Με αυτή την έννοια, η PAR* είναι μια μεθοδολογία που ανταποκρίνεται στην επείγουσα ανάγκη αμφισβήτησης των υλικών και σημειωτικών επιπτώσεων των αλληλένδετων συστημάτων καταπίεσης σε μια εποχή παγκόσμιας κρίσης.

Η PAR θεωρεί την ενδυνάμωση όχι μόνο ως αποτέλεσμα (π.χ. πολιτικές συστάσεις ή καλές πρακτικές), αλλά και ως διαδικασία μέσω της οποίας παράγεται το αποτέλεσμα. Αλλά και αυτό, επίσης, έπρεπε να διερευνηθεί κριτικά υπό συνθήκες πανδημίας. Πώς θα μπορούσε να μοιάζει μια ενδυναμωτική διαδικασία της PAR*; Θα σήμαινε να «πατήσουμε παύση» στα θεσμικά ρολόγια προκειμένου να διασφαλίσουμε ουσιαστική συμμετοχή σε μια (φανταστική) μελλοντική στιγμή, όταν η πανδημία υποχωρήσει ή (ας ελπίσουμε) ο ιός δεν απειλεί πλέον ανθρώπινες ζωές; Να προτεραιοποιούσαμε τις προσπάθειες αμοιβαίας βοήθειας και έμπρακτης αλληλεγγύης έναντι των ερευνητικών παραδοτέων; Επιπλέον, καθώς οι επιταγές του κεφαλαίου και η διαφαινόμενη απειλή μιας «νέας» χρηματοπιστωτικής κρίσης ανάγκασαν τις κυβερνήσεις να χαλαρώσουν τα μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης και να ανατρέψουν τα lockdown, ανησυχούσαμε (και ανησυχούμε) για το τι συμβαίνει με την κοινωνική υγεία καθώς μας ενθαρρύνουν να αγκαλιάσουμε τη «νέα κανονικότητα». Καθώς τα κράτη χρησιμοποιούν την παγκόσμια πανδημία ως πρόσχημα για να κλείσουν τα σύνορα στις πρόσφυγες, να περιορίσουν τις μετακινήσεις τους, να δικαιολογήσουν τον εγκλεισμό τους σε καταυλισμούς υπό τη διαρκή λογική της καραντίνας και να τιμωρήσουν τη μη συμμόρφωση με κράτηση και απέλαση —καθώς, εν ολίγοις, η βιοπολιτική του κορονοϊού συνοδεύεται από μια ολοένα και πιο επιταχυνόμενη νεκροπολιτική—, η ενδυνάμωση μέσω της αλληλεγγύης αποκτά νέα, επείγουσα σημασία.²¹ Και,

21. Anna Carastathis, Aila Spathopoulou, and Myrto Tsilimpounidi, "Crisis goes viral: containment in the age of contagion in Greece," *Fennia: International Journal of Geography* 198, no. 1-2 (2020): 9-10, <https://doi.org/10.11143/fennia.99514>.

καθώς συντάσσουμε αυτή την εισαγωγή, βρισκόμαστε αντιμέτωπες με μια ακόμη κρίση, έναν ακόμη πόλεμο που δημιουργεί ακόμη περισσότερο πόνο, φόβο, θάνατο και νέες αντιφάσεις στους πολιτικούς μας αγώνες. Φτάνουμε, λοιπόν, σε αυτή τη στιγμή όχι μόνο με ένα ταξίδι πίσω μας, αλλά και με αναδυόμενα ερωτήματα καθώς αντιμετωπίζουμε νέες επείγουσες ανάγκες.

Επισκόπηση του Βιβλίου

Το επόμενο κεφάλαιο, το Κεφάλαιο 2, ασχολείται με τις τρέχουσες συζητήσεις σχετικά με την αποαποικιοποίηση των ΑΕΙ. Διατηρεί μια κριτική στάση σε σχέση με ηγεμονικά ιδρύματα που οικειοποιούνται την «αποαποικιοποίηση» συμβολικά και προσχηματικά σε ένα κατά τα άλλα πατριαρχικό, ετεροκανονικό πρόγραμμα σπουδών, το οποίο αναπαράγει την λευκή υπεροχή. Το Κεφάλαιο 3 παρέχει μια επισκόπηση της κύριας μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε στο BRIDGES, δηλαδή τη μεθοδολογία των Αφηγηματικών Παραγωγών, ανιχνεύοντας τη γενεαλογία της. Υποστηρίζουμε ότι η μεθοδολογία των Αφηγηματικών Παραγωγών μπορεί να συμβάλει στην καλλιέργεια αποαποικιοποιητικών ερευνητικών πρακτικών και να μας βοηθήσει να αμφισβητήσουμε την εκπαίδευσή μας σε ηγεμονικούς θεσμούς στην εκτέλεση κοινωνικής έρευνας. Στο πλαίσιο αυτό, η μεθοδολογία των Αφηγηματικών Παραγωγών υποδεικνύει δυνατότητες συνδημιουργίας νοήματος διαλύοντας τις ιεραρχίες μεταξύ, αφενός, θεωρίας και εμπειρικών «δεδομένων» και, αφετέρου, ερευνητριών και ερευνώμενων.

Τα Κεφάλαια 4, 5 και 6 είναι οι Αφηγηματικές Παραγωγές που παρήχθησαν από τις τρεις Ομάδες PAR στο BRIDGES. Το Κεφάλαιο 4, το οποίο παρήχθη από την Ομάδα PAR της Βαρκελώνης, πραγματεύεται τους κοινωνικούς αποκλεισμούς και τις διακρίσεις στο πλαίσιο της καταλανικής κοινωνίας στο ισπανικό κράτος από μια αντιρατσιστική φεμινιστική οπτική που επιδιώκει τη δημιουργία μεταμορφωτικών συμμαχιών. Το Κεφάλαιο 5, το οποίο παρήχθη από την Ομάδα PAR της Αθήνας, είναι μια συλλογική, ποιητική προσπάθεια να αποκρυσταλλωθούν οι αντιφάσεις των διαφορετικών θέσεων όσον αφορά στο ανοιχτό σχέδιο της αποαποικιοποίησης, σε ένα πλαίσιο —την Ελλάδα, τα σύνορα του Αιγαίου στην περιφέρεια της «Ευρώπης»— όπου η συνεχιζόμενη συνθήκη της αποικιοκρατία²² είναι μια τεταμένη, αντιφατική πραγματικότητα. Χρησιμοποιώντας το είδος της πεζογραφικής ποίησης, είναι επίσης μια προσπάθεια να ξεμάθουμε τις αυστηρές αρχές της ακαδημαϊκής γραφής. Το Κεφάλαιο 6 δημιουργήθηκε από την Ομάδα PAR Γκίσεν και αμφισβητεί το ηγεμονικό νεοφιλελεύθερο πανεπιστήμιο και τις διαδικασίες αποκλεισμού που επιφέρει. Παράλληλα, το κεφάλαιο προωθεί μια ατζέντα αποαποικιοποίησης των γερμανικών πανεπιστημίων που βασίζεται στις εμπειρίες ανθρώπων με μεταναστευτικές βιογραφίες —τόσο εντός όσο και εκτός πανεπιστημίου— που αντιμετωπίζουν τον εθνοκεντρισμό σε μια χώρα στον πυρήνα του καπιταλισμού.

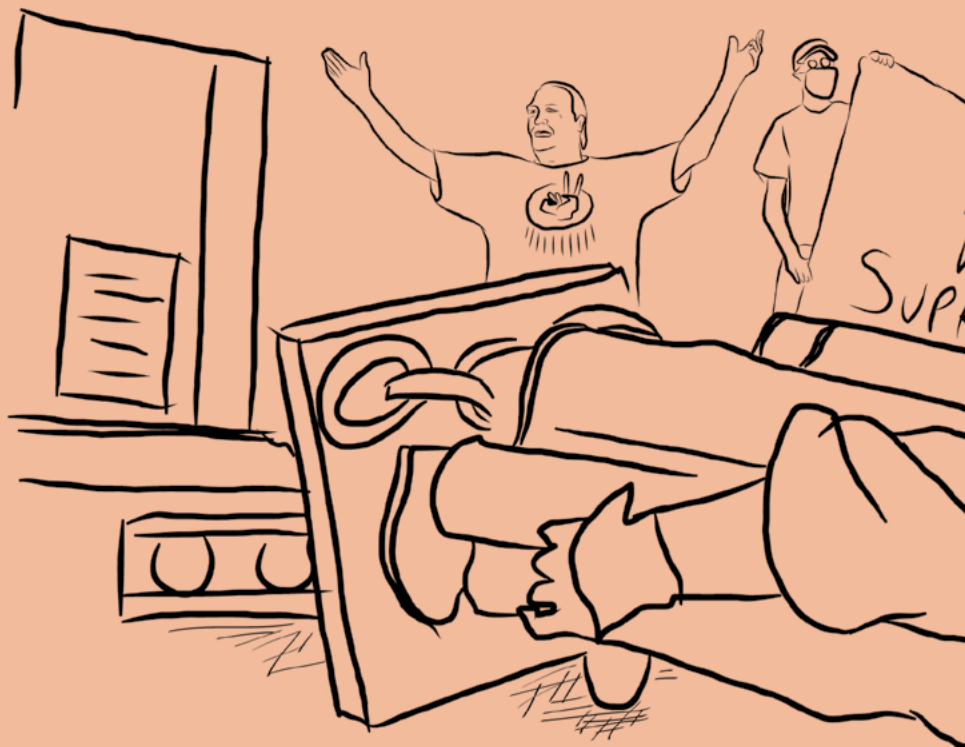
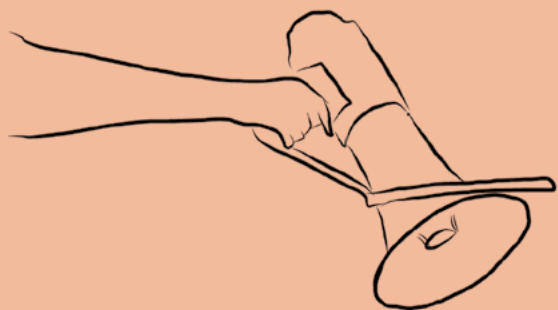
Τέλος, το κεφάλαιο 7 παρουσιάζει ένα μανιφέστο, το οποίο

22. ΣτΜ: Εδώ αναφερόμαστε στον όρο *coloniality*, τον οποίο μεταφράζουμε περιφραστικά ως την συνεχιζόμενη συνθήκη της αποικιοκρατίας. Στο εξής, όπως και εδώ, οι όροι *coloniality* και *colonisation* θα μεταφράζονται με τον ίδιο τρόπο.

γράψαμε όλες, όλα και όλοι μαζί συλλογικά. Το μανιφέστο BRIDGES δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια ενός διαδικτυακού εργαστηρίου που συγκέντρωσε τις ιδέες, τις σκέψεις, τις προοπτικές και τις επιθυμίες όλων μας για ένα αποαποικιοποιημένο πανεπιστήμιο. Προσπαθήσαμε να εφαρμόσουμε την οριζοντιότητα, τη συμπερίληψη και τη σύνθεση των αντιφάσεων ανάμεσα σε διαφορετικές θέσεις, βιώματα και πολιτικές απόψεις, ώστε να βρούμε —ή, μάλλον, να διαμορφώσουμε— κοινό έδαφος. Αντλήσαμε έμπνευση από το κειμενικό είδος των μανιφέστων για να αντιμετωπίσουμε τη συνήθη αποπολιτικοποίηση της ερευνητικής και διανοητικής εργασίας μέσα στο πανεπιστήμιο και από το πανεπιστήμιο.

Το παρόν βιβλίο είναι μια πρόσκληση. Είναι ένας κόμβος μέσα σε μια ευρύτερη διαπλοκή συλλογικοτήτων που αγωνίζονται για την κοινωνική αλλαγή στα πανεπιστήμια. Θέλουμε να αμφισβητήσουμε το δίπολο εσωτερικού/εξωτερικού που θέτει το ίδιο το πανεπιστήμιο προκειμένου να διεκδικήσει το μονοπώλιο της «επιστήμης», της «γνώσης», της «αλήθειας» και της «έρευνας». Θα θέλαμε να προσκαλέσουμε σε συμμαχίες όλες, όλα και όλους εκείνους που επιδιώκουν να ενσαρκώσουν αντιρατσιστικές φεμινιστικές, κουηρ αντικαπιταλιστικές οπτικές στους ταραγμένους καιρούς που διανύουμε, να μετατρέψουμε τις θεωρίες σε πράξη, τις παιδαγωγικές σε κρίσιμες συναντήσεις, εντός, εκτός και ενάντια στο πανεπιστήμιο.

02

Κεφάλαιο 2

Πέραν της διαφορετικότητας: Αποαποικιοποίηση!

Συλλογικότητα BRIDGES

Καθώς σχεδιάζαμε το πρόγραμμα BRIDGES και αναζητούσαμε χρηματοδότηση για την υλοποίησή του, θέλαμε να αξιοποιήσουμε τη χειραφετική δυναμική της έννοιας της διαφορετικότητας για την αντιμετώπιση των διασταυρούμενων μορφών καταπίεσης, στις οποίες αντιστέκεται η συλλογική δράση, και για την ανάδειξη της ετερογένειας σε συλλογικότητες που αποτελούνται από άτομα με διαφορετικές διαδρομές και καταπιέσεις. Γνωρίζαμε, όμως, επίσης ότι η γλώσσα της διαφορετικότητας είχε χρησιμοποιηθεί μέσα στα νεοφιλελεύθερα πανεπιστήμια και ως εκ τούτου έχει αφομοιωθεί ως εργαλείο διαχείρισης της διαφορετικότητας, ενώ παράλληλα παρακάμπτει τις δομικές καταπιέσεις. Εκμεταλλευτήκαμε συνειδητά το τελευταίο (για να εξασφαλίσουμε χρηματοδότηση) ενώ πιστεύαμε στο πρώτο, βασιζόμενες στους φεμινιστικούς και αντιρατσιστικούς αγώνες εντός των πανεπιστημίων. Αυτά τα κινήματα πέτυχαν τη δημιουργία χώρων για εναλλακτικές μορφές παραγωγής γνώσης εντός ορισμένων ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, όπως τα τμήματα σπουδών φύλου και σεξουαλικότητας, Μαύρων σπουδών, σπουδών μειονοτικοποιημένων ομάδων και κριτικών σπουδών για τη «φυλή» σε ορισμένα εθνικά πλαίσια. Σε άλλες εθνικές ακαδημίες, τα πεδία αυτά είναι εξαιρετικά περιθωριοποιημένα ή ανύπαρκτα.

Η έννοια της διαφορετικότητας, που αρχικά ήταν ένα απελευθερωτικό εργαλείο για την οπτικοποίηση των διαφόρων μορφών διακρίσεων καθώς και των αγώνων εναντίον τους ως διαθεματικών και πολυεπίπεδων, έχει εμπορευματοποιηθεί από το νεοφιλελεύθερο πανεπιστήμιο χωρίς να εφαρμόζει τα αιτήματα για δομικές αλλαγές που έθεσαν οι αντιρατσιστικοί και αποαποικιακοί φεμινισμοί. Πράγματι, λειτουργώντας ως εκτόνωση και αντιπερισπασμός, η συμπερίληψη μιας υποτιθέμενης διαφορετικότητας που πρέπει να γίνει ανεκτή τις περισσότερες φορές εξασφαλίζει τη συνέχιση της λευκής υπεροχής και των αποικιοκρατικών και ετεροπατριαρχικών σχέσεων εξουσίας, αντί να τις καταργεί. Σε αυτό το κεφάλαιο, το οποίο διευκρινίζει το θεωρητικό και πολιτικό πλαίσιο του προγράμματος BRIDGES, υποστηρίζουμε ότι οι διακρίσεις και ο αποκλεισμός αποτελούν δομικά χαρακτηριστικά των πανεπιστημίων (§1). Δείχνουμε πώς η διαφορετικότητα μπορεί να είναι απελευθερωτική, αλλά και, ωστόσο, πώς αυτή η απελευθερωτική δυνατότητα κινδυνεύει να συν-χρησιμοποιηθεί μέσω θεσμικών λόγων που επιδιώκουν τη διαφορετικότητα χωρίς αποαποικιοποίηση (§2). Τέλος, παρουσιάζουμε την παρέμβασή μας σε αυτή την προβληματική, αντλώντας από την αποαποικιακή θεωρία καθώς και από τη βιωματική γνώση του έργου BRIDGES (§3).

Διασταυρούμενες διακρίσεις και αποκλεισμοί στα/ από τα πανεπιστήμια

Οι διακρίσεις και οι αποκλεισμοί είναι αισθητοί στα πανεπιστήμια σε όλη την Ευρώπη, καθώς και στις ευρύτερες κοινωνίες πέραν του πανεπιστημίου. Το BRIDGES θέτει ένα παραπλανητικά απλό ερώτημα: τι μπορούμε να κάνουμε; Στο σχεδιασμό εργαλείων και εκπαιδευτικού υλικού για την αντιμετώπιση αυτής της αδικίας, έχουμε προτείνει μια προσέγγιση που κινείται από τη διάγνωση στη διεκδίκηση της θεωρίας για τη συλλογική απελευθέρωση και στη δημιουργία παιδαγωγικών μεθόδων συμμαχίας και αλληλεγγύης με συστηματικά αποκλεισμένες ομάδες ανθρώπων. Τα άτομα με μεταναστευτική βιογραφία, ιδίως εκείνα που δεν έχουν νομικό καθεστώς ή έχουν επισφαλές καθεστώς, οι Μαύροι και οι μη λευκοί άνθρωποι, συμπεριλαμβανομένων, ιδίως, των Ρομά, εξακολουθούν να βιώνουν διακρίσεις και αποκλεισμούς που βασίζονται στον δομικό, επιστημολογικό και καθημερινό ρατσισμό στα πανεπιστήμια σε όλη την Ευρώπη. Για παράδειγμα, μια πρόσφατη μελέτη για τα πανεπιστήμια του Ηνωμένου Βασιλείου τεκμηριώνει ότι μόνο 85 από τους 18.500 καθηγητές είναι Μαύροι και μόνο 17 είναι Μαύρες γυναίκες.²³ Στη Γερμανία, το 2012, μόνο το 6% των καθηγητών είχε μεταναστευτικό υπόβαθρο.²⁴ Δεν υπάρχουν αντίστοιχα στατιστικά στοιχεία για την Ελλάδα και την

23. Encarnación Gutiérrez-Rodríguez, "Sensing dispossession", *Women's Studies International Forum* 54 (2016): 167-177, <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2015.06.013>.

24. Gutiérrez-Rodríguez, "Sensing dispossession".

Ισπανία, όπου οι μόνιμες ακαδημαϊκές θέσεις περιορίζονται σε όσους έχουν πλήρη εθνική ιθαγένεια.

Η κραυγαλέα υποεκπροσώπηση των Μαύρων και άλλων μειονοτικών και φυλετικοποιημένων ομάδων στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, παρά τις δεκαετίες αντιρατσιστικού και αντιαποικιακού αγώνα, μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι πολιτικές κατά των διακρίσεων (που ισχύουν σε πολλές χώρες) είναι απαραίτητες αλλά όχι επαρκείς.²⁵ Αυτές οι πολιτικές περιορίζονται στο βαθμό που οι διακρίσεις συνήθως κατανοούνται ως αποτέλεσμα της συμπεριφοράς των ατόμων,²⁶ και η αντιμετώπισή τους συνήθως θεωρείται ότι ωφελεί επίσης τα άτομα. Επιπλέον, οι θεσμοί μπορούν να κάνουν «έμμεσες» διακρίσεις εις βάρος ομάδων που έχουν αποκλειστεί από το σχεδιασμό, αλλά όχι απαραίτητα από πρόθεση —για να χρησιμοποιήσουμε την νομική ορολογία, η οποία όμως αποκρύπτει όσα αποκαλύπτει σχετικά με το ρατσιστικό αποκλεισμό και την επιστημολογική βία. Η επιμονή των λεγόμενων "έμμεσων διακρίσεων" στα πανεπιστήμια δεν επηρεάζει μόνο το ποια έχει πρόσβαση στα πανεπιστήμια, αλλά και το πρόγραμμα σπουδών: τί διδάσκεται και πώς.²⁷ Χρειάζεται τουλάχιστον παρέμβαση για την

25. Sara Ahmed, *On Being Included* (Durham, N.C.: Duke University Press, 2012). Shirley Anne Tate and Paul Bagguley, *Building the Anti-Racist University* (London: Routledge, 2018). Haldi Mirza, "Harvesting our collective intelligence: Black British feminism in post-race times," *Women's Studies International Forum* 51, (2015): 1-9. <http://dx.doi.org/10.1016/j.wsif.2015.03.006>.

26. Shirley Anne Tate και Damien Page, "Whiteness and institutional racism: hiding behind (un) conscious bias," *Ethics and Education* 13, no. 1, (2018): 141-155. <https://doi.org/10.1080/17449642.2018.1428718>.

27. Jason Arday, Dina Zoe Belluigi, and Dave Thomas, "Attempting to break the chain: reimagining inclusive pedagogy and decolonising the curriculum within the academy," *Educational Philosophy and Theory* 53, no. 3 (2021): 298-313. <https://doi.org/10.1080/00131857.2020.1773257>.

αντιμετώπιση των διακρίσεων στις έμμεσες και άμεσες μορφές τους. Ωστόσο, όπως έχουν υποστηρίξει η Shirley Anne Tate και ο Paul Bagguley, χρειάζεται ακόμη περισσότερη δουλειά «προκειμένου να αναπτυχθεί μια μέγιστη, μεταμορφωτική προσέγγιση για θεσμική αλλαγή και όχι η ελάχιστη εκπλήρωση των νομικών υποχρεώσεων στις χώρες όπου υπάρχει πλαίσιο κατά των διακρίσεων».²⁸

Το πρόγραμμα BRIDGES προσπάθησε να συμβάλει σε μια τέτοια μεταμορφωτική προσέγγιση, καθώς ενστερνίστηκε μεθόδους συμμετοχικής έρευνας δράσης (PAR) και επιδίωξε την παραγωγή διδακτικού υλικού και εργαλείων με απώτερο σκοπό την προώθηση αντιρατσιστικών φεμινιστικών παιδαγωγικών πρακτικών με αποαποικιακό ορίζοντα. Με επίκεντρο τις προοπτικές που δίνουν έμφαση στις ιστορικές διαδικασίες που διέπουν τους σύγχρονους κοινωνικούς αποκλεισμούς, το πρόγραμμα BRIDGES τονίζει τη σημασία των πανεπιστημίων (μεταξύ άλλων πολιτιστικών θεσμών) για την μεταμόρφωση άνισων κοινωνιών,²⁹ ιδιαίτερα όταν τα όρια αυτών των θεσμών αμφισβητούνται από ομάδες που αποκλείονται συστηματικά από αυτά. Συγκεντρώνοντας επιστημολογικές κοινότητες, οι οποίες βρίσκονται τόσο εντός όσο και εκτός της ακαδημίας, το πρόγραμμα BRIDGES επιδιώκει να καταρρίψει τις υποθέσεις ότι η θεωρία πρέπει να προέρχεται από μια διαδικασία αφαίρεσης που είναι αποκομμένη από τους καθημερινούς αγώνες.³⁰ Αντ' αυτού, έχουμε εμπλακεί σε προβληματισμό και

28. Tate and Bagguley, *Building the Anti-Racist University*, 290.

29. Sara de Jong, Rosalba Icaza, and Olivia Rutazibwa, *Decolonisation and Feminisms in Global Teaching and Learning* (London: Routledge, 2018).

30. bell hooks, *Teaching to transgress* (New York: Routledge, 2014).

συλλογική ανάλυση του ρόλου του δομικού, επιστημολογικού και διαπροσωπικού ρατσισμού, της αποικιοκρατίας και των διασταυρούμενων διακρίσεων στη διαμόρφωση των τοποθετημένων βιωμάτων εντός και εκτός των πανεπιστημίων. Θεωρώντας το πανεπιστήμιο τόπο παρέμβασης και μελέτης, υποστηρίζουμε ότι είναι εξίσου σημαντικό να εξετάσουμε ποια/τι μπαίνει «μέσα» όσο και ποια/τι μένει «έξω», αν θέλουμε να κατανοήσουμε πώς η παραγωγή γνώσης αναπαράγει τη βία. Το πρόγραμμα BRIDGES αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί ο αποκλεισμός στα πανεπιστήμια και στην παραγωγή γνώσης, και επιδιώκει να μάθει πώς μπορούμε όχι μόνο να μιλάμε γι' αυτό, αλλά να το αλλάξουμε στην πραγματικότητα.

Η έννοια της διαφορετικότητας είχε απελευθερωτικό δυναμικό για την αντιμετώπιση των αξόνων ανισότητας σε θεσμούς όπως το πανεπιστήμιο. Στην αγγλοαμερικανική ακαδημία, οι φεμινιστικοί και αντιρατσιστικοί αγώνες εντός των πανεπιστημίων έχουν επιτύχει τη δημιουργία απελευθερωμένων χώρων για εναλλακτικές μορφές παραγωγής γνώσης, όπως η δημιουργία των σπουδών φύλου και σεξουαλικότητας, των Μαύρων σπουδών, των σπουδών μειονοτικοποιημένων κοινοτήτων ή των κριτικών σπουδών «φυλής». Ωστόσο, τέτοια τμήματα δεν υπάρχουν στα πανεπιστήμια της Ισπανίας και της Ελλάδας (δύο από τις τρεις μελέτες περίπτωσης στο πρόγραμμα BRIDGES). Περαιτέρω, ακόμη και στα πανεπιστήμια του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γερμανίας, όπου οι σπουδές φύλου και, σε πολύ μικρότερο βαθμό, οι Μαύρες σπουδές, έχουν θεσμοθετηθεί, η έννοια της διαφορετικότητας έχει συμβολική αξία:

η «ένταξη της διαφορετικότητας» τείνει να προβληματοποιεί και να αντικειμενοποιεί οτιδήποτε αποκλίνει από τη λευκή ηγεμονία, παράγοντας διχοτομήσεις και κατηγοριοποιήσεις που καθιστούν το υποτιθέμενο «διαφορετικό» ορατό σε δύο συμπληρωματικούς ρόλους: το πρόβλημα και το θύμα.³¹ Από την ερώτηση του W.E.B. Du Bois προς τους Αφροαμερικανούς: «πώς αισθάνεσαι να είσαι πρόβλημα;»³² μέχρι την παρατήρηση της Sara Ahmed ότι το να κατονομάζεις το πρόβλημα σημαίνει να κατονομάζεσαι ως πρόβλημα, υποστηρίζουμε ότι οι λόγοι για τη διαφορετικότητα αναπαράγουν τους διαχωρισμούς και τις διαφοροποιήσεις μεταξύ επιθυμητής και ανεπιθύμητης διαφορετικότητας, οι οποίες βασίζονται σε αποικιακές ιστορίες και αφηγήσεις.³³ Με αυτόν τον τρόπο, η ανοχή και η συμπερίληψη μιας υποτιθέμενης διαφορετικότητας ενισχύει τις λευκές υπεροπτικές, ευρωπαϊκές και ετεροπατριαρχικές σχέσεις εξουσίας, αντί να τις αμφισβητεί.³⁴

Η απελευθερωτική δυναμική της διαφορετικότητας και ο εγκλεισμός της στα πανεπιστήμια

Τα πανεπιστήμια στην Ευρώπη διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κατασκευή της Δύσης ως κατεξοχήν φιλελεύθερης, ανεκτικής

31. Paul Gilroy, "The end of anti-racism." *Race and local politics* (London: Palgrave Macmillan, 1992), 191-209.

32. W.E.B. Du Bois, *The Souls of Black Folk: Essays and Sketches* (Chicago: A.C. McClurg, 1903), <https://www.gutenberg.org/files/408/408-h/408-h.htm>.

33, 34. Ahmed, *On Being Included*.

και δημοκρατικής κοινωνίας. Η καθιέρωση στόχων διαφορετικότητας και ισότητας στα πανεπιστήμια μπορεί να κατανοηθεί ως ένα σημαντικό στοιχείο αυτής της διαδικασίας, η οποία εντάσσεται σε μια ευρύτερη προσπάθεια σφυρηλάτησης μιας «ευρωπαϊκής ταυτότητας» μέσω της διαχείρισης της μετανάστευσης —δηλαδή της βίαιης συνοριοθέτησης. Η διαφορετικότητα κατασκευάζεται ως πηγή «πλούτου» και ως κοινωνικό όφελος στις ενδο-ευρωπαϊκές διαδικασίες οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ολοκλήρωσης και στην ομογενοποίηση των εκπαιδευτικών συστημάτων. Ενώ αυτό είναι φαινομενικά αντίθετο με τις προσεγγίσεις που κατασκευάζουν οποιονδήποτε προέρχεται από χώρες εκτός Ευρώπης ως απειλή για την ευρωπαϊκή ταυτότητα και τις αξίες και τον «ευρωπαϊκό τρόπο ζωής», κοινό χαρακτηριστικό και των δύο πρακτικών είναι η κατασκευή της κατηγορίας της διαφοράς ως μονολιθικής, ομοιογενούς ταυτότητα.

Όλο και περισσότερο, οι εκπαιδευτικοί στα ευρωπαϊκά ΑΕΙ καλούνται να σχεδιάζουν προγράμματα που λαμβάνουν υπόψη τους την διαφορετικότητα και να παράγουν διδακτικά υλικά που προωθούν την ισότητα. Η πρόκληση αυτή είναι διττή. Από τη μία πλευρά, υπάρχει μια αυξανόμενη συμφωνία ότι οι καθηγητές (οι οποίοι είναι κυρίως λευκοί, cis άνδρες με ταξικά προνόμια) δεν έχουν τη βούληση ή την ικανότητα να μετασχηματίσουν τα προγράμματα σπουδών ή να παράξουν αντιρατσιστικές παιδαγωγικές μεθόδους. Αυτή η εργασία πέφτει συνήθως σε επισφαλείς ακαδημαϊκούς εργαζόμενες και φοιτήτριες —κυρίως cis και τρανς γυναίκες και μη δυαδικά άτομα— που συχνά οργανώνονται σε κοινωνικά κινήματα

απαιτώντας αυτές τις αλλαγές. Από την άλλη, ενώ η έννοια της διαφορετικότητας έχει απελευθερωτικό δυναμικό, μπορεί εύκολα να ενσωματωθεί προσχηματικά, να απορροφηθεί σε θεσμικά σχέδια, ενώ αποτυγχάνει σκόπιμα να αποδομήσει τους τρόπους με τους οποίους «θεωρητικά μοντέλα και ευρωκεντρικές ιστορίες συνεχίζουν να παρέχουν διανοητικό υλικό που αναπαράγει και δικαιολογεί τις αποικιακές ιεραρχίες».³⁵ Όταν διαχειρίζονται την έννοια της διαφορετικότητας, τα ιδρύματα διατηρούν αντί να διαλύουν δομές εξουσίας και προνομίων. Η Avtar Brah προτείνει ότι η διαφορετικότητα παράγεται και οργανώνεται συστηματικά μέσω οικονομικών, πολιτισμικών και πολιτικών λόγων, καθώς και μέσω θεσμοθετημένων πρακτικών, μια διαδικασία κατά την οποία αρθρώνονται συγκεκριμένα καθεστώτα εξουσίας.³⁶ Η María Lugones υποστηρίζει ότι τα σύγχρονα καθεστώτα εξουσίας λειτουργούν ακολουθώντας μια κατηγορηματική, διχοτομική και ιεραρχική λογική και ότι αυτή η λογική υπήρξε κεντρική στην αποικιοκρατική/ σύγχρονη, καπιταλιστική σκέψη για τη φυλή, το φύλο και τη σεξουαλικότητα.³⁷

Ενώ τα πανεπιστημιακά προγράμματα σπουδών συχνά αναπαράγουν δομικές διακρίσεις, έχουν επίσης τη δυνατότητα να προωθήσουν αντιρατσιστικές και φεμινιστικές πρακτικές. Για να

35. Gurminder Bhambra, Dalia Gebrial, and Kerem Nişancioğlu, *Decolonising the university* (London: Pluto Press, 2018), 6.

36. Avtar Brah, "Travels in negotiations: difference, identity, politics", *Journal of creative communications* 2, no. 1-2 (2007): 245-256.

37. María Lugones, "Toward a Decolonial Feminism", *Hypatia* 25, no. 4 (2010): 742-759. <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.2010.01137.x>.

το κάνουν αυτό, όμως, πρέπει να αναθεωρήσουν τα προγράμματα σπουδών ώστε να αντικατοπτρίζουν τις διαφορετικές ιστορίες, τα επιτεύγματα και τις εμπειρίες των κοινωνικών ομάδων που υπόκεινται σε διαφόρων μορφών διακρίσεις.³⁸ Σε αντίθεση με τη «διαχείριση της διαφορετικότητας», οι αντιρατσιστικές φεμινιστικές οπτικές απομακρύνονται από την αναγνώριση της διαφορετικότητας προκειμένου να οικοδομήσουν πολιτικές αλληλεγγύης οι οποίες διασχίζουν τις διαφορές. Σε αυτή την περίπτωση, η χρήση της διαφορετικότητας διαφέρει από την αποπολιτικοποιημένη εννοιολόγησή της που συχνά συναντάμε εντός των ευρωπαϊκών ακαδημαϊκών ιδρυμάτων. Για παράδειγμα, η διαφορετικότητα υπήρξε καίριας σημασίας για την αποδόμηση της ιδέας ενός ομοιογενούς υποκειμένου του λευκού φεμινισμού, που αρθρώνεται γύρω από την έννοια της βασικής κοινής ταυτότητας, του κοινού εδάφους και της κοινής καταπίεσης, και οδήγησε σε μια ευρύτερη ενασχόληση με τις διασταυρώσεις που συνιστούν ταυτότητες και την άρθρωση μεταξύ ταυτότητας, διαφορετικότητας και πολιτικής.³⁹

38. Tariq Modood, John Carter, and Steve Fenton, *Ethnicity and employment in higher education* (London: Policy Studies Institute/UCAS, 1999).

39. Cherrie Moraga and Gloria Anzaldúa, eds., *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color*, fourth edition (Albany: State University of New York Press, 2015); Audre Lorde, *Sister Outsider: Essays and Speeches* (Berkeley: Crossing Press, 2007); Avtar Brah, *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities* (London ; New York: Routledge, 1996); Patricia Hill Collins, *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, second edition (New York: Routledge, 2009); bell hooks, *Feminist Theory: From Margin to Center*, third edition (New York: Routledge, 2015); Chandra Tapalde Mohanty, *Feminism Without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity* (Durham & London: Duke University Press, 2003); Nira Yuval-Davis, "Intersectionality and Feminist Politics," *European Journal of Women's Studies* 13, no. 3 (August 1, 2006): 193–209, <https://doi.org/10.1177/1350506806065752>.

Λαμβάνοντας υπόψη τον αλληλένδετο χαρακτήρα των καθεστώτων εξουσίας, η διαφορετικότητα μπορεί να είναι χρήσιμη στο πλαίσιο των κοινωνικοπολιτικών αγώνων για την αντιμετώπιση των αξόνων ανισότητας που εμφανίζονται στη συλλογική δράση και για την ανάδειξη της ετερογένειας στο πλαίσιο των συλλογικοτήτων, οι οποίες αποτελούνται από άτομα με διαφορετικές διαδρομές και ιστορίες. Σε αυτό το πλαίσιο, η διαφορετικότητα είναι το κλειδί για την κατανόηση των αξόνων διαφοροποίησης που εμφανίζονται εντός και εκτός της συλλογικότητας, προκειμένου να αποφύγουμε να γίνουμε (ή να παραμείνουμε) «οι αποικιοκράτες του αποικιοκράτη», κάτι που η Silvia Rivera Cusicanqui ορίζει ως «την αποικιακή πληγή».⁴⁰ Παρ' όλα αυτά, όπως έχουν παρατηρήσει οι αντιρατσίστριες φεμινίστριες, δεδομένης της ιδιαιτερότητας κάθε θέσης, η επικέντρωση της πολιτικής δράσης στην πολλαπλότητα μπορεί να οδηγήσει σε διαδικασίες κατακερματισμού, ανταγωνισμού και αποσύνδεσης μεταξύ των επιμέρους αγώνων. Αυτή την ένταση αναλύει η Heidi Mirza, για την οποία ο ακτιβισμός πρέπει να δίνει προσοχή στην διαφορετικότητα και, ταυτόχρονα, να εμπλέκεται σε μια συνειδητή κατασκευή της «ομοιότητας».⁴¹ Σε αυτό το πλαίσιο, η «ομοιότητα» δεν αναφέρεται στην παραδοχή ότι οι εμπειρίες καταπίεσης είναι πανομοιότυπες —ούτε στην ανάγκη δημιουργίας ενός ενιαίου, οικουμενικού πολιτικού σχεδίου. Αντίθετα, η συνειδητή κατασκευή της ομοιότητας αναφέρεται στην επίτευξη

40. Silvia Rivera Cusicanqui, "Ch'ixinakax utxiwa: A Reflection on the Practices and Discourses of Decolonisation," *The South Atlantic Quarterly* 111, no. 1 (2012): 95-109, <https://doi.org/10.1215/00382876-1472612>.

41. Mirza, "Harvesting our collective intelligence."

μιας αίσθησης ομοιότητας από την οποία θα ενεργήσουμε. Αυτό μπορεί να καταδειχθεί μέσω της εμπειρίας του Sindillar: όπως εξηγεί η Karina Fulladosa-Leal, το πολιτικό σχέδιο του Sindillar είναι να αντιμετωπίσει ρητά τις προκλήσεις της δημιουργίας μιας κοινής πρωτοβουλίας, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη την διαφορετικότητα των καταστάσεων των συμμετεχουσών και τις συνθήκες συμμετοχής τους.⁴² Ως γνωστόν, μια από τις σημαντικότερες συνεισφορές στον τομέα αυτό είναι αυτή της μαύρης φεμινίστριας, θεωρητικού και ποιήτριας Audre Lorde, η οποία υποστήριξε πειστικά ότι η διαφορά είναι μια ισχυρή δύναμη για την πολιτική.⁴³ Η Lorde βλέπει τη διαφορά ως ευκαιρία για τη δημιουργία συμμαχιών. Η κοινή δράση χρειάζεται την αλληλεξάρτηση διαφορετικών δυνάμεων και μπορεί, επίσης, να δημιουργήσει ισχυρές φεμινιστικές συνδέσεις για τον αγώνα και τη ζωή. Αυτό, με τη σειρά του, σφυρηλατεί και την προσωπική δύναμη. Η πολιτική δύναμη της διαφορετικότητας εξαρτάται από τη δέσμευση να χρησιμοποιούμε τις διαφορές μας ως γέφυρες και όχι ως εμπόδια μεταξύ μας.

Με αφετηρία το έργο της Lorde για να ψηλαφίσει τις δυνατότητες για απελευθερωτική δράση, η Suryia Nayak επισημαίνει ότι μάς λείπουν τα πρότυπα για να συνδεθούμε με τις ανθρώπινες διαφορές

42. Karina Fulladosa-Leal, *Mujeres en movimiento: ampliando los márgenes de participación social y política en la acción colectiva como trabajadoras del hogar y el cuidado* (διδακτορική διατριβή, Universidad Autónoma de Barcelona, 2017), <http://hdl.handle.net/10803/455567>.

43. Audre Lorde, *Sister Outsider*, 114–123.

ως ίσες.⁴⁴ Έτσι, η δημιουργία αλληλοεξαρτώμενων συμμαχιών και ισχυρών συνδέσεων μέσα από τη διαφορά αποτελεί μια διαρκή πρόκληση, όπως μας δείχνει η ιστορία και το παρόν μας. Είτε εξετάζουμε τους ιστορικούς φεμινιστικούς, αντιρατσιστικούς ή ταξικούς αγώνες, το συμπέρασμα είναι κοινό: το να προσπαθήσουμε να υπερβούμε την συνεχιζόμενη συνθήκη της αποικιοκρατίας έχει συχνά αποτύχει, δημιουργώντας περισσότερες διαιρέσεις αντί για ενότητα. Πρώτον, το να υπερβούμε την αποικιοκρατία περιλαμβάνει όχι μόνο την αμφισβήτηση των δικών μας προνομίων σε αφηρημένο ή διαλεκτικό επίπεδο, αλλά και την ανάπτυξη πρακτικών εναλλακτικών λύσεων στις καθιερωμένες θέσεις εξουσίας.⁴⁵ Δεύτερον, η υπέρβαση της αποικιοκρατίας περιλαμβάνει την αναδιανομή της πρόσβασης σε υλικούς πόρους, την αποαποικιοποίηση των κρατών εποίκων, την αποκατάσταση της αυτοδιάθεσης των αποικιοκρατούμενων και υποτελών ομάδων και την καταβολή αποζημιώσεων.⁴⁶

Υποστηρίζουμε ότι οι διαδικασίες αναδιανομής και επανόρθωσης εντός των πανεπιστημίων ξεκινούν με τη διάγνωση ότι τα ακαδημαϊκά ιδρύματα παραμένουν ένας πρωταρχικός τόπος μέσω

44. Surya Nayak "Living activist struggles to end social injustice." *Critical Social Policy* 40, no. 2 (2020): 179-195, <http://dx.doi.org/10.1177/0261018319898177>.

45. Tate and Bagguley, *Building the Anti-racist University*. Πρβλ. George Yancy, *Whiteness and the Return of the White Body* (διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Duquesne, 2005), <https://dsc.duq.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2402&context=etd>.

46. Eve Tuck and K. Wayne Yang, "Decolonization is Not a Metaphor," *Decolonization: Indigeneity, Education & Society* 1, no. 1 (2012): 1-40, <https://jps.library.utoronto.ca/index.php/des/article/view/18630/15554>.

του οποίου αναπαράγονται η λευκή υπεροχή και οι αποικιακές σχέσεις εξουσίας. Είναι απαραίτητο να αναλύσουμε πώς αυτές οι σχέσεις εξουσίας οδηγούν σε κατηγορίες *διαφοράς* και πώς ο ρατσισμός και ο μισογυνισμός έχουν υλοποιηθεί μέσω μιας σειράς επιστημονικών κλάδων σε θεσμούς της λευκής υπεροχής —με άλλα λόγια, η αποικιακή κατασκευή της διαφοράς έχει χρησιμεύσει για τη διαιώνιση ορατών και αόρατων φυλετικών και έμφυλων ιεραρχιών.⁴⁷

Ο εγκλωβισμός της διαφορετικότητας εντός των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων συμβαδίζει με την αποπολιτικοποίηση των αγώνων. Οι θεωρίες της διαφορετικότητας εντός των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων καθιστούν την διαφορετικότητα ένα εργαλείο για την τιθάσευση πιθανών συγκρούσεων που σχετίζονται με τη φυλετική δικαιοσύνη, αντί για τον οραματισμό ριζοσπαστικών εναλλακτικών λύσεων. Πολύ συχνά, η γλώσσα της διαφορετικότητας «παρακάμπτει την εξουσία καθώς και την ιστορία για να προτείνει έναν αρμονικό κενό πλουραλισμό».⁴⁸ Αυτό μπορεί να παρατηρηθεί σε θεσμικές προσπάθειες να προστεθεί στο πρόγραμμα σπουδών υλικό που να ασχολείται με την ιστορία και την πολιτική στις αποικιοκρατούμενες κοινωνίες, χωρίς, ωστόσο, να αναθεωρηθεί η ηγεμονική αφήγηση της ιστορίας, ή να συζητηθούν ζητήματα φυλετικής ανισότητας σαν να είναι ξεχωριστά από την ευρωπαϊκή ιστορία, την πολιτική,

47. Anibal Quijano, "Coloniality of power and Eurocentrism in Latin America," *International Sociology* 15, no. 2, (2000): 215-232, <https://doi.org/10.1177/0268580900015002005>; Ann Laura Stoler, *Carnal knowledge and imperial power: Race and the intimate in colonial rule*, 2nd edition (California: University of California Press, 2010).

48. Chandra Talpade Mohanty, *Feminism Without Borders*.

την κατασκευή της λευκότητας και τον ευρωκεντρισμό και όχι εγγενή σε εκείνα. Όταν χρησιμοποιείται με αυτόν τον τρόπο, σύμφωνα με τη Sara Ahmed, «η διαφορετικότητα μπορεί να συμμετάσχει στη δημιουργία μιας αντίληψης του θεσμού που επιτρέπει να παραβλέπονται ο ρατσισμός και οι ανισότητες».⁴⁹ Αυτό χρησιμεύει ως φιλελεύθερη αφήγηση για την άκριτη συγκάλυψη της ρατσιστικής θεμελίωσης των εκπαιδευτικών, κοινωνικών και πολιτικών υποδομών της Ευρώπης: δηλαδή, η *συμπερίληψη* ή ο *εγκλωβισμός* μιας υποτιθέμενης διαφοράς αντί της *αναίρεσης* του κυρίαρχου κανόνα.

Όπως υποστηρίζουν οι Philomena Essed και Kwame Nimako, «οι δεδομένοι ισχυρισμοί περί φυλετικής ουδετερότητας, αχρωματοψίας και ο λόγος περί ανεκτικότητας συχνά κρύβουν από το οπτικό πεδίο τις κρυφές, αόρατες μορφές ρατσιστικών εκφράσεων και τα καθιερωμένα πρότυπα ρατσιστικού αποκλεισμού».⁵⁰ Χρησιμεύουν ως εργαλεία πειθάρχησης για να τιθασεύσουν αυτό που ιστορικά έχει κατασκευαστεί και αποκλειστεί ως το Άλλο, αντί να αμφισβητήσουν τον τρόπο με τον οποίο η λευκότητα συγκροτείται μέσω της επιστημολογικής βίας. Οι ευρωπαϊκές κοινωνίες παρουσιάζονται αυτοϊκανοποιημένες, θεωρώντας τους εαυτούς τους απαλλαγμένες από τον ρατσισμό, μια στάση που βασίζεται στην απόκρυψη ή τη δικαιολόγηση ιστορικών και σύγχρονων μορφών αποικιοκρατικής βίας. Αυτή η

49. Ahmed, *On Being Included*, 13.

50. Philomena Essed and Kwame Nimako, "Designs and (co)incidents: Cultures of scholarship and public policy on immigrants/minorities in the Netherlands," *International journal of comparative sociology* 47, no. 3-4 (2006), 281-312.

μορφή σκέψης, η οποία εννοιολογείται από την Gloria Wekker ως «λευκή αθωότητα»,⁵¹ είναι μια τεχνική πειθάρχησης που αποσκοπεί στη διαχείριση του τραύματος και στην απόκρουση της ευθύνης για τον δομικό ρατσισμό και την αποδόμηση αυτού.⁵² Αυτή η απροθυμία των λευκών ανθρώπων να αναγνωρίσουν τη δική τους φυλετική θέση ή το γεγονός ότι κάθε θεσμός, συμπεριλαμβανομένου του πανεπιστημίου, διαπνέεται από την ιδεολογία και τις υλικές πρακτικές της λευκής υπεροχής, είναι αυτό που ο Charles Mills αποκαλεί «επιστημολογία της άγνοιας».⁵³ Αυτός ο σκόπιμος, παραγωγικός φυλετικός αρνητισμός εκδηλώνεται σήμερα μέσω ισχυρισμών ότι ο κόσμος έχει ξεπεράσει την αποικιοκρατική εποχή (μετα-αποικιοκρατισμός) ή ότι είναι απαλλαγμένος από την καταπίεση με βάση τη φυλή (μεταφυλετισμός).⁵⁴ Η ενιαία «ευρωπαϊκή ταυτότητα» κατασκευάζεται μέσω πρακτικών που κανονικοποιούν τη λευκότητα και τις δυτικές πολιτιστικές πρακτικές, ενώ αποκλείουν «διαφορετικές κουλτούρες», μια φιλελεύθερη ορολογία για την αντιμετώπιση του φυλετικά διαμορφωμένου άλλου. Όπως υποστηρίζει η Fatima El-Tayeb, αντί να επαναπροσδιορίσει την Ευρώπη προκειμένου να τις συμπεριλάβει, η διαδικασία ενοποίησης δημιούργησε μια αφήγηση

51. Gloria Wekker, *White innocence: Paradoxes of Colonialism and Race* (Durham: Duke University Press, 2016).

52. Robin D. G. Kelley, "Black study, Black struggle" *Ufahamu: A Journal of African Studies* 40, no. 2 (2018): 153–168, <https://escholarship.org/uc/item/8cj8q196>.

53. Charles Mills, *Black Rights/White Wrongs: The critique of racial liberalism* (Oxford, Oxford University Press, 2007).

54. Stefanie C. Boulila, *Race in Post-Racial Europe: An Intersectional Analysis* (London: Rowman & Littlefield International, 2019).

που όχι μόνο συνεχίζει να αποκλείει τις φυλετικές μειονότητες, αλλά και τις ορίζει ως την ίδια την ουσία της μη-Ευρωπαϊκότητας με όρους που συνδέουν ολοένα και περισσότερο τη μετανάστευση με δήθεν ανίκητες διαφορές φυλής, πολιτισμού και θρησκείας.⁵⁵

Επιπλέον, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η Ευρώπη δεν είναι ένας ενιαίος χώρος: χαρακτηρίζεται από άνισες πολιτισμικές, πολιτικές και οικονομικές γεωγραφίες, σχέσεις αποικιοκρατίας στο εσωτερικό της Ευρώπης και διαιρέσεις —μεταξύ πυρήνα/περιφέρειας, Βορρά/Νότου, Ανατολής/Δύσης, αναπτυγμένων/υποανάπτυκτων— που έχουν επιδεινωθεί στην εποχή των πολλαπλών κρίσεων. Αυτή η διαδικασία της ομογενοποίησης μέσω της διαφοροποίησης, λοιπόν, δεν είναι μόνο μεταξύ μιας ομοιογενούς «Ευρώπης» και του υποτιθέμενου εξωτερικού της, αλλά συμβαίνει και στο εσωτερικό της ίδιας της Ευρώπης. Έτσι, ακολουθώντας τις Wekker, El-Tayeb και άλλες, προσπαθούμε να αποφύγουμε να αναφερόμαστε στην «Ευρώπη» ως το σημείο μιας ενοποιημένης ταυτότητας που προκύπτει από μια αδιαφοροποίητη κοινωνικο-χωρικότητα, όπου η διαφορετικότητα κατασκευάζεται σαφώς ως απόκλιση από έναν ευρωκεντρικό κανόνα. Όπως γράφει η Gloria Wekker,

οι σύγχρονες κατασκευές του «εμείς», αυτοί που κατασκευάζονται ως ανήκοντες στην Ευρώπη, και «αυτοί», αυτοί που κατασκευάζονται ως μη ανήκοντες ... συνεπάγονται τη θεμελιώδη αδυναμία του να είσαι

55. Fatima El-Tayeb, *European Others: Queering Ethnicity in Postnational Europe*. (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2011): 2-3.

*ταυτόχρονα Ευρωπαίος, που κατασκευάζεται ως λευκός και χριστιανός, και Μαύρη-μουσουλμάννα-μετανάστρια-πρόσφυγας.*⁵⁶

Οι άνθρωποι που χαρακτηρίζονται ως «διαφορετικοί» κατηγοριοποιούνται ως «άλλοι» μέσω διαδικασιών διαφοροποίησης και υποδούλωσης. Έτσι, αντί να καταρρίψουν τα ρατσιστικά και πατριαρχικά θεμέλια της Ευρώπης, οι θεσμικές πρακτικές που επιδιώκουν να συμπεριλάβουν τη διαφορετικότητα τις περισσότερες φορές ενισχύουν τις σχέσεις εξουσίας όπου η λευκότητα παραμένει μια μη σημαδεμένη κατηγορία, ενώ «το να είσαι Μαύρος, μετανάστης ή πρόσφυγας είναι σημαδεμένες κατηγορίες».⁵⁷ Αυτό, βέβαια, διαγράφει τον ρόλο της αποικιοκρατίας και του ιμπεριαλισμού στη σφυρηλάτηση της Ευρώπης, τις πολλαπλές μορφές εκμετάλλευσης πάνω στις οποίες οικοδομείται η Ευρώπη και τις κληρονομίες όλων αυτών των μορφών βίας που ενυπάρχουν στον καθορισμό της σύγχρονης ευρωπαϊκής ταυτότητας. Επομένως, εφαρμόζοντας πολιτικές που επιδιώκουν να συμπεριλάβουν τη διαφορετικότητα, το νεοφιλελεύθερο πανεπιστήμιο εγκλωβίζει τη διαφορετικότητα στις συνήθεις λειτουργίες του και αποτυγχάνει να διαλύσει «θεωρητικά μοντέλα και ευρωκεντρικές ιστορίες ... που αναπαράγουν και δικαιολογούν αποικιακές ιεραρχίες».⁵⁸ Προσθέτοντας τη διαφορετικότητα ως

56. Wekker, *White innocence*, 21.

57. Wekker, *White innocence*, 69.

58. Bhabra et al, *Decolonising the university*, 6.

συστατικό για τον εμπλουτισμό της λευκότητας, αποτυγχάνει να αναγνωρίσει πώς η ευρωπαϊκή γνώση και ταυτότητα παράγονται ιστορικά μέσω της οικειοποίησης και της εκμετάλλευσης, καθώς και μέσω ρατσιστικών και έμφυλων μορφών επιστημολογικής βίας, και θεσμοθετημένων πρακτικών αποσιώπησης.⁵⁹ Οι επιστημολογίες της λευκής υπεροχής δεν μπορούν να διαλυθούν συμπεριλαμβάνοντας διαφορετικές κατακερματισμένες ταυτότητες, οι οποίες ενισχύουν τις ουσιοκρατικές αποικιοκρατικές κατηγορίες και τις ρατσιστικές πρακτικές του διαχωρισμού, του ταξινομικού λόγου και του επιστημονικού ρατσισμού.⁶⁰ Αντίθετα, η Ευρώπη και η αυτοαφήγησή της για την αποικιακή της ιστορία πρέπει να διαταραχθεί. Η Ευρώπη πρέπει να τοποθετηθεί σε ένα αναλυτικό πεδίο που θα επικεντρώνεται στις εμπλοκές της με τον υπόλοιπο κόσμο: «επειδή είμαστε όλες προϊόντα μιας κοινής αποικιακής ιστορίας, είμαστε όλες υποκείμενα της έρευνας».⁶¹ Προκαλώντας και αποδομώντας τη λευκότητα με την επικέντρωση των ιστοριών, των προοπτικών και των εμπειριών που διαγράφονται, ώστε να γίνει ορατή και απτή η επιστημολογική της βία. Αυτό περιλαμβάνει το να γίνει ορατή η διαγραφή της ρατσιστικής και αποικιοκρατικής βίας, που είναι ενσωματωμένη στην αρχιτεκτονική των ευρωπαϊκών

59. Kristie Dotson, "Tracking Epistemic Violence, Tracking Practices of Silencing," *Hypatia* 26, no. 2 (2011): 236-257, <https://www.jstor.org/stable/23016544>

60. Christina Sharpe, *In the Wake: On Blackness and Being* (Durham: Duke University Press, 2016); Dalia Gebrial "Rhodes Must Fall: Oxford and Movements for Change," *Decolonising the university*, eds. Gurminder Bhambra, Dalia Gebrial, and Kerem Nisancıoğlu, (London, Pluto Press, 2019), 19-36.

61. Elisabeth Mackinlay and Katelin Barney "Unknown and unknowing possibilities: Transformative learning, social justice, and decolonising pedagogy in Indigenous Australian studies" *Journal of Transformative Education* 12, no.1 (2014): 58, <https://doi.org/10.1177/1541344614541170>.

ακαδημαϊκών ιδρυμάτων. Αντί να δημιουργηθούν ασφαλείς χώροι για να συμπεριληφθεί η διαφορετικότητα, είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν επικίνδυνοι χώροι για να μην αναπαραχθεί η λευκότητα. Στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης ακαδημίας, είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν ρωγμές προκειμένου να μετασχηματιστούν οι επιστημολογίες, οι μεθοδολογίες και οι παιδαγωγικές πρακτικές μέσω των οποίων παράγεται η γνώση ως αφηρημένη θεωρία, η οποία βασίζεται εγγενώς στις αποικιοκρατικές αρχές του ορθολογισμού, της καθολικότητας και της βίας. Προκειμένου να δημιουργήσουμε ρωγμές μέσα σε αυτά τα τείχη, επιδιώκουμε να χτίσουμε γέφυρες μεταξύ των κοινοτήτων των αποαποικιακών φεμινιστικών αγώνων, ώστε να οικοδομήσουμε εναλλακτικές επιστημολογικές και παιδαγωγικές πρακτικές.

Αποαποικιοποιώντας το πανεπιστήμιο: Απελευθερώνοντας τη διαφορετικότητα:

Ο μετασχηματισμός του προγράμματος σπουδών από μια αποικιοκρατική φεμινιστική οπτική υπερβαίνει κατά πολύ τον εμπλουτισμό της διδακτέας ύλης με την προσθήκη διαφορετικών θεματικών ή την προσθήκη νέων πηγών σε μια λίστα ανάγνωσης. Αντί απλώς να «συμπεριλαμβάνουμε τη διαφορετικότητα», ο στόχος, όπως τον βλέπουμε, είναι να διαταράξουμε την αποικιοκρατική φαντασία, να ξεμάθουμε την εσωτερικευμένη κυριαρχία της λευκότητας. Αυτό σημαίνει να αποδομήσουμε τον τρόπο με τον οποίο η παραγωγή γνώσης και οι παιδαγωγικές πρακτικές δαιωνίζουν τον λευκό, ανδρικό και ευρωκεντρικό κανόνα, από μια

διαθεματική, αντιρατσιστική φεμινιστική οπτική με αποαποικιακό ορίζοντα. Οι αντιρατσιστικές φεμινιστικές οπτικές και η κριτική θεωρία της «φυλής» δεν προβληματίζουν απλώς τη φυλή ή το φύλο ως αντικείμενα μελέτης. Αντιθέτως, αντιμετωπίζουν τα αλληλένδετα συστήματα κυριαρχίας προκειμένου να τα θέσουν σε κρίση: συνεπάγονται μαχητικές παρεμβάσεις που αμφισβητούν και διαλύουν τις μορφές επιστημολογικής βίας και εθνοκεντρικής κανονιστικότητας που ενυπάρχουν στα πανεπιστήμια και στους ακαδημαϊκούς τρόπους παραγωγής γνώσης. Όπως έχει γράψει η Cusicanqui, «δεν μπορεί να υπάρξει λόγος αποαποικιοποίησης ούτε θεωρία αποαποικιοποίησης, χωρίς πρακτική αποαποικιοποίησης».⁶²

Αντιλαμβανόμαστε την συνεχιζόμενη συνθήκη της αποικιοκρατίας της γνώσης ως ένα σύνολο μηχανισμών εξουσίας που τοποθετούν ως έγκυρη γνώση μόνο εκείνη που παράγεται σε ιδρύματα του Παγκόσμιου Βορρά στο πλαίσιο του θετικιστικού επιστημονικού παραδείγματος.⁶³ Αυτοί οι μηχανισμοί εξουσίας αρθρώνουν διαδικασίες ιεράρχησης εδαφών και πληθυσμών που ακολουθούν μια αποικιοκρατική γεωπολιτική λογική. Η λογική αυτή βασίζεται σε έναν μονοσήμαντο ορισμό του τρόπου παραγωγής γνώσης. Η επιστημονική μέθοδος καθιερώνεται ως αδιαμφισβήτητη, συστηματική, αντικειμενική και ουδέτερη. Τοποθετείται ως μια ανιδιοτελής, ασώματη γνώση, που παράγεται από τη "ματιά του

62. Cusicanqui, *Ch'ixinakaxutxiwa*, 2012: 100

63. Encarnación Gutiérrez-Rodríguez, "Decolonizing postcolonial rhetoric," *Decolonizing European Sociology: Transdisciplinary Approaches*, eds. Encarnación Gutiérrez-Rodríguez, Manuela Boatcă, and Sérgio Costa (London: Routledge, 2010), 49–67, <https://doi.org/10.4324/9781315576190-8>.

Θεού" —δηλαδή, μια ματιά παντογνώστη από ψηλά, που βλέπει τα πάντα, αλλά δεν είναι ορατή από τους κοινούς θνητούς.⁶⁴ Η επιστήμη, εμπλεκόμενη με την αποικιοκρατική εξουσία, έχει συμβάλει στην αλλοτρίωση και τη δαιμονοποίηση ομάδων —η ιστορία της επιστήμης είναι γεμάτη από επιστημολογική βία.

Η αποικιοκρατία της γνώσης παράγει θεωρίες που αναπαράγουν αλληλένδετα συστήματα καταπίεσης. Στο «Υπό τα βλέμματα της Δύσης», η Chandra Talpade Mohanty ασκεί κριτική στον εθνοκεντρισμό που συνεπάγεται η κατασκευή της κατηγορίας των «γυναικών του Τρίτου Κόσμου» στο πλαίσιο των δυτικών φεμινιστικών λόγων, οι οποίες νοούνται ως φτωχές, παραδοσιακές και σεξουαλικά καταπιεσμένες, σε αντίθεση με τις απελευθερωμένες, μορφωμένες και προοδευτικές γυναίκες του Παγκόσμιου Βορρά.⁶⁵ Ακριβώς όπως οι λευκοί Ευρωπαίοι αυτοανακηρύχθηκαν παγκόσμιοι διαιτητές της γνώσης και της αλήθειας —η «Ύβρις του σημείου μηδέν», όπως την αποκαλεί ο Santiago Castro-Gómez⁶⁶— οι λευκές φεμινίστριες εξυψώνονται ως διαιτητές της δράσης, ενώ κατασκευάζουν όλες τις άλλες γυναίκες, ειδικά τις «γυναίκες του Τρίτου Κόσμου», ως καλοκάγαθα θύματα. Και οι δύο πέφτουν θύματα της αποικιοκρατικής λογικής της μη αναγνώρισης της γεωπολιτικής

64. Donna Haraway, "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14, no. 3 (1988): 575–99, <https://doi.org/10.2307/3178066>.

65. Mohanty, *Feminism without Borders*.

66. Santiago Castro-Gómez, "Decolonizar la universidad. La hybris del punto cero y el diálogo de saberes." *El giro decolonial. Reflexiones para una diversidad epistémica más allá del capitalismo global*, Santiago Castro-Gómez y Ramón Grosfoguel, eds. (Bogotá: Siglo del Hombre Editores, 2007), 79–92, <http://www.ceapedi.com.ar/imagenes/biblioteca/libreria/147.pdf>.

θέσης από την οποία παράγεται η γνώση. Κατά συνέπεια, οι θεωρίες που παράγονται στα παγκόσμια κέντρα επιστημονικής παραγωγής εκλαμβάνονται λανθασμένα ως εφαρμόσιμες σε οποιοδήποτε πλαίσιο και κατάσταση. Αυτοί οι μηχανισμοί της αποικιοκρατίας της γνώσης, κατά την άποψή μας, δεν επηρεάζουν μόνο την ακαδημαϊκή παραγωγή γνώσης, αλλά αναπαράγονται επίσης σε βιομηχανικά καθώς και σε οικιακά περιβάλλοντα εργασίας και φροντίδας, επιβάλλοντας ιεραρχίες γνώσης, εργασίας και αξίας, σύμφωνα με το αποικιακό/σύγχρονο φυλετικό σύστημα.⁶⁷ Ως πρώτο βήμα για την αποαποικιοποίηση της γνώσης, εξετάζουμε το ενδεχόμενο «να επανατοποθετήσουμε αυτά τα φαινόμενα ως βασικές δυνάμεις διαμόρφωσης του σύγχρονου κόσμου, σε ένα πλαίσιο όπου ο ρόλος τους έχει συστηματικά διαγραφεί από το οπτικό μας πεδίο».⁶⁸ Ως δεύτερο βήμα για την αποαποικιοποίηση της γνώσης, υποστηρίζουμε ότι πρέπει να αμφισβητήσουμε τις παιδαγωγικές πρακτικές που κανονικοποιούν και επιβραβεύουν τη λευκή υπεροπτική, αποικιοκρατική, πατριαρχική βία στην αίθουσα διδασκαλίας, που σήμερα αποτελεί τον κατεξοχήν τόπο «μετάδοσης» της γνώσης.⁶⁹ Καθοριστικό ρόλο σε αυτό παίζει το πώς η ακαδημαϊκή γλώσσα αποτελεί όχημα της αποικιοκρατικής εξουσίας, και οι τρόποι με τους οποίους διαιωνίζει ασώματες, χωρίς συναισθήματα, αποχρωματισμένες, αφηρημένες παιδαγωγικές μεθόδους.

67. María Lugones, "Toward a Decolonial Feminism."

68. Bhabra et al., *Decolonising the university*, 2018.

69. Louise Autar, "Decolonising the classroom: Credibility-based strategies for inclusive classrooms," *Tijdschrift voor Genderstudies* 20, no. 3 (2017): 305-320, <https://doi.org/10.5117/TVGN2017.3.AUTA>.

Αντί συμπεράσματος: προς έναν αποαποικιακό ορίζοντα

Η αποαποικιοποίηση της γνώσης, ιδίως αυτής που παράγεται, δημιουργείται ή διαδίδεται στο πλαίσιο του πανεπιστημίου, είναι μια διαδικασία γεμάτη αντιφάσεις. Επιδιώκοντας να αποκαταστήσουν την συνεχιζόμενη συνθήκη της αποικιοκρατίας της γνώσης, οι αποαποικιοκρατικές θεωρίες έρχονται αντιμέτωπες με τα παραδείγματα που επικυρώνουν μόνο έναν συγκεκριμένο τύπο γνώσης ως πολύτιμο ή νόμιμο. Ταυτόχρονα, οι αποαποικιακές θεωρίες και μεθοδολογίες ενισχύουν μια πλειάδα εναλλακτικών λύσεων στις ηγεμονικές μορφές σκέψης, πράξης και συναισθήματος, που λανθασμένα θεωρούνται καθολικές για όλους τους πολιτισμούς του κόσμου. Απέχοντας μακράν από το να είναι καθολικές, αυτές οι ηγεμονικές θεωρίες βασίζονται αποκλειστικά στις παραμέτρους και τις αξίες των δυτικών κοινωνιών, οι οποίες έχουν επιβεβαιωθεί ως το μόνο έγκυρο μέρος από το οποίο μπορούμε να δούμε τον κόσμο —ενώ, όπως και η ματιά του Θεού, παραμένουν εκτός οπτικού πεδίου, πέρα από κάθε αμφισβήτηση. Από τη μία πλευρά, οι παιδαγωγικές της δυσφορίας οδηγούν την τρέχουσα υποδομή σε κρίση. Από την άλλη, μπορούν να δημιουργήσουν επιστημολογικές κοινότητες που βασίζονται σε συλλογικές πρακτικές και συζητήσεις οργανωμένες γύρω από μια πολιτική και ηθική της αντιρατσιστικής φεμινιστικής αλληλεγγύης.

Οι αποαποικιακές γνώσεις είναι εκείνες οι πρακτικές που, με

διαφορετικούς τρόπους, αμφισβητούν τόσο τις παραδοχές όσο και τις συνέπειες της συνεχιζόμενης συνθήκης της αποικιοκρατίας της γνώσης.⁷⁰ Καθώς η γνώση αναδύεται κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες δυνατότητας, ανταποκρίνεται πάντα στα συμφέροντα και τα ερωτήματα εκείνων που τη δημιουργούν. Σε αντίθεση με τη γνώση που παράγεται σύμφωνα με τη μονοσήμαντη αποικιακή λογική, υπάρχει μεγάλη ποικιλία ως προς τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να παραχθούν και να διαμοιραστούν εναλλακτικές γνώσεις. Οι προοπτικές αυτές ασκούν κριτική στην υποτιθέμενη ουδετερότητα της επιστημονικής γνώσης, μέσω της οποίας παράγονται και νομιμοποιούνται συγκεκριμένες αλήθειες ως έγκυρες, καθολικές και αδιαμφισβήτητες. Και, σε αντίθεση με το κυρίαρχο εθνοκεντρικό παράδειγμα, το οποίο επιδιώκει να νομιμοποιήσει την κυριαρχία, οι αποαποικιακές προσεγγίσεις προωθούν την κατανόηση της γνώσης ως μια πολιτικά ενσωματωμένη πρακτική ενάντια στις διάφορες μορφές κυριαρχίας που υπάρχουν στα πλαίσια κάτω από τα οποία παράγονται.⁷¹

Η αποαποικιοποίηση του πανεπιστημίου είναι μια επιστημολογική διαδικασία που ανοίγει το χώρο για δυσάρεστες κριτικές και μαχητικές παρεμβάσεις στις πρακτικές και τους λόγους που ενισχύουν και κανονικοποιούν τις ευρωκεντρικές αξίες και την αποικιακή συνέχεια —δηλαδή διαδικασίες μακράς ιστορικής διάρκειας που εγκαθίδρυσαν το σύγχρονο φυλετικό καπιταλισμό

70. Castro-Gómez, *Reflexiones para una diversidad epistémica*.

71. Arturo Escobar, *Territorios de diferencia. Lugar, movimientos, vida, redes* (Envió editores, 2010).

και το αποικιακό/μοντέρνο σύστημα φύλου.⁷² Η αναγνώριση του συστατικού τους ρόλου, όχι μόνο ιστορικά, αλλά και στο παρόν, στον ευρωπαϊκό ακαδημαϊκό χώρο απαιτεί μια συλλογική διαδικασία για την απόρριψη παιδαγωγικών μεθόδων που εργαλειοποιούν την ενσωμάτωση, υπέρ παιδαγωγικών μεθόδων δυσφορίας και μεταμορφωτικών εκπαιδευτικών πρακτικών.⁷³

Η άσκηση προσοχής στις προσωπικές διαδρομές στην παραγωγή της γνώσης μάς οδήγησε, επίσης, να προβληματιστούμε σχετικά με το ρόλο των συναισθημάτων σε αυτές τις διαδικασίες. Το συναίσθημα έχει, παραδοσιακά, αποβληθεί από τον κόσμο της επιστημολογίας. Έχει συνδεθεί με την υποκειμενικότητα και τον παραλογισμό, με το θηλυκό, με αυτό που δεν μπορεί να εξηγηθεί σύμφωνα με τα λευκά πατριαρχικά παραδείγματα και που δεν παρέχει έγκυρη γνώση.⁷⁴ Ωστόσο, αντιλαμβανόμαστε ότι το συναίσθημα και τα συναισθηματικά στοιχεία —εμπιστοσύνη, γέλιο, φόβος, θυμός— επέτρεψαν την ίδια την ύπαρξη ενός χώρου διαλόγου για το έργο μας. Επιπλέον, τα συναισθήματα θυμού για την αδυναμία, που εκφράζονται μέσα στην ομάδα, αναγνωρίστηκαν, επίσης, ως κινητήριοι μοχλοί για την κατανόηση των πολλαπλών

72. Για τον φυλετικό καπιταλισμό πρβλ. Cedric J. Robinson, *Black Marxism: The Making of the Black Radical Tradition*, new edition (London: Penguin Books, 2021) και για το αποικιακό/σύγχρονο σύστημα φύλου πρβλ. María Lugones, "Heterosexualism and the Colonial/Modern Gender System", *Hypatia* 22, no. 1 (2007): 186-209, <https://www.jstor.org/stable/4640051>.

73. Sara Motta, *Liminal Subjects: Weaving (Our) Liberation* (London: Rowman & Littlefield, 2018).

74. Megan Boler and Michalinos Zembylas. "Discomforting truths: The emotional terrain of understanding difference." *Pedagogies of difference*, ed. Peter Pericles Trifonas (New York, Routledge, 2003), 115-138.

τρόπων με τους οποίους υλοποιούνται οι καταπιεστικές σχέσεις. Η εστίαση στη σωματική συναισθηματικότητα υποδεικνύει ένα δημιουργικό δυναμικό μέσα στα πολιτικά εγχειρήματα. Ωστόσο, θεωρούμε ότι η δυνατότητα άρθρωσης αυτού του είδους της ανάλυσης απαιτεί ένα χώρο ακρόασης και φροντίδας που δεν είναι πάντα παρών στα θεσμικά πλαίσια του καπιταλισμού. Η επιστημολογική πτυχή διασταυρώνεται με την ηθική της φροντίδας ως προϋπόθεση δυνατότητας για αυτές τις διαδικασίες, στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη στον ορισμό της αποαποικιακής γνώσης. Αναγνωρίζουμε ότι οι συμμαχίες αποτελούν από μόνες τους μια μορφή κριτικής της εξατομίκευσης, του κατακερματισμού και του ανταγωνισμού που χαρακτηρίζει τα νεοφιλελεύθερα πανεπιστήμια.

Ο στόχος του προγράμματος BRIDGES ήταν να επεξεργαστεί επιστημολογικά εργαλεία που οικοδομούν τη θεωρία μέσω της πράξης, αποφεύγοντας τις καθολικευτικές αφηρημένες απόψεις, αποκαλύπτοντας προκειμένου να αμφισβητηθούν τις τοποθετημένες ιστορικές πρακτικές μέσω των οποίων αναπαράγονται οι σχέσεις αποικιακής, ετεροπατριαρχικής εξουσίας. Μέσω αυτών των ανυπότακτων επιστημολογικών εργαλείων,⁷⁵ επιδιώξαμε να καταρρίψουμε τις παραδοχές ότι η θεωρία πρέπει να προέρχεται από μια διαδικασία αφαίρεσης που είναι αποκομμένη από τους καθημερινούς αγώνες. Αντ' αυτού, προσπαθήσαμε να εμπλακούμε και να προωθήσουμε συλλογικές διαδικασίες ανάλυσης, οι οποίες προήλθαν από τις δικές μας τοποθετημένες εμπειρίες του

75. Motta, *Liminal Subjects*.

να βρισκόμαστε εντός και εκτός ευρωπαϊκών πανεπιστημίων, καταργώντας τις διαχωριστικές γραμμές μεταξύ αντικειμένων και υποκειμένων της γνώσης, μεταξύ ακτιβισμού και επιστήμης.

Αναλύοντας όλα αυτά, έχουμε επίγνωση των περιορισμών του BRIDGES ως ερευνητικό πρόγραμμα για την αποαποικιοποίηση της εκπαίδευσης, όπως της ενσωμάτωσής του στα νεοφιλελεύθερα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τα καπιταλιστικά συστήματα παραγωγής γνώσης. Σημαντικά ανοιχτά ερωτήματα που αναδύονται, περιλαμβάνουν, για να παραφράσουμε την Lorde, κατά πόσο είναι δυνατόν να παράγουμε απελευθερωτικές πρακτικές που δημιουργούνται «με τα εργαλεία του αφέντη», παραμένοντας ταυτόχρονα μέσα στο «σπίτι του αφέντη».⁷⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι οι εκκλήσεις για την «αποαποικιοποίηση του πανεπιστημίου» απέχουν πολύ από το να είναι κυρίαρχες στη Γερμανία, την Ελλάδα και την Ισπανία και στις γερμανόφωνες, ελληνόφωνες και ισπανόφωνες γλωσσικές κοινότητες. Ωστόσο, καθώς η αποαποικιοποίηση έχει επικρατήσει ως σύνθημα σε διάφορα αγγλόφωνα πλαίσια (συμπεριλαμβανομένων των κοινωνιών εποίκων του Καναδά, των ΗΠΑ και της Αυστραλίας και της πρώην αποικιακής αυτοκρατορίας του Ηνωμένου Βασιλείου), πολλά από αυτά που αντιμετωπίζουμε ως κριτική της Διαφορετικότητας, Ισότητας και Ένταξης (ο προσχηματικός της χαρακτήρας, η οικειοποίηση των αγώνων και ο τρόπος που ανανεώνει τη λευκότητα ως επίκεντρο) θα μπορούσαν να ειπωθούν και για τις θεσμικές οικειοποιήσεις και τις ακαδημαϊκές λευκάνσεις της

76. Lorde, *Sister Outsider*.

έννοιας της αποαποικιοποίησης. Σε σχέση με τις αυξανόμενες εκκλήσεις για την «αποαποικιοποίηση του πανεπιστημίου», αναρωτηθήκαμε, από τις διάφορες τοποθεσίες μας, σε ορισμένες από τις οποίες αυτές οι εκκλήσεις είναι ανήκουστες: είναι δυνατή μια αντιρατσιστική φεμινιστική αποαποικιακή πρακτική μέσα στο χώρο του πανεπιστημίου; Τι θα συμβεί στο πανεπιστήμιο όταν αυτό αποαποικιοποιηθεί; Μπορεί το πανεπιστήμιο να επιβιώσει την αποαποικιοποίησή του; Ή μήπως η αποαποικιοποίηση του πανεπιστημίου ταυτίζεται με την απαρχαίωσή του; Έχοντας επίγνωση της δυσκολίας απάντησης αυτών των ερωτημάτων και των διαφόρων απαντήσεων που μπορούν να δοθούν από διαφορετικές τοποθεσίες και τοποθετημένες γνώσεις, τα θέτουμε ως σημεία προβληματισμού και συζήτησης. Δεν υποστηρίζουμε ότι έχουμε καταφέρει την «αποαποικιοποίηση», μια κίνηση η οποία θα αναπαρήγαγε την αλαζονεία των ολοκληρωτικών λογικών της συνεχιζόμενης συνθήκης της αποικιοκρατίας. Αντ' αυτού, επιδιώξαμε να συνάψουμε διανοητικές και πολιτικές συμμαχίες με τις υπάρχουσες πρωτοβουλίες για την αλλαγή συνειδήσεων, να δημιουργήσουμε συνεργατικές γνώσεις και να κλονίσουμε τα επιστημολογικά θεμέλια των πανεπιστημίων. Από τα ερείπια των γυάλινων πύργων, μπορούμε να χτίσουμε αντιρατσιστικές φεμινιστικές γέφυρες.

03

Κεφάλαιο 3

Η μεθοδολογία των αφηγηματικών παραγωγών στο BRIDGES:

Ένας σύντομος οδηγός για την προέλευση και τις χρήσεις της

Συλλογικότητα BRIDGES

Η παρούσα μονογραφία συστηματοποιεί την τριετή εμπειρία του έργου BRIDGES μέσω της μεθοδολογίας των Αφηγηματικών Παραγωγών (NPM). Η μεθοδολογία αυτή αναπτύχθηκε για πρώτη φορά στα τέλη της δεκαετίας του 1990, στο πλαίσιο της ερευνητικής ομάδας *Fractalidades en Investigación Crítica* του Τμήματος Κοινωνικής Ψυχολογίας του Αυτόνομου Πανεπιστημίου της Βαρκελώνης. Συνομιλούσε με μία από τις εκφορές της προσέγγισης που τότε ονομάστηκε Κριτική Κοινωνική Ψυχολογία.⁷⁷ Όπως περιγράφει ο Joan Pujol των απαρχών της μεθοδολογίας NPM,⁷⁸ στο συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο επικρατούσε η Ανάλυση Λόγου (DA), η οποία προτάσσει μια αυστηρή διαδικασία βασισμένη στην τελετουργική ανάλυση των κειμένων. Καθρεφτίζοντας την εξέχουσα μορφή στις πρώτες εξελίξεις της επιστήμης του «ανατομικού θεάτρου», η Ανάλυση Λόγου τοποθετεί θραύσματα των κειμένων

77. Tomás Ibáñez and Lupicinio Iñiguez, eds., *Critical Social Psychology* (London; Thousand Oaks: SAGE, 1997).

78. Joan Pujol, "The Methodological and Epistemic Narrative of Narrative Productions," υπό έκδοση.

των συμμετεχουσών στο χειρουργικό τραπέζι, όπου η ανάλυση πραγματοποιείται από τη νομιμοποιημένη θέση της ερευνήτριας. Εμπνευσμένη από τις φεμινιστικές επιστημολογίες, η Αφηγηματική Παραγωγή αναδύεται, λοιπόν, σε μια προσπάθεια δημιουργίας πιο υπεύθυνων μεθοδολογιών που θα μεγιστοποιούν τη δράση των συμμετεχουσών στην έρευνα. Με άλλα λόγια, αντί να τις τοποθετεί σε ένα παροικιϊώδες χειρουργικό τραπέζι, η Αφηγηματική Παραγωγή προτείνει μια μεθοδολογία στην οποία η φωνή της ερευνήτριας αποτελεί μια ακόμη άποψη των υπό εξέταση φαινομένων, μαζί με τις άλλες φωνές των συμμετεχουσών που εμπλέκονται στην έρευνα.

Από την πρώτη δημοσίευση που συζητήθηκε για την Αφηγηματική Παραγωγή πριν από δύο δεκαετίες από τους Marcel Balasch και Marisela Montenegro,⁷⁹ οι Αφηγηματικές Παραγωγές έχουν χρησιμοποιηθεί σε πολυάριθμες έρευνες εντός και εκτός του κλάδου της Κριτικής Κοινωνικής Ψυχολογίας, κυρίως στην Ισπανία και τη Λατινική Αμερική, και έχουν εμφανιστεί σε διδακτορικές

79. Marcel Balasch και Marisela Montenegro, "Una Propuesta Metodológica Desde La Epistemología de Los Conocimientos Situados: Las Producciones Narrativas," ed. L. Gómez, *Encuentros En Psicología Social* 1, no. 3 (2003): 44-48.

διατριβές και άλλες ακαδημαϊκές δημοσιεύσεις.⁸⁰

Κάθε ένα από τα τρία επόμενα κεφάλαια είναι Αφηγηματικές Παραγωγές που δημιουργήθηκαν από τις τρεις ομάδες συμμετοχικής έρευνας δράσης (PAR), οι οποίες αποτελούν το ερευνητικό προσωπικό του προγράμματος BRIDGES: η ομάδα PAR στη Βαρκελώνη (κεφάλαιο 4), στην Αθήνα (κεφάλαιο 5) και στο Γκίτσεν (κεφάλαιο 6). Ωστόσο, όπως θα εξηγήσουμε παρακάτω, δεδομένου του πλαισίου PAR που εμπνέει το έργο, στο οποίο οι ομάδες που γεφυρώνουν την έρευνα και τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών συνεργάζονται ως μονάδα, ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζεται η μεθοδολογία στο έργο φέρνει μαζί του νέες προκλήσεις που θέτουν υπό αμφισβήτηση την αρχική διατύπωση της μεθοδολογίας και απαιτούν την αναδιατύπωσή της. Σκοπός

80. Μερικά παραδείγματα: Catalina Álvarez Martínez-Conde et al., "Memories of the Struggles for the Rights of Immigrant Women in Barcelona," *Critical Social Policy* 40, no. 2 (2020): 215–33, <https://doi.org/10.1177/0261018319895499>. Jaime Andrés, "Participación, comunidad y transformación: reflexiones desde el Centro Social Comunitario Luis Buñuel," *Revista Espaço Acadêmico* 17, no. 198 (November 3, 2017): 25–36; Rubén Ávila, "Bareback Sex: Breaking the Rules of Sexual Health and the Assumption of Risks," *Sexualities* 18, no. 5–6 (September 1, 2015): 523–47, <https://doi.org/10.1177/1363460714550903>. Karina Fulladosa-Leal, "Mujeres en movimiento: ampliando los márgenes de participación social y política en la acción colectiva como trabajadoras del hogar y el cuidado" (Ph.D. Thesis, Universitat Autònoma de Barcelona, 2017), <http://www.tdx.cat/handle/10803/455567>. Itziar Gandarias Goikoetxea and Joan Pujol, "De Las Otras al No(s) Otras: Encuentros, Tensiones y Retos En El Tejido de Articulaciones Entre Colectivos de Mujeres Migradas y Feministas Locales En El País Vasco," *Encrucijadas: Revista Crítica de Ciencias Sociales*, no. 5 (2013): 77–91. Nagore García Fernández, "Difracciones amorosas: deseo, poder y resistencia en las narrativas de mujeres feministas" (Ph.D. Thesis, Universitat Autònoma de Barcelona, 2017), <http://www.tdx.cat/handle/10803/457570>. Lelya Troncoso, Catherine Galaz, and Catalina Álvarez, "Las Producciones Narrativas como metodología de investigación feminista en Psicología Social Crítica: tensiones y desafíos," *Psicoperspectivas. Individuo y Sociedad* 16, no. 2 (July 14, 2017): 20–32, <https://doi.org/10.5027/psicoperspectivas-Vol16-Issue2-fulltext-956>.

του παρόντος κεφαλαίου είναι, πρώτον, να εννοιολογήσει τη μεθοδολογική διαδικασία και τις επιστημολογικές και πολιτικές αρχές που την διέπουν. Δεύτερον, εξηγούμε πώς το έργο BRIDGES αποκλίνει από τις αρχές της μεθοδολογίας, οδηγώντας σε ιδιαίτερες προσαρμογές στο πλαίσιο στο οποίο εργαστήκαμε.

Αφηγήσεις

Το να λέμε ότι η επιστήμη είναι μια ιστορία, υποστηρίζει η Donna Haraway, δεν είναι προσβολή.⁸¹ Με αυτό αναφέρεται στο πώς οι αφηγηματικές πρακτικές ενσωματώνονται στις πολιτισμικές πρακτικές που συνθέτουν την επιστήμη. Ένας τέτοιος απολογισμός της επιστήμης, που διατυπώθηκε ως απάντηση στους οικουμενικούς θετικιστικούς ισχυρισμούς περί αλήθειας, αποτελεί επίσης ένα πρώτο σημείο εκκίνησης για την Αφηγηματική Παραγωγή. Η επεξεργασία των αφηγήσεων είναι μία πρακτική οικοδόμησης θεωριών που ενεργοποιεί τον κόσμο. Ένα δεύτερο σημείο εκκίνησης για τη μεθοδολογία είναι η ποικιλόμορφη παράδοση της αφηγηματικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες, η οποία είναι

81. Donna Haraway, "Enlightenment@science_wars.Com: A Personal Reflection on Love and War," *Social Text*, no. 50 (1997): 123–29, <https://doi.org/10.2307/466820>.

σήμερα πιο ζωντανή από ποτέ.⁸² Η αφηγηματική έρευνα βασίζεται στην παραδοχή ότι τα ανθρώπινα όντα, γενικά, χρησιμοποιούν αφηγήσεις για να κατανοήσουν τον κόσμο γύρω τους. Οι αφηγήσεις αποτελούν το πιο στοιχειώδες επίπεδο στο οποίο η ανθρώπινη εμπειρία νοηματοδοτείται μέσω της γλώσσας. Μια αφήγηση, λοιπόν, μπορεί να γίνει κατανοητή ως αυτό που προκύπτει από την πράξη της αφήγησης, δηλαδή της τοποθέτησης της εμπειρίας σε ένα πλέγμα σχέσεων και της εκτέλεσης μιας πράξης με την οποία αρθρώνουμε μια πλοκή που περιλαμβάνει διαφορετικά στοιχεία (ανθρώπινα και μη) και την καθιστά τελικά κατανοητή.⁸³ Οι μελετήτριες που εμπνέονται από την άποψη της Hannah Arendt για τις αφηγήσεις αναφέρονται σε αυτή την ικανότητα των αφηγήσεων να μετατρέπουν τα γεγονότα σε «δράση». Δηλαδή, οι αφηγήσεις μετασχηματίζουν μεμονωμένα γεγονότα δίνοντάς τους νόημα και μετατρέποντάς τα σε κάτι αναγνωρίσιμο. Από αυτή την ικανότητα να μετατρέπουν τα (ιδιωτικά) γεγονότα και να τα φέρνουν στο κοινό,

82. Πρβλ: Molly Andrews, Corinne Squire, and Maria Tamboukou, eds., *Doing Narrative Research* (Los Angeles ; London: SAGE, 2008); Barbara Biglia and Jordi Bonet-Martí, "Narrative Construction as a Psychosocial Research Method: Sharing Writing Practices," *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* 10, no. 1 (2009), <https://doi.org/10.17169/fqs-10.1.1225>; Jerome Bruner, "The Narrative Construction of Reality," *Critical Inquiry* 18, no. 1 (1991): 1–21. D. Jean Clandinin, ed., *Handbook of Narrative Inquiry: Mapping a Methodology* (Thousand Oaks: Sage Publications, 2007); Jeong-Hee Kim, *Understanding Narrative Inquiry: The Crafting and Analysis of Stories as Research* (California: SAGE, 2016), <https://doi.org/10.4135/9781071802861>. Donald Polkinghorne, *Narrative Knowing and the Human Sciences* (Albany: State University of New York Press, 1988). Nicolás Schöngut and Joan Pujol, "Relatos metodológicos: difractando experiencias narrativas de investigación," *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* 16, no. 2 (2015): 24.

83. Teresa Cabruja, Lupicinio Íñiguez-Rueda, and Félix Vázquez, "Cómo construimos el mundo: relativismo, espacios de relación y narratividad," *Anàlisi: Quaderns de comunicació i cultura*, no. 25 (2000): 61–94. Schöngut and Pujol, "Relatos metodológicos."

αναδύεται η πολιτική ιδιότητα των αφηγήσεων.⁸⁴ Αυτή η έμφαση στη συμβολική κατασκευή παρέχει στις αφηγήσεις μια προνομιακή θέση, καθώς τις τοποθετεί σε τομείς που βρίσκονται μεταξύ του προσωπικού και του κοινωνικού, ρίχνοντας φως στο πώς τα νοήματα τοποθετούνται πάντα σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο, συν-δημιουργούνται σε πολλαπλές αλληλεπιδράσεις.⁸⁵ Με αυτή την έννοια, οι αφηγήσεις κατασκευάζονται και από τα σχεσιακά πλαίσια που συνθέτουν την πραγματικότητά μας και είναι κατασκευαστές αυτών.⁸⁶ Εξαιτίας αυτού, υποστηρίζουμε ότι οι αφηγήσεις δεν είναι απλώς ένας τρόπος αντίληψης της πραγματικότητας —έχουν επίσης την πολιτική δυνατότητα να τη μετασχηματίζουν, στο βαθμό που μπορούν να ενισχύσουν ή να αποσταθεροποιήσουν τις προκαθορισμένες αντιλήψεις για ένα δεδομένο φαινόμενο.⁸⁷

Η Αφηγηματική Παραγωγή θεωρεί τις παραπάνω αρχές αξιωματικές, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο διαλογικά κατασκευασμένο χαρακτήρα της γλώσσας. Η Αφηγηματική Παραγωγή αντλεί έμπνευση από τον Ρώσο γλωσσολόγο Mikhail Bakhtin.⁸⁸ Ο Bakhtin υποστηρίζει ότι οι ισχυρισμοί που χαρακτηρίζουν την ανθρώπινη

84. Πρβλ. Adriana Cavarero, *Relating Narratives. Storytelling and Selfhood* (New York: Routledge, 2000)- Claudia Galindo Lara, "Hannah Arendt. Narratividad y restitución de la política," *En-claves del pensamiento*, no. 17 (2015): 113-134, <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/5158318.pdf>.

85. Bruner, "The Narrative Construction of Reality."

86. Cabruja, Íñiguez-Rueda y Vázquez, "Cómo construimos el mundo."

87. Schongut and Pujol, "Relatos metodológicos."

88. Mikhail Bakhtin, *The Dialogic Imagination: Four Essays* (Austin: University of Texas Press, 2011).

δράση παράγονται πάντοτε σε ένα κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο αναφέρονται και, από το οποίο με τη σειρά τους συγκροτούνται. Επιπλέον, η αντίληψη του Μπαχτίν για τη γλώσσα ως ετερογλωσσία αποτελεί σημαντική επιρροή για την Αφηγηματική Παραγωγή. Η «ετερογλωσσία» αναφέρεται στο πώς κάθε εκφώνηση γίνεται πάντα ως απάντηση σε άλλες φωνές που υπάρχουν στο πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται, κάτι που για τον Bakhtin δείχνει πώς η αφήγηση συγκροτείται από τη συνύπαρξη διαφορετικών «ειδών λόγου» μέσα στην ίδια γλώσσα.⁸⁹ Κάθε φωνή, από αυτή την άποψη, ενσωματώνει πάντα άλλες φωνές με τις οποίες εμπλέκεται ή στις οποίες ανταποκρίνεται.

Ομοίως, η Αφηγηματική Παραγωγή αντλεί επίσης ορισμένα στοιχεία από την ερμηνευτική παράδοση του Hans-Georg Gadamer, ο οποίος υποστηρίζει ότι η πράξη της ερμηνείας καθίσταται δυνατή μόνο εάν υπάρχει μια απόσταση που χωρίζει τον ορίζοντά μας από έναν άλλο ορίζοντα τον οποίο σκοπεύουμε να προσεγγίσουμε- με το να προσπαθούμε να συγχωνεύσουμε ορίζοντες δίνουμε νόημα στην πραγματικότητά μας.⁹⁰ Οι αφηγήσεις μπορούν, λοιπόν, να γίνουν κατανοητές ως μια διασύνδεση θέσεων γνώσης, που δημιουργεί μια αφήγηση που περιέχει έναν νέο ορίζοντα. Υπό αυτή την έννοια, η απόσταση μεταξύ διαφορετικών υποκειμενικών θέσεων μπορεί να κατανοηθεί ως «παραγωγική απόσταση».⁹¹

89. Mijail Bajtín, *Estética de la creación verbal*, 10ª edición (Madrid: Siglo XXI, 1999), 248-293.

90. Hans-Georg Gadamer, *Vérité et Méthode: Les Grandes Lignes d'une Herméneutique Philosophique* (Παρίσι: Éditions du Seuil, 1976).

91. Joan Pujol and Marisela Montenegro, "Producciones Narrativas: Una Propuesta Teórico-Práctica Para La Investigación Narrativa," in *Coloquios de Investigación Social* (Córdoba, 2013), 15-42

Η έννοια της «παραγωγικής απόστασης» υπογραμμίζει το γεγονός ότι πρέπει να παράγουμε συνδέσεις προκειμένου να δημιουργήσουμε νέες γνώσεις. Αυτό συνδέεται με μια άλλη βασική επιρροή στην κατασκευή του μεθοδολογικού μηχανισμού της Αφηγηματικής Παραγωγής: τη φεμινιστική επιστημολογία της «τοποθετημένης γνώσης» που ανέπτυξε η Donna Haraway, την οποία συζητάμε στην επόμενη ενότητα.⁹²

Τοποθετημένες γνώσεις

Η επιστημολογία των «τοποθετημένων γνώσεων» βασίζεται στις αρχές της *ευθύνης* και της *μεροληψίας* του επιστημονικού βλέμματος. Η πρόταση της Haraway επιδιώκει μια εκδοχή της επιστημονικής αντικειμενικότητας η οποία είναι ταυτόχρονα κριτική απέναντι στις καθολικές επιδράσεις τόσο των ρεαλιστικών όσο και των σχετικιστικών θέσεων σε σχέση με την επιστήμη. Από τη μία πλευρά, οι ρεαλιστικές θέσεις υποστηρίζουν ότι η επιστήμη διατυπώνεται από μια υποτιθέμενη ουδέτερη οπτική γωνία, αυτό που η ίδια αποκαλεί «μια ματιά από το πουθενά». Από την άλλη πλευρά, οι σχετικιστικές θέσεις υποθέτουν ότι όλες οι οπτικές γωνίες είναι εξίσου έγκυρες προτείνοντας ότι δεν υπάρχει απόλυτη αλήθεια, με αποτέλεσμα αυτό που η ίδια αποκαλεί «μια ματιά από παντού εξίσου».⁹³ Για τη Haraway, το πρόβλημα έγκειται στο γεγονός ότι το βλέμμα που προτείνει

92. Donna Haraway, "Situated Knowledges: Feminist Studies" 14, no. 3 (1988): 575-99, <https://doi.org/10.2307/3178066>.

93. Haraway, "Situated Knowledges," 584.

κάθε οπτική γωνία είναι αδύνατο να εντοπιστεί και, ως εκ τούτου, πρόκειται για ένα βλέμμα που δεν μπορεί να λογοδοτήσει για τις πρακτικές παραγωγής γνώσης που εφαρμόζει. Η εναλλακτική λύση που προτείνει η Haraway σε αυτό —δηλαδή, η ιδέα της τοποθετημένης γνώσης— επιδιώκει να παρακολουθεί με προσοχή τις ίδιες τις σημειολογικές τεχνολογίες που χρησιμοποιούμε κατά την κατασκευή της γνώσης, ενώ δεσμεύεται με την επιθυμία να αποδώσει μια εκδοχή αντικειμενικότητας που καθιστά δυνατή την υλοποίηση πιο ελπιδοφόρων οραμάτων για τον κόσμο μας.

Σε αντίθεση με τις ρεαλιστικές και σχετικιστικές θέσεις, η νέα φεμινιστική αντικειμενικότητα που προτείνει η Haraway δεν επιδιώκει να συμπεριλάβει τα πάντα από μια ολοκληρωτική οπτική γωνία. Αντιθέτως, υποστηρίζει ότι «μόνο η μερική προοπτική υπόσχεται αντικειμενική όραση».⁹⁴ Παραδόξως, η μερικότητα των υποκειμένων που γνωρίζουν, υποστηρίζει η Haraway, τα οποία είναι πάντοτε ημιτελή και ατελώς κατασκευασμένα, είναι ακριβώς η προϋπόθεση της δυνατότητας για την εγκαθίδρυση συνδέσεων με άλλα υποκείμενα. Ακριβώς επειδή το βλέμμα μας είναι μερικό, πρέπει να συν-αρθρώσουμε την οπτική μας σε σχέση με άλλες θέσεις. Έτσι, προτείνει, η εναλλακτική λύση στον σχετικισμό «είναι η μερική, εντοπίσιμη, κριτική γνώση που συντηρεί τη δυνατότητα των πλεγμάτων συνδέσεων που ονομάζονται αλληλεγγύη στην πολιτική και στις από κοινού συζητήσεις στην επιστημολογία».⁹⁵ Εμπνευσμένα από αυτό το όραμα, τα κείμενα που προκύπτουν από την Αφηγηματική Παραγωγή είναι το αποτέλεσμα συνομιλιών

94, 95. Haraway, "Situated Knowledges", 584.

μεταξύ των διαφορετικών θέσεων των ερευνητριών και των συμμετεχουσών, που πραγματοποιούνται χάρη στην ύπαρξη της παραγωγικής απόστασης που καθιστά δυνατή αυτή τη σύνδεση. Τα κείμενα αυτά, ωστόσο, δεν έχουν σκοπό να αντανakλούν την πραγματικότητα, αλλά μάλλον να την διαθλούν. Η Haraway δανείζεται τη μεταφορά της διάθλασης από τη φυσική προκειμένου να την αντιπαραβάλει με την περίφημη έννοια του αναστοχασμού στις φεμινιστικές επιστημονικές σπουδές.⁹⁶ Υποστηρίζει ότι, όπως και η αντανάκλαση, «ο αναστοχασμός απλώς μετατοπίζει το ίδιο αλλού, δημιουργώντας τις ανησυχίες για το αντίγραφο και το πρωτότυπο και την αναζήτηση του αυθεντικού και του αληθινά πραγματικού».⁹⁷ Αντίθετα, η επιστημολογική πρόταση της Haraway δεν επιδιώκει να αναπαραστήσει την πραγματικότητα, αλλά μάλλον «να προκαλέσει μια διαφορά στους υλικο-σημειολογικούς μηχανισμούς, να διαθλάσει τις ακτίνες της τεχνοεπιστήμης, ώστε να έχουμε πιο ελπιδοφόρα μοτίβα τοποθέτησης των σωμάτων μας».⁹⁸ Όπως το φως που εισέρχεται σε ένα κρυστάλλινο πρίσμα, οι σημειολογικές συσκευές ενός ερευνητή μετατρέπουν τη μονολιθική θολούρα του φωτός σε μια μυριάδα χρωμάτων, σε οράματα για ένα δεδομένο φαινόμενο. Έτσι, η Αφηγηματική

96. Όπως περιγράφηκε στο Κεφάλαιο 1, εδώ αποκλίνουμε από το επιχείρημα της Haraway, δεδομένου ότι ευθυγραμμίζομαστε με την κατανόηση του *αναστοχασμού* ως συλλογικής πρακτικής ανάκρισης σχετικά με τις πρακτικές μας για την παραγωγή γνώσης, μεταξύ των διαφορετικών φωνών που εμπλέκονται στη διαδικασία. [ΣτΜ: Στα αγγλικά η λέξη για τον αναστοχασμό, *reflexivity* ή *reflection* μοιράζεται την ίδια ρίζα/είναι ομώνυμη με την έννοια της αντανάκλασης, *reflection*.]

97. Donna J. Haraway, *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan_Meets_OncoMouse: Feminism and Technoscience*, 2nd edition (New York Routledge, 2018), 16.

98. Haraway, *Modest Witness*, 16.

Παραγωγή δεν ενδιαφέρεται να βρει μια πιο αληθινή περιγραφή της πραγματικότητας, αλλά να δώσει προσοχή στις πολιτικές επιπτώσεις της παραγόμενης γνώσης, προσπαθώντας να βρει μοτίβα παρεμβολής, απόκλισης και νέες δυνατότητες για την άρθρωση της διαφοράς.⁹⁹

Άρθρωση

Είναι σύνηθες, σήμερα, στις ποιοτικές και κριτικές κοινωνικές επιστήμες να βλέπουμε ερευνητικά προγράμματα που έχουν ως στόχο να δώσουν χώρο σε υποτελείς ομάδες στους ακαδημαϊκούς χώρους. Αυτό είναι γενικά μια πολιτικά επιθυμητή πρακτική, δεδομένου ότι, όπως δείξαμε στο Κεφάλαιο 2, οι ακαδημαϊκοί χώροι είναι συχνά αδιαφανείς και απρόσιτοι για τα σώματα και τις γνώσεις οι οποίες θεωρούνται να μην ανήκουν στο πανεπιστήμιο. Η Αφηγηματική Παραγωγή επιδιώκει αυτούς τους ίδιους στόχους, αλλά είναι, ωστόσο, επικριτική απέναντι στην ιδέα που διέπει πολλές από αυτές τις μεθοδολογίες, ότι δηλαδή ο σκοπός της έρευνας είναι να «δώσει φωνή» στις συμμετέχουσες σε αυτήν. Αυτή η ιδέα είναι προβληματική, διότι προϋποθέτει, πρώτον, ότι εκείνες με τις οποίες επιδιώκουμε τη σύνδεση «δεν έχουν φωνή» και δεύτερον, διότι τοποθετεί την ερευνήτρια στη θέση του «ειδικού», προικισμένου με την ικανότητα να δίνει φωνή, ενισχύοντας μια ασύμμετρη δυναμική εξουσίας εντός της ίδιας της ερευνητικής διαδικασίας.¹⁰⁰

99. Balasch και Montenegro, "Una Propuesta Metodológica."

100. Pujol y Montenegro, "Producciones Narrativas."

Μία από τις επιστημολογικές συνέπειες της προοπτικής των τοποθετημένων γνώσεων είναι ότι η γνώση αναδύεται πάντα σε σχέση με άλλες θέσεις. Το γεγονός ότι οι απόψεις μας είναι μερικές και ελλιπείς είναι ο λόγος για τον οποίο πρέπει να αρθρώσουμε τις δικές μας απόψεις σε σχέση με άλλες θέσεις. Έτσι, η Haraway προτείνει τη δημιουργία μιας «πολιτικής σημειολογίας της άρθρωσης».¹⁰¹ Για τη Haraway, η διαδικασία αυτή έχει να κάνει με την απόδραση από τις ολοκληρωτικές αξιώσεις αναπαράστασης που εμπεριέχει η θετικιστική γνώση. Η αναπαράσταση, μάς λέει η Haraway, υποβιβάζει αυτό που λαμβάνεται ως αντικείμενο γνώσης σε μια παθητική και υποτακτική θέση. Μέσω των πράξεων αποστασιοποίησης, «το αναπαριστώμενο πρέπει να απεμπλακεί από τις περιβάλλουσες διαλεκτικές και μη διαλεκτικές συνδέσεις και να μετεγκατασταθεί στη συγγραφική περιοχή του αντιπροσώπου».¹⁰² Αντίθετα, μια «πολιτική σημειολογία της άρθρωσης» αναφέρεται σε πρακτικές που δίνουν προσοχή στις διαφορές και τις συνδέσεις μεταξύ των στοιχείων που αρθρώνονται, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο αυτές οι διαφορές και οι συνδέσεις συγκροτούνται ως τέτοιες.¹⁰³ Με άλλα λόγια, η άρθρωση δεν είναι μια αθώα πρακτική. Αντίθετα, προσπαθεί να κάνει ορατές τις κοινωνικοϊστορικές θέσεις, αλλά και τις σχέσεις εξουσίας που συγκροτούν αυτές τις θέσεις, από τις οποίες αναζητούμε τη σύνδεση με τις άλλες.

101. Donna Haraway, "The Promises of Monsters: A Regenerative Politics for Inappropriate/d Others," in *Cultural Studies*, ed. Lawrence Grossberg (New York: Routledge, 1992).

102. Haraway, *Promises of the Monsters*, 312.

103. Silvia García Dauder y Carmen Romero Bachiller, "Rompiendo Viejos Dualismos", *Athenea digital*, 2002, 42-61.

Η μεταφορά της άρθρωσης είναι επίσης χρήσιμη για να κατανοήσουμε τους μετασχηματισμούς που λαμβάνουν χώρα μέσω των μερικών συνδέσεων που δημιουργούνται μέσα από την ερευνητική διαδικασία. Για να χρησιμοποιήσουμε έναν απλουστευμένο ορισμό του Ernesto Laclau και της Chantal Mouffe, οι οποίοι τοποθετούν την έννοια της άρθρωσης στο επίκεντρο της πολιτικής τους θεωρίας, η άρθρωση είναι μια σχέση της οποίας το αποτέλεσμα τροποποιεί τα εμπλεκόμενα μέρη.¹⁰⁴ Υπό αυτή την έννοια, η σκέψη για την παραγωγή αφηγήσεων με όρους άρθρωσης στρέφει την προσοχή της ερευνήτριας στις αλλαγές που έχουν επέλθει στη θέση της ως αποτέλεσμα μερικών συνδέσεων, καθώς και τις πιθανές αλλαγές που προκαλούνται στο πλαίσιο στο οποίο ερευνά. Όπως και άλλες προσεγγίσεις στο πλαίσιο της αφηγηματικής έρευνας,¹⁰⁵ η Αφηγηματική Παραγωγή ανοίγει τη δυνατότητα για τη δημιουργία ενός χώρου πολιτικής δράσης, καθιστώντας δυνατή την κυκλοφορία εναλλακτικών αναπαραστάσεων του υπό μελέτη φαινομένου,¹⁰⁶ και τροποποιώντας ακόμη και την υλικότητα των

104. Ernesto Laclau and Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, 2nd ed (London ; New York: Verso, 2001).

105. Corinne Squire, *HIV in South Africa: Talking about the Big Thing*, 1st ed. (London: Routledge, 2007), <https://doi.org/10.4324/9780203946503>.

106. Gandarias Goikoetxea and Pujol Tarrés, "De Las Otras al No(s)Otras"; Katherine Johnson and Antar Martínez Guzmán, "Rethinking Concepts in Participatory Action Research and Their Potential for Social Transformation: Post-Structuralist Informed Methodological Reflections from LGBT and Trans-Collective Projects: Rethinking PAR in LGBT and Trans-Collective Projects," *Journal of Community & Applied Social Psychology* 23, no. 5, 2013: 405–19, <https://doi.org/10.1002/casp.2134>; Antar Martínez-Guzmán and Marisela Montenegro, "La producción de narrativas como herramienta de investigación y acción sobre el dispositivo de sexo/género: Construyendo nuevos relatos," *Quaderns de Psicologia* 16, no. 1 (2014): 111–25, <https://doi.org/10.5565/rev/qp psicologia.1206>.

σχέσεων ως αποτέλεσμα της διαδικασίας άρθρωσης.¹⁰⁷

Διαδικασία

Παρακάτω παρουσιάζουμε σχηματικά τα βήματα της μεθοδολογίας που απεικονίζει ορισμένες από τις αρχές που αναφέρθηκαν μέχρι τώρα.

1. Σενάριο: Το σημείο εκκίνησης για την πραγματοποίηση μιας Αφηγηματικής Παραγωγής είναι μια παρεμβολή που γίνεται από την ερευνητική ομάδα, η οποία θέτει μια σειρά από ερωτήματα, σημαντικά ζητήματα, αντιπαραθέσεις ή σχόλια σχετικά με το φαινόμενο που τους ενδιαφέρει να μελετήσουν. Τα στοιχεία αυτά δεν είναι απαραίτητο να διατυπωθούν μηχανικά ακολουθώντας τη μορφή ερώτησης-απάντησης, αλλά μάλλον πρέπει να θεωρηθούν ως οδηγός συζήτησης για την πρώτη συνάντηση.

2. Χαρτογράφηση: Μια ολοκληρωμένη αφηγηματική παραγωγή αποτελεί μια θέση υποκειμένου, μια μερική θέση που προκύπτει από τις επισφαλείς συνδέσεις που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας. Εξαιτίας αυτού, σε μια αρχική φάση, μία αφηγηματική ερευνήτρια θα πρέπει να εξετάσει ποιες υποκειμενικές θέσεις ενδιαφέρεται να διερευνήσει και

107. Álvaro Ramírez-March and Marisela Montenegro, "On Narrativity, Knowledge Production, and Social Change: A Diffractive Encounter between the Narrative Productions Methodology and Participatory Action-Research," *Qualitative Research in Psychology* (2021), 1–12, <https://doi.org/10.1080/14780887.2021.1994678>.

γιατί, σε σχέση με το υπό εξέταση φαινόμενο.¹⁰⁸ Αυτό είναι ένα σημαντικό σημείο που πρέπει να εξεταστεί, δεδομένου ότι αυτό που επιδιώκεται μέσω της διαδικασίας διαμόρφωσης μιας αφήγησης είναι να γίνουν ορατά τα αποτελέσματα της άρθρωσης κατά τη διάρκεια της έρευνας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, είναι σημαντικό οι θέσεις αυτές να γίνονται σαφείς (τόσο των ερευνητριών όσο και των συμμετεχουσών) και να αποτελούν στοιχείο ανάλυσης κατά τη διάρκεια της αφηγηματικής έρευνας.

3. Πρώτη συνάντηση: Η ερευνήτρια (οι ερευνήτριες) και η συμμετέχουσα (οι συμμετέχουσες) πραγματοποιούν μια πρώτη συνάντηση (μπορεί να είναι φυσική ή διαδικτυακή) όπου παρουσιάζονται τα θέματα, οι ερωτήσεις ή οι αντιπαραθέσεις που τέθηκαν στο σενάριο που καθορίστηκε προηγουμένως. Η συνάντηση αυτή καταγράφεται με τη μορφή ηχογράφησης που αργότερα απομαγνητοφωνείται- εναλλακτικά, οι ερευνήτριες μπορούν να επιλέξουν να κρατήσουν σημειώσεις από τη συνάντηση.

4. Κειμενοποίηση: Μετά από αυτή την πρώτη συνάντηση, η συνομιλία *κειμενοποιείται*. Πρόκειται για μια διαδικασία που περιλαμβάνει πάντα κάποιο είδος ερμηνείας. Περιλαμβάνει το ότι η ερευνήτρια επανεξετάζει και προβληματίζεται σχετικά με την πρώτη καταγραφή της συνεδρίασης, κατασκευάζοντας ένα κείμενο που αντανakλά το περιεχόμενό της. Το νέο κείμενο θα αντανakλά τις θέσεις και τα επιχειρήματα που ανέπτυξαν οι συμμετέχουσες καθ' όλη τη διάρκεια της συνεδρίας. Ο στόχος δεν είναι να αποτυπωθούν

108. Pujol y Montenegro, "Producciones Narrativas."

«τα (κατά κυριολεξία) λόγια της συμμετέχουσας, αλλά ο τρόπος με τον οποίο θέλει να διαβαστεί το όραμά της για το φαινόμενο».¹⁰⁹

5. Αναθεώρηση: Στη συνέχεια, αυτή η πρώτη έκδοση του κειμένου αποστέλλεται στις συμμετέχουσες για αναθεώρηση. Θα έχουν τη δυνατότητα να τροποποιήσουν ό,τι θεωρούν απαραίτητο. Αργότερα, η ερευνητική ομάδα μπορεί να προτείνει άλλη μια συνάντηση για να συμπεριλάβει στη συζήτηση νέες πτυχές που προέκυψαν στο πλαίσιο της διαδικασίας της ανασκόπησης που ξεκίνησε από την πρώτη συνάντηση και κατά τη φάση της επεξεργασίας του κειμένου.

6. Ανατροφοδότηση και επικύρωση: Αυτός ο κύκλος ανατροφοδότησης επαναλαμβάνεται όσες φορές είναι απαραίτητο μέχρι να είναι και τα δύο μέρη ικανοποιημένα με το κείμενο που προκύπτει. Όταν συμβεί αυτό, η αφήγηση θεωρείται επικυρωμένη από τις συμμετέχουσες και είναι έτοιμη να δει το φως της δημοσιότητας. Μόλις ολοκληρωθούν, οι αφηγήσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν με διάφορους τρόπους, ανάλογα με την αρχική πρόθεση που είχαν όσες συμμετείχαν στη διαδικασία. Ορισμένες από αυτές δημοσιεύονται στο διαδίκτυο και είναι διαθέσιμες για χρήση τόσο από τις συμμετέχουσες όσο και από τις ερευνήτριες.¹¹⁰ Άλλες γίνονται μέρος άλλων δημοσιεύσεων, όπως συμβαίνει με

109. Balasch y Montenegro, "Una Propuesta Metodológica," 45.

110. Álvarez Martínez-Conde et al., "Memories of the Struggles for the Rights of Immigrant Women in Barcelona"; Álvaro Ramírez-March and Marisela Montenegro, "Volem Acol·lir: Humanitarismo y Posiciones de Sujeto en la Articulación de la Solidaridad en Cataluña," *Dados* 64 (February 8, 2021), <https://doi.org/10.1590/dados.2021.64.1.227>.

εκείνες που περιλαμβάνονται στην παρούσα μονογραφία.¹¹¹

Η διαδικασία αυτή απεικονίζεται στο σχήμα 1.

Αφηγηματική παραγωγή στο πρόγραμμα BRIDGES: τροποποιήσεις της διαδικασίας στο πλαίσιο των ομάδων PAR

Όπως εξηγήσαμε στην εισαγωγή του βιβλίου, το πρόγραμμα BRIDGES βασίζεται στο μεθοδολογικό πλαίσιο της PAR, το οποίο χαρακτηρίζεται από τη σημασία που δίνεται στους αναστοχαστικούς κύκλους μεταξύ θεωρίας και συλλογικής πρακτικής σε όλη τη διάρκεια της έρευνας.¹¹² Το θεμέλιο του έργου είναι η επιθυμία μας να φέρουμε σε επαφή οργανισμούς που ασχολούνται με την έρευνα (τρία πανεπιστήμια και ένα αυτόνομο ερευνητικό κέντρο) με οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών (ΟΚΠ) που ασχολούνται με την προώθηση των δικαιωμάτων των μεταναστριών και των προσφύγων. Με τον τρόπο αυτό, η πρόθεσή μας είναι να αντιστρέψουμε την υποκείμενη λογική ορισμένων κοινωνικών ερευνών και παρεμβάσεων για/με τις μετανάστριες που τις κατασκευάζουν ως υποκείμενα που «στερούνται» κάτι.¹¹³

111. Lucía Egaña Rojas and Paulina Varas Alarcón, *Una Cartografía Extraña: Producciones Narrativas Entre La Migración y El Arte* (Santiago de Chile: Ediciones Metales Pesados, 2021).

112. Maritza Montero, *Hacer Para Transformar. El Método de La Psicología Comunitaria* (Buenos Aires: Paidós, 2006).

113. Marisela Montenegro et al., "Dinámicas de subjetivación y diferenciación en servicios sociales para Mujeres inmigradas en la ciudad de Barcelona", *Athenea Digital* 11, no.2, 113-132, <https://raco.cat/index.php/Athenea/article/view/244714>.

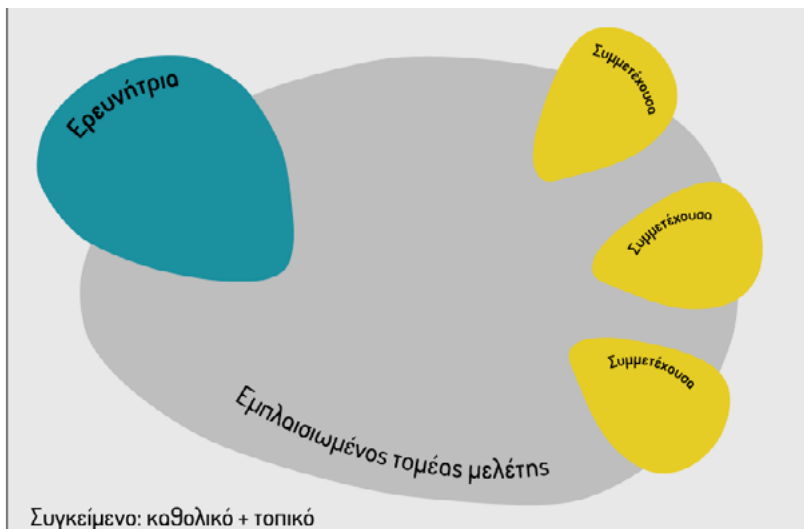
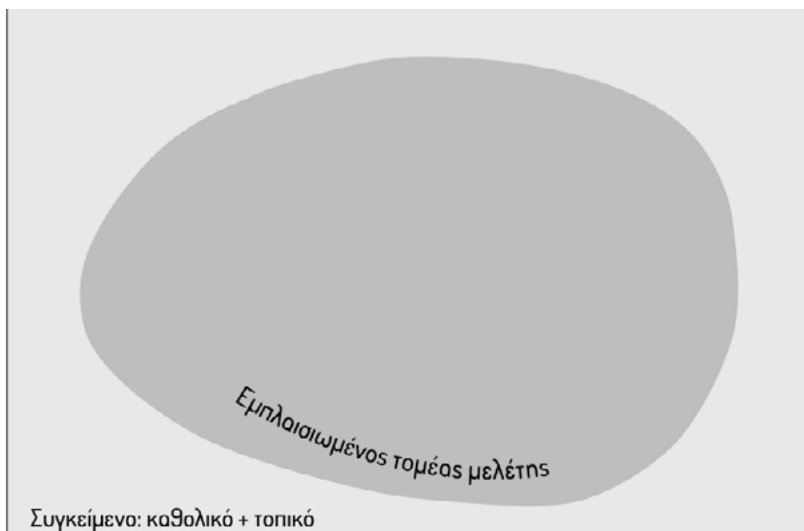
Αντιθέτως, το πρόγραμμα BRIDGES υποστηρίζει ότι τα υποκείμενα αυτά διαθέτουν πολύτιμη γνώση λόγω της εγγύτητάς τους στο κοινωνικό πλαίσιο, η οποία μπορεί να συμβάλει στην αντιστροφή ορισμένων από τις επιστημολογικές και υλικές ανισότητες στα ΑΕΙ. Οι ανισότητες αυτές απορρέουν από διασταυρούμενους άξονες καταπίεσης με βάση το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τη «φυλή», την εθνικότητα και τη θρησκεία, μεταξύ άλλων. Με αυτές τις αρχές ξεκινήσαμε να εργαζόμαστε το 2019, όταν οργανώσαμε τις τρεις τοπικές ομάδες PAR.

Κατά τα δύο πρώτα χρόνια του έργου εργαστήκαμε συνεργατικά για την παραγωγή γνώσης που ανταποκρινόταν στις πολιτικές επιθυμίες/ ανάγκες που έθεταν τα μέλη του έργου στα τέσσερα τοπικά πλαίσια του προγράμματος. Υπό αυτό το πρίσμα, σύμφωνα με την μεθοδολογία PAR, το σενάριο με το οποίο ξεκινήσαμε τη διαδικασία της διαπλοκής για να οικοδομήσουμε τις τρεις αφηγήσεις που ακολουθούν αυτό το κεφάλαιο προέκυψε μέσα από μια διαδικασία προβληματισμού σε κάθε μια από τις ομάδες PAR, καθώς και στις κοινές συναντήσεις όλων των ομάδων.

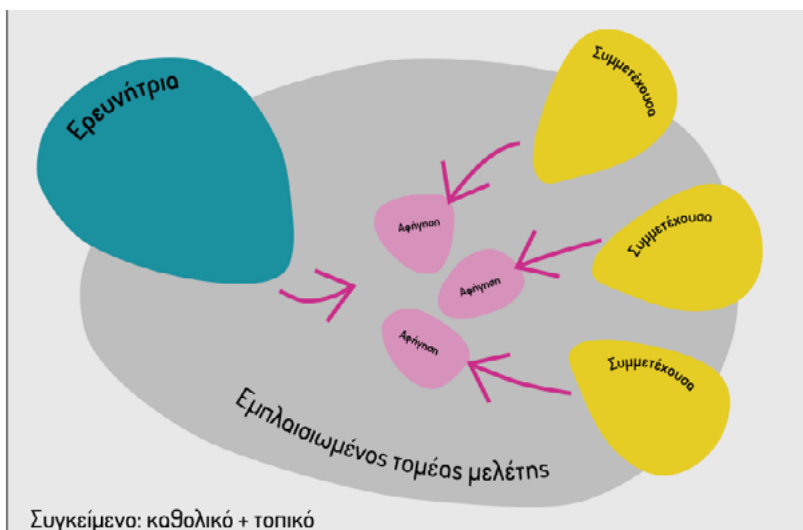
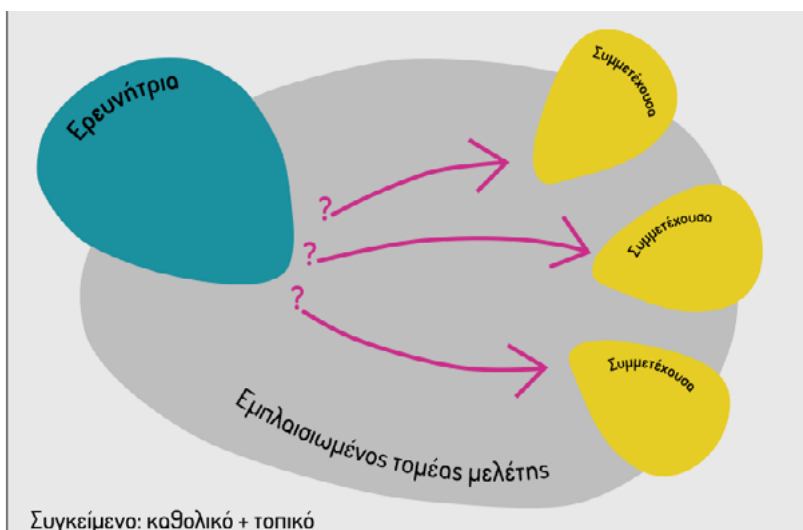
Σε αυτό το σημείο, γίνεται σαφές ότι η εκτέλεση της Αφηγηματικής Παραγωγής στο πλαίσιο του προγράμματος BRIDGES παρουσίασε μια σειρά από ιδιαιτερότητες που περιπλέκουν τη διαδικασία που συνήθως χρησιμοποιείται (όπως εξηγήθηκε παραπάνω). Η πρώτη από αυτές τις επιπλοκές ή αποκλίσεις από την πρωτότυπη διαδικασία αναφέρεται στην έμμεση διαφοροποίηση που καθιερώνει η μεθοδολογία μεταξύ ερευνητριών και συμμετεχουσών,

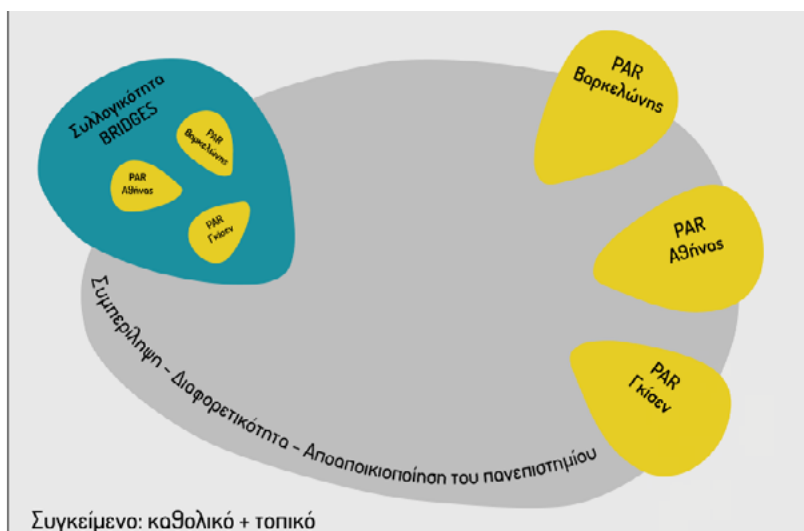
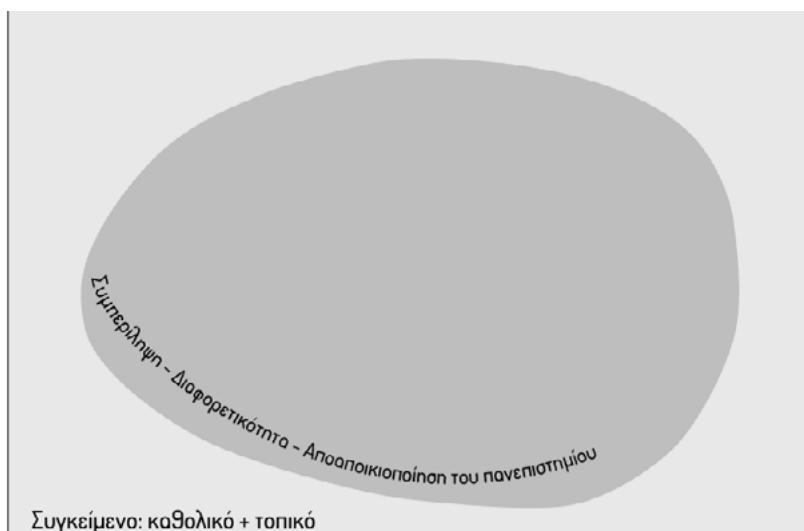
δηλαδή μεταξύ εκείνων που ξεκινούν τη διαλογική διαδικασία και εκείνων που ανταποκρίνονται σε αυτήν. Παρομοίως, η ριζοσπαστική παράδοση της λατινοαμερικανικής μεθοδολογίας PAR,¹¹⁴ την οποία παίρνουμε ως πρωταρχική αναφορά, έκανε ιστορικά διάκριση μεταξύ «διανοουμένων» ή ερευνητριών και των υποβαθμισμένων κοινοτήτων τις οποίες προσέγγισαν οι ερευνήτριες για να διευκολύνουν τις διαδικασίες μετασχηματισμού που ξεκινούσαν από τις ανάγκες των κοινοτήτων αυτών. Στην περίπτωση μας, ωστόσο, ακολουθώντας μια πολιτική άρθρωσης, αυτές οι πιθανές διακρίσεις μετασχηματίστηκαν κατά τη διαδικασία υλοποίησης του έργου. Παρόλο που οι συμμετέχουσες σε κάθε τοποθεσία πήραν τις θέσεις τους στην τοπική ερευνητική συνεργασία ανήκοντας σε μία από τις δύο διαφορετικές οργανώσεις, με την πάροδο του χρόνου, καταλήξαμε να σκεφτόμαστε τις εαυτές μας ως τρεις ομάδες PAR: ως τρεις αρθρωμένες μονάδες, η καθεμία με τη δική της φωνή ως αποτέλεσμα αυτών των ετών κοινής εργασίας. Τι σημαίνει αυτό για τη μεθοδολογία που περιγράφηκε σε αυτό το κεφάλαιο; Πώς μπορούμε να σκεφτούμε την Αφηγηματική Παραγωγή σε αυτό το σενάριο; Ποια θα ήταν η θέση της ερευνήτριας και της συμμετέχουσας στην περίπτωση μας; Πού θα βρισκόταν, λοιπόν, η «παραγωγική απόσταση» που τροφοδοτεί την παραγωγή γνώσης; Τα ερωτήματα αυτά μάς οδήγησαν να προτείνουμε τροποποιήσεις στο παραπάνω διάγραμμα και στη διαδικασία της μεθοδολογίας, τις οποίες απεικονίσαμε στο σχήμα 2.

114. Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 30th anniversary ed (New York: Continuum, 2000)- Orlando Fals-Borda, "The Application of Participatory Action-Research in Latin America," *International Sociology* 2, no. 4 (1 December 1987): 329-347, <https://doi.org/10.1177/026858098700200401>.

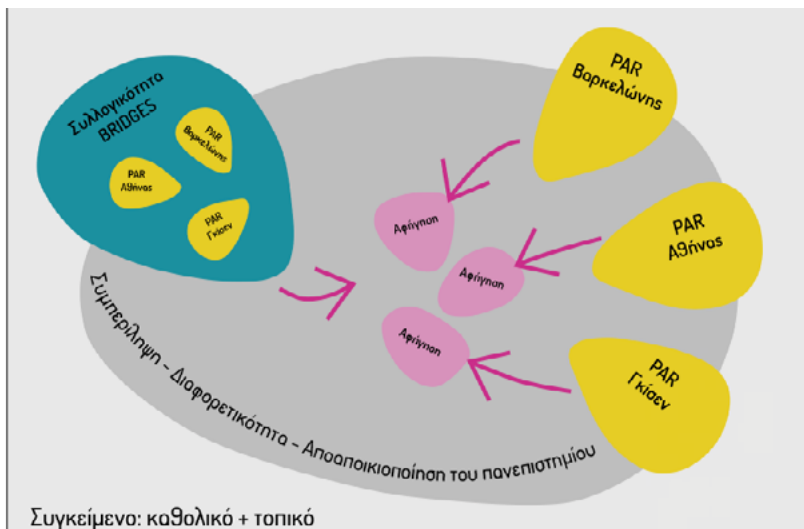
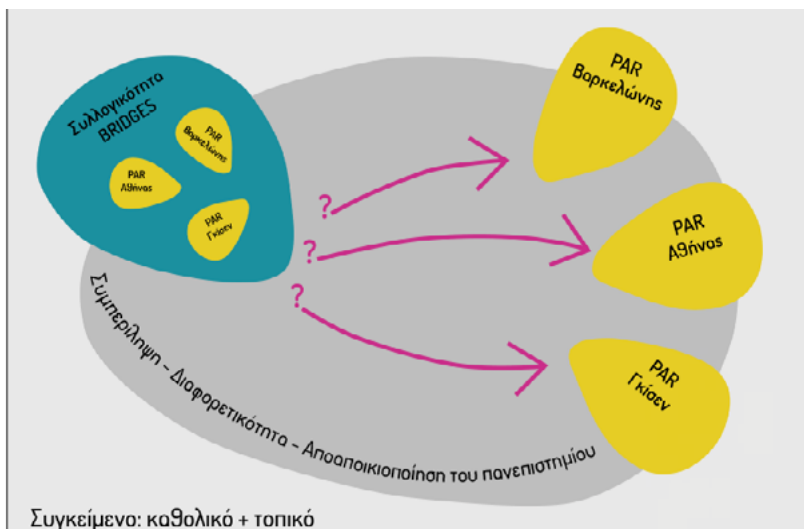

Σχήμα 1. Η διαδικασία παραγωγής αφηγήσεων

Σχήμα 2. Τροποποιήσεις της διαδικασίας Αφηγηματικής Παραγωγής στη μονογραφία BRIDGES

Έτσι, μέσω της εμπειρίας μας από τη δημιουργία των τριών αφηγηματικών παραγωγών (Κεφάλαια 4, 5 και 6), θεωρήσαμε ότι οι συμμετέχουσες, τα υποκείμενα που μιλούν, είναι οι τρεις ομάδες PAR που αποτελούν το έργο BRIDGES. Κατανοήσαμε ότι η διαπλοκή με την οποία ξεκινά ο παραγωγικός διάλογος των Αφηγηματικών Παραγωγών προέρχεται από το κοινό ταξίδι που κάναμε κατά τη διάρκεια αυτών των τριών ετών του προγράμματος BRIDGES. Υπό αυτή την έννοια, το συλλογικό σενάριο αντιπροσωπεύει μια φανταστική θέση της ομάδας που επιδιώκει να διαθλάται με τη διαπλοκή των τριών διαφορετικών πλαισίων των ομάδων PAR.

Κάθε μία από τις τρεις ομάδες PAR ανέλαβε το έργο της δημιουργίας μιας αφηγηματικής παραγωγής και το προσάρμοσε στο τοπικό της πλαίσιο, τις δυνατότητες και τις δημιουργικές της προτιμήσεις. Η ομάδα PAR της Αθήνας είχε τρεις συναντήσεις στις οποίες συζήτησε τα κύρια ερωτήματα του σεναρίου. Στη συνέχεια, καθένα από τα έξι άτομα που απαρτίζουν την ομάδα δημιούργησε ένα κείμενο με βάση την ανάμνηση των συνομιλιών τους και, τέλος, δημιούργησε μια αλληλένδετη συλλογική αφήγηση που συγχωνεύει αυτές τις έξι φωνές. Η ομάδα PAR της Βαρκελώνης πραγματοποίησε μια πρώτη συνάντηση την οποία διηύθυναν δύο από τα μέλη της, τα οποία ανέλαβαν επίσης τον ρόλο της κειμενοποίησης του περιεχομένου της συνάντησης. Αργότερα, πραγματοποίησαν δύο επόμενες συναντήσεις για να διαβάσουν μαζί την αφήγηση, να την αποσαφηνίσουν και να της προσθέσουν νέες οπτικές γωνίες, μέχρι να συμφωνήσουν όλες. Ομοίως, η ομάδα PAR του Γκίσεν συγκέντρωσε όλες όσες συμμετείχαν καθ' όλη τη διάρκεια του

έργου σε μια πρώτη διαδικτυακή συνάντηση. Στη συνέχεια, δύο μέλη δημιούργησαν μια αφήγηση με την οποία μπορούσε να ταυτιστεί όλη η ομάδα PAR. Μοιράστηκαν το πρώτο προσχέδιο με όλα τα παρόντα και προηγούμενα μέλη της ομάδας και συζήτησαν προτάσεις για το τελικό σχέδιο.

Κατά τη διαδικασία συγγραφής, επεξεργασίας και αναθεώρησης αυτής της μονογραφίας, προέκυψαν νέα μεθοδολογικά ερωτήματα. Δεδομένης της διαδικασίας της αξιολόγησης και της αναθεώρησης των ακαδημαϊκών δημοσιεύσεων, σε ποιο βαθμό οι ανώνυμες κρίτριες που εξέτασαν αυτή τη μονογραφία μπορούν να ασκήσουν κριτική στο περιεχόμενο της Αφηγηματικής Παραγωγής; Μόλις είχαμε ένα πρώτο προσχέδιο των τριών Αφηγηματικών Παραγωγών, πραγματοποιήσαμε ένα συλλογικό εργαστήριο επεξεργασίας τους. Σε αυτή την περίπτωση, υποδυθήκαμε επιτελεστικά, για άλλη μια φορά, τη φανταστική θέση της από κοινού φωνής της ερευνητικής ομάδας που διαπλέκεται σε κάθε μία από τις τρεις ομάδες PAR. Ως συλλογικότητα, συζητήσαμε τις διαφορετικές προσεγγίσεις στην Αφηγηματική Παραγωγή που είχαμε ακολουθήσει. Συζητήσαμε, επίσης, τις διαφωνίες που προέκυψαν κατά τη διαδικασία. Ως αποτέλεσμα, επιστρέψαμε στις διάφορες ομάδες PAR και πραγματοποιήσαμε επόμενες συναντήσεις στις οποίες συζητήσαμε νέα θέματα που προέκυψαν από αυτόν τον νέο κύκλο ανατροφοδότησης. Αυτό οδήγησε στην αναθεώρηση του έργου μας ώστε να ανταποκριθούμε στις προσδοκίες των υπολοίπων και να μοιραστούμε ένα τελικό δεύτερο προσχέδιο, το οποίο στη συνέχεια αναθεωρήθηκε ανώνυμα από δύο συναδέλφισσες εκτός της

συλλογικότητας. Επαναλάβαμε τη διαδικασία των εργαστηριακών αναθεωρήσεων για να ενσωματώσουμε τα σχόλιά τους.

Αντιλαμβανόμαστε ότι αυτές οι συλλογικές συζητήσεις λαμβάνουν χώρα ως απάντηση σε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή που είναι παρούσα στον μεθοδολογικό πειραματισμό μας, στην οποία άλλα «κειμενικά είδη» μπαίνουν στο παιχνίδι και αποτελούν μέρος των συζητήσεων στις οποίες συμμετέχουμε.¹¹⁵ Αυτό το πλαίσιο, που αναπαρίσταται στο διάγραμμα ως ένα σύννεφο που μας περιβάλλει (πρβλ. σχήμα 2), αναφέρεται στους γενικούς όρους που εμπνέουν τις δημόσιες πολιτικές, όπως η πολυμορφία ή η ένταξη, που χρειάστηκε να συζητήσουμε για να επεξεργαστούμε την πρόταση αυτού του έργου καθώς και σε άλλες ιδέες, όπως η «αποαποικιοποίηση του πανεπιστημίου», που υπάρχουν στις ακαδημαϊκές και κοινωνικές συζητήσεις σε ορισμένα από τα μέρη όπου ζούμε. Όπως φάνηκε στο Κεφάλαιο 2, οι γενικές αυτές ιδέες, αν και απέχουν μακριά από το να έχουν ένα ενιαίο νόημα, αποτελούν αντικείμενο συζήτησης. Το πρόγραμμα BRIDGES συμμετέχει σε αυτές τις συζητήσεις, και το βιβλίο αυτό ανταποκρίνεται σε μια συγκεκριμένη στιγμή των συζητήσεων γύρω από τον αντιρατσισμό, τον φεμινισμό, τις queer πολιτικές και την αποαποικιοποίηση των δημόσιων και νεοφιλελεύθερων ΑΕΙ στην ευρωπαϊκή ήπειρο, λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη τις τεράστιες διαφορές μεταξύ των διαφόρων πλαισίων μας. Έτσι, οι τρεις αφηγήσεις που παρουσιάζουμε παρακάτω είναι το αποτέλεσμα της εργασίας των τριών ομάδων PAR. Είναι σημαντικό να ξεκαθαρίσουμε ότι δεν θεωρούμε ότι τα

115. Bakhtin, *The Dialogic Imagination*.

κείμενα αυτά είναι απλώς «εμπειρικό υλικό». Αντιθέτως, θεωρούνται θεωρητικές περιγραφές της πραγματικότητας και, ως τέτοιες, είναι επιστημονικές αναλύσεις από μόνες τους,¹¹⁶ καθεμία από τις οποίες δίνει μια περιγραφή του τρόπου με τον οποίο κάθε ομάδα PAR αντιμετώπισε την πρόκληση της δημιουργίας τοπικών συμμαχιών για την μεταμόρφωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Από την αρχική διαμόρφωσή της πριν από δύο δεκαετίες, η Αφηγηματική Παραγωγή δεν έχει απαλλαγεί από την κριτική. Οι επαγγελματίες που έχουν αξιοποιήσει τη μεθοδολογία έχουν επισημάνει ορισμένα προβλήματα, όπως τον υπερβολικό λογοκεντρισμό της και τη δυσκολία εισαγωγής της σωματικότητας στις Αφηγηματικές Παραγωγές.¹¹⁷ Τα ζητήματα αυτά ήταν παρόντα στη διαδικασία δημιουργίας των τριών Αφηγηματικών Παραγωγών που ακολουθούν. Ακόμα κι έτσι, πιστεύουμε στη

116. Ακολουθώντας τον Michael Bamberg, μπορούμε να κάνουμε μια διάκριση μεταξύ των μεθοδολογικών προσεγγίσεων που προτείνουν να γίνει έρευνα *πάνω στις* αφηγήσεις και εκείνων που κάνουν έρευνα *με τις* αφηγήσεις. Δηλαδή, μεταξύ εκείνων που αντιλαμβάνονται την αφηγηματική έρευνα ως την εφαρμογή μιας σειράς τεχνικών σε ένα αφηγηματικό κείμενο, και εκείνων που βλέπουν τις αφηγήσεις, από μόνες τους, ως ερευνητικό εργαλείο, το οποίο προσδιορίζει ως *αφηγηματική ανάλυση*. Η Αφηγηματική Παραγωγή προσχωρεί στον τελευταίο τρόπο κατανόησης της αφηγηματικής έρευνας και αντιλαμβάνεται ότι η ανάλυση λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια της διαλογικής διαδικασίας της ίδιας της αφηγηματικής δημιουργίας. Πρόκειται για μια προσέγγιση που θέτει σε ένταση τα όρια μεταξύ συλλογής και ανάλυσης. Πρβλ. Michael Bamberg, "Narrative Analysis," *APA Handbook of Research Methods in Psychology Vol. 2: Quantitative, Qualitative, Neuropsychological, and Biological*, ed. H. Cooper (Washington: American Psychological Association, 2012), Schongut and Pujol, "Relatos metodológicos." Παρομοίως, εδώ επαναλαμβάνουμε τις παρατηρήσεις της Haraway για την επιστήμη ως πρακτική αφήγησης ιστοριών που βασίζεται σε μερικές συνδέσεις. Όπως και άλλες πρακτικές αφήγησης στις επιστήμες, οι αφηγήσεις στοχεύουν στο να είναι σημειωτικές-υλικές συσκευές που εξηγούν την πραγματικότητα. Haraway, "enlightenment@science_wars.com."

117. Troncoso, Galaz, and Álvarez, "Las Producciones Narrativas."

δύναμη των τριών ιστοριών που δημιουργήθηκαν από τις ομάδες PAR. Η ιδέα μας ήταν να αποτυπώσουμε όσα μάθαμε αυτά τα δύομιση χρόνια, διδάγματα που μπορεί να είναι χρήσιμα για άλλες πρωτοβουλίες που επιδιώκουν να αμφισβητήσουν τον ευρωκεντρισμό, τον δομικό ρατσισμό, την ετεροπατριαρχία και άλλα διασταυρούμενα συστήματα καταπίεσης στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, δημιουργώντας συνδέσεις μεταξύ πανεπιστημίων και κοινωνίας των πολιτών. Το πρόγραμμα BRIDGES είναι ένας από τους πολλούς σπόρους που σπέρνονται και ανθίζουν στις ρωγμές της νεοφιλελεύθερης Ευρώπης- στόχος μας δεν ήταν μόνο να καλλιεργήσουμε κάτι χρήσιμο και όμορφο, αλλά και να εμπνεύσουμε άλλες να ξεκινήσουν παρόμοιες διαδικασίες που βασίζονται στην τοπικοποίηση, τη δημιουργία συμμαχιών και την αντιρατσιστική φεμινιστική αλληλεγγύη.

04

Κεφάλαιο 4

Μεταμορφωτικές Συμμαχίες: Επανάκτηση του πανεπιστημίου μέσω των αντιρατσιστικών φεμινισμών

Ομάδα PAR Βαρκελώνης

*Hay que quemar,
Hay que quemar,
Hay que quemar el sistema.*

*Hay que quemar el sistema
por racista y colonial
¡Y patriarcal!¹¹⁸*

Η παρούσα αφήγηση¹¹⁹ είναι το αποτέλεσμα μιας ομαδικής συνομιλίας μεταξύ των διαφορετικών μελών της ομάδας PAR Βαρκελώνης σχετικά με τις εμπειρίες και τις γνώσεις μας στα πλαίσια του έργου BRIDGES: Building Inclusive Societies and Tackling Discrimination through Civil Society Participation in Universities.¹²⁰

118. Τραγούδι των φεμινιστικών αντιρατσιστικών κινητοποιήσεων στη Βαρκελώνη. Τραγουδιέται στο ρυθμό του τραγουδιού «When the Saints Go Marching In», του Louis Armstrong.

119. Αυτό το κείμενο αναπτύχθηκε ακολουθώντας τη μεθοδολογική πρόταση της Αφηγηματικής Παραγωγής, που συζητήθηκε στο Κεφάλαιο 3. Η μεθοδολογία αναπτύχθηκε για πρώτη φορά από τους Marcel Balasch και Marisela Montenegro. Πρβλ. Marcel Balasch and Marisela Montenegro, «Una Propuesta Metodológica Desde La Epistemología de Los Conocimientos Situados: Las Producciones Narrativas», εκδ. L. Gómez, *Encuentros En Psicología Social* 1, αρ. 3 (2003): 44–48.

120. Μπορείτε να βρείτε περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το έργο και να έχετε πρόσβαση σε εργαλεία που προκύπτουν από τις συνεργασίες που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του έργου στην ιστοσελίδα <https://buildingbridges.space/>

Επιδιώκει να συνεισφέρει στους γενικότερους προβληματισμούς σχετικά με την πολιτική δύναμη της παραγωγής γνώσης μέσω συμμαχιών μεταξύ πανεπιστημίων και ακτιβιστικών οργανώσεων. Αυτό το κείμενο, δεν θα ήταν δυνατό χωρίς τα γέλια, τα χασμουρητά και τα γεύματα που συνόδευσαν τον προβληματισμό μας. Ο τρόπος εργασίας μας έχει δημιουργήσει έννοιες, δραστηριότητες και προϊόντα, αλλά και έναν χώρο τον οποίο κατοικούμε με άνεση ώστε να δημιουργήσουμε μαζί. Οι γέφυρες του προγράμματος BRIDGES μάς διασχίζουν, και τις διασχίζουμε.

Σήμερα, είναι εύκολο να μιλήσουμε για το «εμείς» στον πληθυντικό. Βλέπουμε τη δουλειά μας και γνωρίζουμε ότι είναι το αποτέλεσμα της δέσμευσης, του προβληματισμού και της συνεργασίας που έχουμε οικοδομήσει όλα αυτά τα χρόνια. Αλλά δεν ήμασταν πάντα ένα «εμείς». Η αναγνώριση της εαυτής μας με αυτόν τον τρόπο προέρχεται από μια πιο μακροχρόνια διαδικασία, έργων και πρωτοβουλιών προηγούμενων του BRIDGES, τα οποία όμως συνεχίστηκαν και εμβαθύνθηκαν μέσω αυτής της διαδικασίας. Πιστεύουμε ότι είναι σημαντικό να πούμε ότι δεν ξεκινήσαμε από το μηδέν, αλλά ότι κάποιες από εμάς είχαμε ήδη μια βάση κοινών εμπειριών που στήριξαν την εδραίωση της ομάδας μας.

Το έργο BRIDGES στοχεύει στη δημιουργία εργαλείων για την αντιμετώπιση των διακρίσεων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση μέσω της σύνδεσης μεταξύ του πανεπιστημίου και της κοινωνίας των πολιτών. Η μεθοδολογία του προγράμματος βασίζεται στη Συμμετοχική Έρευνα Δράσης (PAR), η οποία στοχεύει να φέρει σε

επαφή φορείς με διαφορετικές αρχικά θέσεις για να σχηματίσουν μια ομάδα εργασίας (Ομάδα PAR) για την αντιμετώπιση ενός κοινωνικού προβλήματος. Στην περίπτωση μας, αντιμετωπίζουμε τον ρατσισμό στο πανεπιστήμιο από μια φεμινιστική και αντιρατσιστική προοπτική. Η Ομάδα PAR μας αποτελείται από μέλη της ερευνητικής ομάδας Φράκταλ στην Κριτική Έρευνα, του Τμήματος Κοινωνικής Ψυχολογίας του Αυτόνομου Πανεπιστημίου της Βαρκελώνης (UAB) και της Ένωσης Εργαζομένων Οικιακής Φροντίδας Sindillar/Sindihogar.

Από νωρίς, συμφωνήσαμε ότι το πανεπιστήμιο γεννά αποκλεισμούς, τόσο όσον αφορά στην πρόσβαση στην επαγγελματική κατάρτιση, όσο και λόγω έλλειψης φεμινιστικής και αντιρατσιστικής προοπτικής εντός του. Αυτό το κοινό όραμα, το οποίο μοιραζόμασταν και ως κοινοπραξία, μάς οδήγησε γρήγορα να νιώθουμε «η ομάδα της Βαρκελώνης»: μια ομάδα που εστιάζει τον προβληματισμό και τη δράση της σε θέματα που μας απασχολούν στην πόλη, κατανοητή ως φυσικός, κοινωνικός και πολιτικός χώρος που είναι διαφορετικός από τις άλλες ομάδες PAR του προγράμματος. Αυτό είναι κάτι που βλέπουμε στις κοινές έννοιες που χρησιμοποιούμε, που σχετίζονται με τις συζητήσεις που γίνονται στο δικό μας πλαίσιο. Στη Βαρκελώνη, υπάρχει μια πολύ ισχυρή φεμινιστική τοποθέτηση σε κοινωνικό, πολιτικό και θεσμικό επίπεδο, που δεν θεωρεί απαραίτητα τον αντιρατσισμό βασικό συστατικό του. Καταλαβαίνουμε ότι ο φεμινισμός πρέπει να είναι αντιρατσιστικός και το αντίστροφο, οπότε όταν τοποθετούμαστε μέσα σε ένα από αυτά τα δύο, το κάνουμε ταυτόχρονα και μέσα στο άλλο. Αλλά

θεωρούμε, επίσης, ότι στην πόλη που ζούμε, είναι σημαντικό να αναφέρουμε συγκεκριμένα τον αντιρατσισμό, ξανά και ξανά, γιατί ακόμη και μέσα στον φεμινισμό συχνά ξεχνιέται. Αυτή η αορατοποίηση διαμορφώνει τους όρους που χρησιμοποιούμε, τον τρόπο που τους χρησιμοποιούμε και την έμφαση που τους δίνουμε.

Ο αρχικός σχεδιασμός του έργου συνεπαγόταν ως αφετηρία καθιερωμένες θέσεις και ρόλους, που σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με την ορολογία του Προγράμματος Erasmus+,¹²¹ που, στην περίπτωση της αίτησής μας, έθεσε ως βάση τη «συνεργασία μεταξύ των Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης και της Κοινωνίας των Πολιτών». Αυτή η διάκριση προκάλεσε δυσφορία στα μέλη της ομάδας PAR μας, καθώς δεν αναγνωρίσαμε πλήρως την εαυτή μας σε αυτή τη διχοτόμηση. Όσες από εμάς προερχόμασταν από το Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης διαθέταμε κριτική άποψη για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και τον ακαδημαϊκό χώρο, έχοντας δημιουργήσει έρευνα και άρθρα στο παρελθόν που πρότειναν άλλους τρόπους παραγωγής γνώσης, που θεωρούσαμε συμβατούς με τον ακτιβισμό μας. Όσες από εμάς προερχόμασταν από το Sindillar/Sindihogar είχαμε, επίσης, σχέσεις με το πανεπιστήμιο, κάποιες από εμάς είμαστε ερευνήτριες, και θεωρούσαμε, επίσης, ότι η ακτιβιστική μας εμπειρία ήταν μια μορφή γνώσης, ακόμη και εάν δεν αναγνωριζόταν ως τέτοια από τα θεσμικά όργανα.

Στις πρώτες μας συναντήσεις συζητήσαμε έντονα τι σήμαινε αυτή η

121. Για περισσότερες πληροφορίες πρβλ. "Home—Erasmus+," <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>.

διάκριση για εμάς. Στη συνέχεια, δημιουργήσαμε προβληματισμούς ως προς τις στερεοτυπικές αντιλήψεις του ακαδημαϊκού χώρου και του ακτιβισμού, επιδιώκοντας να θολώσουμε τα όρια μεταξύ των δύο. Αναρωτηθήκαμε, λοιπόν, τι σήμαινε αυτό για εμάς, στην περίπτωση αυτού του έργου αλλά και στις προηγούμενες εμπειρίες μας. Η οικοδόμηση ενός «εμείς» —ως η ομάδα PAR της Βαρκελώνης— ήταν μια διαδικασία κατά την οποία εξετάσαμε τις ιδιαιτερότητες και τους κοινούς μας χώρους, τις αντιφάσεις και τα διλήμματά μας. Για να βρούμε την εαυτή μας, έπρεπε πρώτα να δούμε τις εαυτές μας μέσα από τη διαφορά και τις εντάσεις που δημιουργούσε η διαδικασία που μας έφερνε κοντά. Είναι εύκολο να πέσουμε στην παγίδα να δούμε τις διαφορές ως απειλή για την οικοδόμηση ενός συλλογικού έργου, ακόμη και να σκεφτόμαστε ότι πρέπει να εξαλείψουμε τις διαφορές μεταξύ μας, αλλά αυτός δεν ήταν ο στόχος μας. Η ένταση που είναι εγγενής στη διαφορά είναι παραγωγική: μας λέει για τα όρια και τους αποκλεισμούς που συμβαίνουν και, με αυτόν τον τρόπο, φωτίζει το δρόμο προς τα εμπρός. Στην πραγματικότητα, αυτές οι διαφορές ήταν που δημιούργησαν δυνατότητες συνεργασίας. Αλλά για να γίνει αυτό έπρεπε να περάσουμε την ταλαιπωρία του να δούμε την εαυτή μας μέσα από τα μάτια των άλλων, να περάσουμε μέσα από το φόβο της ταυτοποίησης ως «η άλλη». Έπρεπε να είμαστε γενναιόδωρες και να μας δίνουμε χρόνο να γνωριστούμε για να βρούμε τις εαυτές μας σε μια κοινή προσέγγιση. Για να είμαστε εμείς, έπρεπε πρώτα να είμαστε αυτές που ήταν η καθεμία μας.

Αυτό συνεπαγόταν, επίσης, εντάσεις σχετικά με την οριζοντιότητα.

Τι σήμαινε οριζόντια εργασία στην ομάδα PAR μας; Με τον τρόπο που προσεγγίσαμε το έργο, ήταν πρόκληση να αποφύγουμε την αναπαραγωγή των ίδιων ιεραρχιών σχετικά με την κατανομή των καθηκόντων μεταξύ πανεπιστημίων και ομάδων της κοινωνίας των πολιτών που είναι παρούσες σε πολλές από τις ερευνητικές προσκλήσεις για τις οποίες ασκούμε κριτική. Για εμάς, οριζοντιότητα σημαίνει να λαμβάνουμε υπόψη τις διαφορετικές υλικές συνθήκες διαβίωσης των μελών της ομάδας μας, καθώς και να ξανασκεφτούμε τον τρόπο ανάθεσης καθηκόντων. Αυτό συνεπάγεται την επίγνωση των περιορισμένων πόρων των κοινωνικών οργανώσεων χωρίς να πέσουμε σε πατερναλιστικές συμπεριφορές και να μην ξεχνάμε την επισφάλεια που διασχίζει επίσης τις ζωές των μελών της ομάδας που εργάζονται σε ένα πανεπιστήμιο. Σε αυτό το πλαίσιο, η ομάδα του Sindillar/Sindihogar, που έχει δημιουργήσει μία παιδαγωγική προσέγγιση και ένα όραμά για την οριζοντιότητα μάς ήταν πολύ χρήσιμη. Σύμφωνα με το Sindillar/Sindihogar οριζοντιότητα είναι το σπάσιμο της ιεραρχίας των καθηκόντων, δεν σημαίνει ότι όλες κάνουμε τα ίδια πράγματα, αλλά μάλλον, είναι να εκτιμούμε όλη τη δουλειά που κάνουμε και να αναγνωρίζουμε τη σημασία των διαφορετικών ρόλων μας με δίκαιο τρόπο.

Μπορέσαμε να επιλύσουμε αυτά τα διλήμματα κατά τη διαδικασία υλοποίησης του έργου και μόνο μια φορά διαπιστώσαμε ότι η ίδια η σύνθεση της ομάδας PAR τα θέτει υπό αμφισβήτηση. Όλες έχουμε ιστορίες μετανάστευσης, ιστορίες ακτιβισμού, καθώς και σχέσεις με το πανεπιστήμιο και την παραγωγή γνώσης. Το να μπορούμε να δούμε την εαυτή μας στην πολυπλοκότητά μας

επιτρέπει στις ιεραρχίες να διαλυθούν—«όχι μόνο προέρχομαι από το πανεπιστήμιο, είμαι επίσης γυναίκα, νέα, μετανάστρια, έχω επίσης μια επισφαλή δουλειά...»—με συγκεκριμένους τρόπους σε κάθε μας πραγματικότητα. Παρά το γεγονός ότι έχουμε διαφορετικές θέσεις και τροχιές, έχουμε δημιουργήσει μια μεθοδολογία εργασίας που μοιάζει σαν δική μας.¹²²

Ήταν σημαντικό να έχουμε τον δικό μας αυτό-οργανωμένο χώρο όπου θα μπορούσαμε να συναντιόμαστε, δίνοντας προτεραιότητα στο ότι αυτό ήταν ένα μέρος όπου όλες νιώθαμε άνετα και αυτό έκανε τη δουλειά μας πιο ευχάριστη. Αγαπούσαμε τα γεύματα που μαγειρεύαμε, το γέλιο που μοιραζόμασταν και άλλους άτυπους χώρους συναντήσεων, όπως τον εορτασμό γενεθλίων και την αρχή και το τέλος του χρόνου. Αυτό είναι κάτι που έχουμε λάβει υπόψη μας και μεταφράζεται στον τρόπο εργασίας μας ως ομάδα, κάτι που συνδέουμε με την έννοια της *Mimopolítica*,¹²³ μια πίστη στο γεγονός ότι η φροντίδα της ζωής των ανθρώπων προϋποθέτει να τοποθετήσουμε στο κέντρο της προσοχής τις διαφορετικές ανάγκες τους, τη διαθεσιμότητα, και τους ρυθμούς τους. Αυτό μας επέτρεψε, επίσης, να προσαρμοστούμε στις αλλαγές που βιώσαμε τα τελευταία χρόνια, όπως η εικονικοποίηση της δουλειάς μας λόγω της πανδημίας, δημιουργώντας νέες στρατηγικές και σεβόμενες

122. Για ένα παράδειγμα αυτής της μεθοδολογίας πρβλ. Barcelona – Common Conceptualization Process – Bridges, <https://buildingbridges.space/bcn-ccp/>.

123. Η έννοια *Mimopolítica* νοείται ως μια μορφή πολιτικής φροντίδας. Αυτή η ιδέα αντιπροσωπεύει έναν από τους θεμελιώδεις άξονες του Sindillar, ως δικαίωση του δικαιώματος να φροντίζουμε το σώμα μας. Το «Mimo» αναφέρεται σε μια έκφραση ή σημάδι αγάπης ή στοργής.

τον χρόνο και την κούραση της ομάδας. Επιλέξαμε, επίσης, να συνεχίσουμε να έχουμε συναντήσεις πρόσωπο με πρόσωπο, όποτε είναι δυνατόν, υπό τις ασφαλέστερες συνθήκες για όλες. Το να συνεχίσουμε να συναντιόμαστε μαζί ήταν πολιτική κίνηση, νιώθαμε. Ως τρόπος για να συνεχίσουμε να χτίζουμε συμμαχίες, έπρεπε να είμαστε μαζί για να αντιμετωπίσουμε και αυτή την κρίση.

Αυτές οι διαδικασίες μάς επιτρέπουν να σκεφτόμαστε ως μια φωνή, που περιέχεται σε μια πολλαπλότητα θέσεων. Η ομάδα PAR είναι ένα συγκεκριμένο παράδειγμα του τρόπου οικοδόμησης συμμαχιών και των πολυπλοκοτήτων και των ταλαιπωριών που αυτό συνεπάγεται. Υπάρχουν πολλές φωνές και πολλαπλές θέσεις που εμφανίζονται στη δουλειά μας. Αυτό κάνει τη δική μας προσέγγιση στο πανεπιστήμιο πιο περίπλοκη, καθώς κατανοούμε ότι η προσέγγισή του σημαίνει και την προσέγγιση της κοινωνίας γενικότερα, γιατί τελικά αντιμετωπίζουμε την ίδια δομή κυριαρχίας. Αυτό το μονοπάτι, που δεν είναι απαραίτητα σαφές για εμάς, μιλάει για το τι σημαίνει για εμάς να σκεφτόμαστε ένα φεμινιστικό και αντιρατσιστικό πανεπιστήμιο.

Πρακτικά συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα που αντλήθηκαν κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων του έργου BRIDGES δεν μεταφράζονται σαν μία απλή συνταγή. Αντιθέτως, τα παρουσιάζουμε ως συστάσεις που βασίζονται στην εμπειρία μας, κατανοώντας ότι μπορεί να λάβουν

συγκεκριμένες μορφές ανάλογα με το περιβάλλον και τις ομάδες που τις λαμβάνουν.

Μάθαμε πώς να αναπτύξουμε μια μεθοδολογία εργασίας για να δημιουργήσουμε ένα κρίσιμο έργο, ικανό να παράγει εργαλεία που έχουν νόημα για εμάς προκειμένου να μεταμορφώσουμε το πανεπιστήμιο. Μάθαμε, σε πρακτικούς όρους, πώς να κινούμαστε σε ένα έργο που χρηματοδοτείται από εξωτερικούς φορείς, εντοπίζοντας τα κενά στη στενότητα του θεσμικού πλαισίου, που ξεφεύγουν από αυτά. Υπάρχει, φυσικά, μια δομή στο πλαίσιο του έργου, με σαφείς στόχους και αποτελέσματα, αλλά κατά τη διάρκεια της εργασίας προσπαθήσαμε να είμαστε ευέλικτες. Προσπαθήσαμε να προσδιορίσουμε ποιες καταστάσεις μάς ταίριαζαν και ποιες όχι, προσπαθώντας να μην πέσουμε στην παγίδα της γραφειοκρατίας και των υποχρεωτικών μορφών και αναζητώντας τον καλύτερο τρόπο να μεταφράσουμε τον τρόπο κατανόησης των παιδαγωγικών και των γνώσεων σε κάτι που ταιριάζει σε αυτή τη σφιχτή δομή. Αυτό, για παράδειγμα, ίσως συνεπάγεται μια συντομότερη γραπτή αναφορά για την οντότητα χρηματοδότησης, πιο συγκεκριμένη, αλλά που αντιπροσωπεύει τη δική μας μάθηση. Υπό αυτή την έννοια, είναι σημαντικό να υπάρχουν σαφείς και συναινετικά αποφασισμένοι στόχοι, ώστε να μπορεί να προκύψει κάποιου είδους ευελιξία στους ρυθμούς και τις ευθύνες.

Μάθαμε για τη σημασία της εκτίμησης των διαφορετικών ειδών γνώσης μας μέσα στην ομάδα. Είμαστε διεπιστημονικές και όλες οι μορφές της γνώσης μας είχαν μια θέση στο έργο: είτε με τη γραφή

είτε με οπτικοακουστικά μέσα είτε μέσω περφόρμανς είτε με τη μορφή φροντίδας. Το γεγονός ότι όλη αυτή η γνώση αποτελεί μέρος της ομάδας μας PAR είναι μία σαφής ένδειξη ότι μπορέσαμε να κάνουμε πράξη τον αρχικό μας στόχο και δεν ήταν απλώς θέμα λόγου. Υπό αυτή την έννοια, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι υπάρχουν και άλλοι τρόποι επικοινωνίας της γνώσης, όχι μόνο μέσω της γραφής. Όταν προηγείται η γραπτή έκφραση, αναπαράγονται ασυμμετρίες, κάτι που δεν είχαμε σκεφτεί στην αρχή του έργου ως μέρος μιας πρακτικής οριζοντιότητας. Το Sindillar έχει παράσχει άλλους τρόπους για να επιτρέψει να ακουστεί η φωνή όλων των γυναικών συναδελφισσών μας. Για παράδειγμα, το podcast,¹²⁴ η Διαδρομή Αντιρατσιστικής Φροντίδας,¹²⁵ το Workshop Ακτιβιστικής Γνώσης¹²⁶ —όλα αυτά ήταν εργαλεία που χρησιμοποιούσαμε πέρα από το γράψιμο. Είναι σημαντικό να αφήνουμε ανοιχτούς χώρους για να μπορούμε να σκεφτούμε στην πορεία, να αξιολογήσουμε πρακτικές που δεν λειτουργούν και να τις αλλάξουμε ή να συμπεριλάβουμε άλλες.

Είναι, επίσης, σημαντικό για τον ομάδα μας PAR να βρει τρόπους διαχείρισης των οικονομικών πόρων με διαφανή και οριζόντιο τρόπο. Θεωρούμε ότι αυτό συνεπάγεται την εξέταση του τι μπορούν αυτοί οι πόροι να σημαίνουν για τους διάφορους

124. "Podcast | Sindillar," <https://sindillar.org/sindipodcast/>.

125. "T3 - Φεμινιστική Αντιρατσιστική Περιήγηση στην Πόλη - BRIDGES", <https://buildingbridges.space/t3-φεμινιστική-αντιρατσιστική-περιήγ/>

126. "Internal Workshop: "Constructing Activist Knowledge" - BRIDGES", <https://buildingbridges.space/internal-workshop-constructing-activist-knowledge/>

οργανισμούς. Η γενναιοδωρία θα πρέπει, επομένως, να αποτελεί μέρος της οριζοντιότητας, ειδικά όταν υπάρχουν άτομα που είναι διαφορετικά εκτεθειμένα σε ευπάθεια στο πλαίσιο τέτοιων έργων. Είναι σημαντικό, υπό αυτή την έννοια, να μην υπερφορτώνουμε το έργο με εργατικά βάρη. Λόγω των επισφαλών συνθηκών του πλαισίου του έργου, έχουμε επενδύσει περισσότερο χρόνο σε αυτό το έργο από ό,τι λάβαμε σε μισθούς, συχνά δικαιολογώντας το επειδή είμαστε πολιτικά προσηλωμένες στους στόχους του.

Τέλος, μάθαμε από τις αποτυχίες μας. Μερικές φορές υπάρχουν εργαλεία που δεν είναι εφικτά υπό τις συνθήκες στις οποίες βρισκόμαστε και είναι δύσκολο να μην γελάσουμε όταν το λέμε αυτό, γιατί θυμόμαστε τους πονοκεφάλους που μας έφερε η δημιουργία του Εικονικού Εργαστηρίου, επειδή δεν γνωρίζουμε τις συνέπειες και τις δυσκολίες που ενέχει η ανάπτυξη ενός ψηφιακού εργαλείου. Μια άλλη πτυχή η οποία ήταν δύσκολη στη διαχείρισή της αφορούσε στο γλωσσικό ζήτημα. Τα αγγλικά ήταν η *lingua franca* του έργου, γεγονός που οδήγησε στον αποκλεισμό όσων δεν την μιλούσαν. Στην περίπτωσή μας, έχουμε αναπτύξει στρατηγικές για να αντιμετωπίσουμε αυτόν τον αποκλεισμό, απαιτώντας πάντα η επικοινωνία στην κοινοπραξία όλων των ομάδων PAR να μελετά και να περιλαμβάνει άλλες γλώσσες, δημιουργώντας χώρους για ταυτόχρονη μετάφραση όποτε είναι δυνατόν. Προτείνουμε να υπάρχει αίσθηση του ζητήματος αυτού, όχι μόνο ως προς τους απόλυτους γλωσσικούς φραγμούς, αλλά και ως προς τους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι αισθάνονται άνετα να εκφραστούν. Αυτή η επίγνωση προϋποθέτει μια συνεχή άσκηση ανάδειξης

της σημασίας του σεβασμού γλωσσών, όπως τα ισπανικά, στην περίπτωση μας. Όχι μόνο επειδή είναι η γλώσσα που μιλάμε, αλλά και επειδή σε αυτή τη γλώσσα, κατασκευάζουμε γνώσεις που είναι διαφορετικές από αυτές που κατασκευάζονται στα Αγγλικά. Στην περίπτωση αυτού του έργου και από την εμπειρία μας, τα αγγλικά ήταν μια πιο αποικιακή γλώσσα από τα ισπανικά, δεδομένου ότι είναι η ηγεμονική γλώσσα στην οποία παράγεται η επιστημονική γνώση, κάτι που προέρχεται από διάφορα συστήματα εξουσίας που υπάρχουν στο παγκοσμιοποιημένο ακαδημαϊκό περιβάλλον. Για αυτόν τον λόγο ήταν σημαντικό να μεταφραστεί αυτό που κάναμε, ως μια ενέργεια προς την αναγνώριση, αλλά χωρίς να ξεχνάμε ότι η επιλογή των ισπανικών ως κοινής γλώσσας για την ομάδα PAR μας σήμαινε, επίσης, ότι άλλες συναδέλφισσες αποποιούνται τη χρήση άλλων μειονοτικών γλωσσών στο κοινό μας πλαίσιο, όπως τα καταλανικά. Το να βρισκόμαστε σε σενάρια όπου όλες οι συναδέλφισσές μας μιλούν διαφορετικές γλώσσες μερικές φορές προϋποθέτει ότι αποκηρύττουμε της δικής μας γλώσσας ή ότι την αφήνουμε σε δευτερεύον επίπεδο. Γι' αυτό θεωρούμε ότι εξακολουθεί να είναι μεγάλη η πρόκληση του να βρούμε άλλους τρόπους επικοινωνίας.

Αυτή η εμπειρία ήταν αναμφίβολα μια έντονη άσκηση προς τη δημιουργία ενός άλλου προηγούμενου: να αποδείξει ότι υπάρχουν άλλοι πιθανοί τρόποι παραγωγής γνώσης. Πιστεύουμε ότι είναι σημαντικό να μοιραζόμαστε την εμπειρία μας και τα διδάγματά μας, καθώς και να μοιραστούμε τα εργαλεία μας για να διευκολύνουμε τον πολλαπλασιασμό αυτών των συμμαχιών και ότι όλο και

περισσότερο, μεταξύ όλων μας, γκρεμίζουμε περισσότερους τοίχους και χτίζουμε περισσότερες γέφυρες.

Οι γέφυρες που χτίσαμε

*Hay tantísimas fronteras
que dividen a la gente
pero por cada frontera
existe también un puente.*

—Gina Valdés

Το να χτίζεις γέφυρες είναι μια πράξη πειρατική.¹²⁷ Είναι μια πρακτική ανυπακοής μέσω της σύνδεσης ακτών που μας είπαν ότι δεν ήταν συνδεδεμένες. Είναι ένας τρόπος να βάψεις, με το προκλητικό χρώμα των συμμαχιών, αυτές τις αόρατες χορδές που συνδέουν τα αντίθετα των διχογνωμιών. Το να χτίζουμε γέφυρες είναι ένας τρόπος να κατοικήσουμε την εαυτή μας και αυτόν τον χώρο που δημιουργήσαμε με τα χρόνια, να παράγουμε επιθυμίες, γνώσεις και πρακτικές που τρέφουν και χτίζουν νέες γέφυρες μεταξύ γνώσης, παιδαγωγικών πρακτικών και μεταμορφώσεων. Είναι, επίσης, ένας τρόπος να κοιτάξουμε κριτικά πώς ξεκινήσαμε και τι μας έχει μείνει. Εν ολίγοις, η κατασκευή γεφυρών, για εμάς, είναι ένα πολιτικό έργο.

127. Αντλαμβάνομαστε την πειρατεία (hacking) ως μια πρακτική που εντάσσεται σε ένα κοινωνικό κίνημα με συγκεκριμένο σκοπό να εισχωρήσει στο σύστημα προκειμένου να παρέμβει με πολιτικούς στόχους, και ως εκ τούτου ως μια πρακτική που συνδέεται με την έννοια του πειρατικού ακτιβισμού (hacktivism), η οποία έγινε ευρέως γνωστή τη δεκαετία του 1990.

Αυτό το έργο επέτρεψε στην ομάδα PAR μας να οικοδομήσει γέφυρες μεταξύ της πραγματικότητας, των πολιτικά επείγοντων περιστατικών και των στρατηγικών για την αντιμετώπισή τους. Μπορέσαμε να δούμε τις διαφορές μεταξύ του πλαισίου μας και των άλλων ομάδων PAR, κατανοώντας ότι ο αντιρατσισμός και ο φεμινισμός δεν είναι ούτε μοναδικές, ούτε ομοιογενείς θέσεις. Η σκέψη και η δράση κατά του ρατσισμού σε καθένα από αυτά τα μέρη είναι διαφορετική: η νομοθεσία και οι πολιτικές ένταξης είναι διαφορετικές. Οι ομάδες που υποφέρουν από ρατσισμό είναι διαφορετικές. Οι μορφές μετανάστευσης αλλάζουν και, ως εκ τούτου, οι στρατηγικές που χρειάζονται οι ομάδες ακτιβιστών είναι διαφορετικές. Υπό αυτή την έννοια, το έργο μάς οδήγησε να αγκαλιάσουμε αυτή την διαφορετικότητα, να εγκαταλείψουμε την ψευδαίσθηση μιας απλής απάντησης, μιας ενιαίας ιδέας ή μιας επιθυμητής ενέργειας που είναι ίδια για κάθε πλαίσιο. Έχουμε μάθει την αξία του να βρίσκουμε αυτό που είναι κοινό, ενώ αναγνωρίζουμε τη διαφορά, κάνουμε ορατή την πολυπλοκότητά και ενεργούμε σύμφωνα με αυτό.

Αγκαλιάζουμε το δύσκολο ερώτημα του πώς να κάνουμε φεμινιστικές και αντιρατσιστικές προτάσεις —στην ακτιβιστική και θεωρητική τους διάσταση— που χρησιμεύουν ως φακός μέσα από τον οποίο μπορούμε να δούμε κριτικά το πανεπιστήμιο, την παραγωγή γνώσης και την παιδαγωγική πρακτική. Ο ακαδημαϊκός μηχανισμός συχνά μειώνει τις φεμινιστικές έννοιες σε μια αφαίρεση. Αλλά ο φεμινισμός, ο αντιρατσισμός ή η αποαποικιοποίηση δεν εμφανίζονται ως διανοητικές εικασίες. Οι έννοιές τους προκύπτουν

επειδή υπάρχουν άνθρωποι και συλλογικότητες που καταπιέζονται συστηματικά, που δεν έχουν πρόσβαση σε συγκεκριμένους χώρους επειδή είναι μετανάστριες, που δεν έχουν χαρτιά, που δεν έχουν πρόσβαση στο «radrón»,¹²⁸ που ζουν ζωές που απειλούνται και επομένως πρέπει να αρθρώσουν τη δική τους γλώσσα ως εργαλείο επιβίωσης. Καθώς η κυρίαρχη γλώσσα αποκλείει τις πραγματικότητές μας, κατανοούμε τη θεωρία ως εργαλείο καταγγελίας για να κατονομάσουμε και να κάνουμε ορατές αυτές τις περιστάσεις. Υπό αυτή την έννοια, κατανοούμε τη θεωρητική παραγωγή ως μια θεμελιώδη ακτιβιστική πρακτική.

Με αυτόν τον τρόπο, χτίζουμε γέφυρες μεταξύ πανεπιστημιακού και κοινωνικού αγώνα. Η πρόκληση αυτής της συνάρθρωσης μάς οδηγεί να εξετάσουμε τις πολυπλοκότητες, τις εντάσεις και τις αποχρώσεις κάθε χώρου, θέτοντας σε διάλογο τους διαφορετικούς τρόπους δράσης τους. Το πανεπιστήμιο μάς φαίνεται ότι είναι ένα φάσμα χρωμάτων που μπορεί να φωτίσει τα αιτήματα των πολιτικών αγώνων, αλλά και να τα αδειάσει από περιεχόμενο και πολιτική δύναμη, αν δεν τα εξετάσει στο βάθος τους. Αυτή η ένταση υποδηλώνει τη θεσμική αντίσταση του πανεπιστημίου να δει τον

128. Στην Ισπανία, η εγγραφή στο δημοτικό μητρώο απογραφής είναι ένα δικαίωμα που επιτρέπει σε κάποιον να αναγνωρίζεται ως κάτοικος μιας πόλης. Αυτό το μητρώο αποτελεί πύλη πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες που προσφέρονται από το κράτος και είναι επίσης βασικό στις διαδικασίες διοικητικής νομιμοποίησης, καθώς είναι ο τρόπος για να δικαιολογηθεί η διαμονή προκειμένου να αποδειχθούν οι κοινωνικοί δεσμοί με τον τόπο διαμονής. Ωστόσο, αυτό το δικαίωμα δεν γίνεται πάντα σεβαστό από τους διάφορους δήμους. Λόγω της επισφάλειας και της αστάθειας της στέγασης, δεν είναι πάντα δυνατή η παροχή οριστικής διεύθυνσης, όπως απαιτείται, και δεν διευκολύνουν όλοι οι δήμοι την πρόσβαση στην εγγραφή στην απογραφή με ή χωρίς μόνιμη διεύθυνση.

εαυτό του ως χώρο αναπαραγωγής της κοινωνικής δυναμικής της εξουσίας, να αναγνωρίσει τον εαυτό του ως έναν χώρο στον οποίο υπάρχει ρατσισμός και σεξισμός, στον οποίο αναπαράγονται ο καπιταλισμός και η συνεχιζόμενη συνθήκη της αποικιοκρατίας.

Με αυτόν τον τρόπο βλέπουμε τους αγώνες όχι ως αντικείμενο μελέτης, αλλά ως χώρο οικοδόμησης της γνώσης, ποντάροντας μάλλον στην ενσωμάτωση των πολιτικών τους νοημάτων στις κατευθυντήριες γραμμές του εκάστοτε θεσμού. Δυστυχώς, οι ενέργειες γύρω από τις φυλετικές και εθνοτικές διακρίσεις μόλις ξεκινούν στο πλαίσιο του ισπανικού κράτους, με μια κατεξοχήν τεχνική και όχι ιδιαιτέρως ριζοσπαστική προσέγγιση. Αυτό δεν είναι μόνο πρόβλημα του πανεπιστημίου. Είναι μέρος της δύσκολης σχέσης μεταξύ του ακτιβισμού και του θεσμού, στην οποία ο δεύτερος συχνά παρερμηνεύει τις βαθιές απαιτήσεις κοινωνικής δικαιοσύνης του πρώτου, μεταφράζοντάς τις, για παράδειγμα, σε γραφεία πληροφοριών ή πρωτόκολλα που δεν έχουν απαραίτητα πραγματικό μετασχηματιστικό αντίκτυπο στις ζωές μας. Το να βλέπουμε αυτό μάς κάνει να αναρωτιόμαστε τι να κάνουμε όταν τα αιτήματα για συμπερίληψη οικειοποιούνται από το ίδρυμα: πρέπει να παλέψουμε εξίσου ώστε το πανεπιστήμιο να αναπτύξει αντιρατσιστικές πολιτικές,¹²⁹ ακόμη και αν έχουμε επίγνωση του κινδύνου της συνεργασίας, ή πρέπει να θεωρήσουμε ότι δεν υπάρχει ελπίδα για το πανεπιστήμιο και να ευθυγραμμιστούμε ριζικά με τα κοινωνικά κινήματα;

129. Παρόλο που υπάρχουν φεμινιστικές πολιτικές στο Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης, κατά την άποψή μας, υπάρχει ακόμη δουλειά που πρέπει να γίνει για να ενσωματωθεί η αντιρατσιστική διάσταση στις προσεγγίσεις τους.

Όταν εργαζόμαστε εντός του πανεπιστημίου, αυτά είναι περίπλοκα ερωτήματα. Όμως τόσο μέσα όσο και έξω από το πανεπιστήμιο, θεωρούμε ότι είναι απαραίτητο να ακολουθήσουμε και τις δύο διόδους δράσης. Επειδή γνωρίζουμε το ενδεχόμενο ο αγώνας να παραμείνει επιφανειακός, πρέπει να επιμείνουμε ότι ο θεσμός δεν μπορεί να εγκαταλείψει την ευθύνη που του αναλογεί. Επιμείνετε στην εφαρμογή των σχεδίων δράσης κατά της βίας. Αν και μερικές φορές μπορεί να είναι αναποτελεσματικές, αποτελούν ένα σημείο έναρξης, ένα σημείο εκκίνησης που επιτρέπει μια πιο σταθερή, ισχυρότερη καταγγελία της βίας και της ατιμωρησίας. Ακριβώς επειδή κάποιες από εμάς κατοικούμε στον ακαδημαϊκό χώρο, δεν σταματάμε να αγωνιζόμαστε ενάντια στους αποκλεισμούς του. Ακριβώς επειδή αναζητούμε έναν ριζικό μετασχηματισμό του συστήματος, δεν εγκαταλείπουμε την παρέμβαση στα μέρη όπου λαμβάνονται αποφάσεις για τη ζωή μας. Και αυτό πρέπει να κάνουμε: να μην αφήνουμε ποτέ ούτε το δρόμο ούτε το ίδρυμα.

Στον αγώνα ενάντια σε αυτούς τους αποκλεισμούς, χτίζουμε γέφυρες μεταξύ υποκειμένων και αντικειμένων γνώσης, μεταξύ των πολλαπλών γνώσεών τους, επαναξιολογώντας τις οριζόντια. Παραδοσιακά, η παραγωγή γνώσης πραγματοποιείται από μία ανδροκεντρική, αντικειμενιστική και επιστημονική λογική, που προορίζει τις μετανάστριες να γίνουν αντικείμενο μελέτης, να μην επανακτήσουν ποτέ (okupar)¹³⁰ την εξουσιοδοτημένη θέση

130. Ο ισπανικός όρος okupar, μια λέξη που προέρχεται από το κίνημα των κατάληψεων στην Ισπανία, χρησιμοποιείται πλέον με διαφορετικούς τρόπους για να ονομάσει τις πρακτικές κατάληψης και πολιτικού επαναπροσδιορισμού χώρων ή ιδεών. Το κίνημα okupa, πολύ παρόν στη Βαρκελώνη από τη δεκαετία του 1980, είναι ένα κοινωνικό κίνημα που καταλαμβάνει ακατοίκητα σπίτια ή χώρους για να τους προσδώσει πολιτική χρήση, καταγγέλλοντας την κερδοσκοπία και την ατομική ιδιοκτησία και διεκδικώντας το δικαίωμα στη στέγαση.

της γνώσης. Το πανεπιστήμιο παράγει γνώση για εμάς, όχι μαζί μας, διαιωνίζοντας την εκπαίδευση επαγγελματιών που ενεργούν αντλώντας από την πατριαρχία και το κράτος πρόνοιας, δηλαδή βάσει πατερναλιστικές και θυματοποιητικές λογικές, που μας θεωρούν κυρίως ως «ευάλωτα» υποκείμενα χωρίς ικανότητα δράσης. Αυτή η ρατσιστική και πατριαρχική διάκριση αποκαλύπτει μια ανισότητα στην αποτίμηση της γνώσης, που εκφράζεται τόσο στις δυσκολίες πρόσβασης στο πανεπιστήμιο σε τέτοιες ομάδες, στην απόσταση μεταξύ αυτών των επαγγελματιών και της κοινωνίας των πολιτών, όσο και στον ίδιο τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται η πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Στόχος αυτού του έργου, που επιχειρεί να χακάρει αυτήν την παραδοσιακή ακαδημαϊκή λογική, είναι να δημιουργήσει ένα προηγούμενο, στο οποίο μπορούν να γίνουν παρεμβάσεις στον πανεπιστημιακό χώρο μέσω συμμαχιών με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν νέες μορφές γνώσης. Όταν τα στρώματα του ρατσισμού, του ταξισμού, της πατριαρχίας και άλλων μορφών διακρίσεων ενσωματώνονται τόσο πολύ στη θεσμική σφαίρα, η διεκδίκηση (okupar) του χώρου αυτού είναι σχεδόν μια επανάσταση.

Η επανάστασή μας χτίζει γέφυρες μεταξύ θεωρίας και πράξης. Η διάκριση μεταξύ των δύο είναι μια παγίδα και οι αποαποικιοκρατικές παιδαγωγικές ήταν ζωτικής σημασίας για την τοποθέτηση της εμπειρίας στη θεωρία και της θεωρίας στην εμπειρία. Οι έννοιες και οι δραστηριότητες που προκύπτουν από τη συλλογική μας δουλειά είναι αντιπροσωπευτικές των πραγματικοτήτων που ζούμε και της πολιτικής μας δέσμευσης για τη μεταμόρφωσή τους. Ξεκινήσαμε αυτή τη διαδικασία με την

εαυτή μας, αναγνωρίζοντας ότι προερχόμαστε από ένα αποικιακό, πατριαρχικό και ρατσιστικό σύστημα και ότι αναπαράγουμε τη δυναμική του επειδή μορφωθήκαμε σε αυτό. Εστιάζοντας σε αυτό και απομακρυνόμενες από τους παραδοσιακούς τρόπους σκέψης, καταλήξαμε σε διαφορετικές έννοιες τις οποίες συσχετίζουμε με το πανεπιστήμιο, όπως ο «δομικός ρατσισμός»¹³¹ και η «ταυτότητα».¹³² Αναλογιζόμενες τον δομικό ρατσισμό, βλέπουμε τις σχέσεις εξουσίας που περιορίζουν τη ζωή και τα δικαιώματα των συλλογικοτήτων, περιθωριοποιώντας τις. Αντιλαμβανόμαστε την τριτοβάθμια εκπαίδευση ως έναν χώρο στον οποίο ο αποκλεισμός διαιωνίζεται μέσω θεωριών και επιστημολογιών. Εστιάζοντας στην έννοια της ταυτότητας, αναφερόμαστε στις διαδικασίες διαφοροποίησης μεταξύ επισημασμένων και μη υποκειμένων (ως προς τη φυλή, το φύλο, την εθνικότητα, νομική κατάσταση κ.λπ.), στους αποκλεισμούς που παράγουν και στον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να τους αντισταθούμε μέσω άλλων διαμορφώσεων ταυτότητας και πολιτικών συμμαχιών.

Αυτές οι έννοιες μιλούν για το σύστημα που κατοικούμε. Περιγράφουν πώς κατασκευάζουμε και αυτοπροσδιορίζουμε σε αυτό, πώς διαμορφώνει τους εκπαιδευτικούς χώρους και τις διακρίσεις που υπάρχουν σε αυτούς. Ταυτόχρονα, μάς επιτρέπουν να πάρουμε την καθημερινότητα και τα βιώματά μας στο πανεπιστήμιο ως αντικείμενα μελέτης και παρέμβασης.

131. "Δομικός Ρατσισμός - BRIDGES", προσπ. 30 Ιουλίου 2022, <https://buildingbridges.space/δομικός-ρατσισμός-2/>

132. "Ταυτότητα - BRIDGES", προσπ. 30 Ιουλίου 2022, <https://buildingbridges.space/ταυτότητα-2/>

Για παράδειγμα, μια από τις παιδαγωγικές ασκήσεις που αναπτύξαμε, οι «κάρτες για κριτικό στοχασμό στη διδακτική πράξη», σχετίζεται με την έννοια των αποποικιακών γνώσεων,¹³³ προωθεί τον προβληματισμό για τις αποικιακές μορφές γνώσης και τη σχέση τους με τις καθημερινές ανισότητες στο πανεπιστήμιο. Με αυτόν τον τρόπο, αναλύουμε κριτικά την πρόσβαση στο πανεπιστήμιο, τα περιεχόμενα του προγράμματος σπουδών αλλά και την υλικότητα και την κοινωνική δυναμική της τάξης. Βλέπουμε όλα αυτά τα στοιχεία ως μέρος αυτού του συστήματος, επομένως όλα είναι πιθανά στοιχεία προβληματισμού και μετασχηματισμού.

Οι γνώσεις μας προέρχονται από πολιτικούς αγώνες και η πρόκληση είναι να μετατρέψουμε αυτή τη γνώση σε παιδαγωγικές πρακτικές. Στη δουλειά μας καταλαβαίνουμε ότι η παιδαγωγική είναι πάντα μία ενσώματη διαδικασία. Είναι εμπειρία στο σώμα μας και έτσι χτίζεται μέσα από αυτό, σχηματίζοντας γέφυρες μεταξύ γνώσης και συναισθήματος. Η θεωρία χτίζεται μέσω του συναισθήματος, μέσω της έκφρασης αυτού που νιώθουμε όταν βιώνουμε αποκλεισμό, όπως ο θυμός ή το αίσθημα της υποτίμησης όταν βρισκόμαστε σε συγκεκριμένους χώρους. Ένα παράδειγμα αυτού είναι το πώς νιώθουμε όταν κατοικούμε σε ακαδημαϊκούς χώρους ως γυναίκες, ως νέες, ως μετανάστριες, ως αντιρατσίστριες φεμινίστριες, ως εργαζόμενες στην οικιακή φροντίδα κ.λπ. Οι παιδαγωγικές που έχουμε αναπτύξει επιδιώκουν να βάλουν το σώμα στο επίκεντρο, να μοιραστούν ό,τι μας επηρεάζει. Δεν κατανοούμε αυτές τις εμπειρίες

133. "Απο-αποικιακή γνώση - BRIDGES", προσπ. 30 Ιουλίου 2022, <https://buildingbridges.space/απο-αποικιακή-γνώση/>

ως απλά ψυχολογικά φαινόμενα. Αντίθετα, τα κατανοούμε ως μια μορφή γνώσης που μας επιτρέπει να ονομάσουμε πολιτικά το πρόβλημα ως δομικό, όχι ατομικό.

Ωστόσο, μερικές από αυτές τις γέφυρες είναι βραχύδεις και δύσκολα διασχίζονται. Η οικοδόμηση αυτής της διαδρομής στο πλαίσιο ενός ευρωπαϊκού έργου συνεπάγεται υψηλό κόστος για εμάς ως εργαζόμενες. Αναφερόμαστε στον υψηλό διοικητικό φόρτο, στις ώρες που αφιερώνονται στην τήρηση γραφειοκρατικών και υλικοτεχνικών απαιτήσεων, στις συμβάσεις εργασίας που δεν καλύπτουν τις ανάγκες μας, στις αμοιβές που δεν είναι απαραίτητα ανάλογες με όλα όσα έχουμε κάνει. Η χρηματοδότηση αυτού του είδους έργων καθιστά επισφαλείς τις εργαζόμενες στα πανεπιστήμια, επηρεάζοντας σε αυτή την περίπτωση και τις ακτιβίστριες της κοινωνίας των πολιτών. Θεωρούμε σκόπιμο να το επισημάνουμε, γιατί πώς μπορούμε να πολεμήσουμε την αποικιοκρατία εάν είμαστε επισφαλείς; Μήπως από την επισφάλεια ξεκινάμε τον αγώνα και τι σημαίνει αυτό για τη ζωή μας; Υπό αυτή την έννοια, ενδιαφερόμαστε επίσης να αναθεωρήσουμε το πανεπιστήμιο και να διεκδικήσουμε ξανά την αξία των καθηκόντων μας. Απαιτούμε ισότιμη αναγνώριση των γνώσεών μας σε συμβολικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Μέσα από αυτό, εναποθέτουμε τις προσπάθειές μας στην ενίσχυση των εργαλείων που μας επιτρέπουν να απαιτήσουμε μια αλλαγή παραδείγματος στην παραγωγή γνώσης, ρίχνοντας φως στις δομικές και θεσμικές διαστάσεις της βίας που μας διασχίζει, προχωρώντας σε μια συλλογική καταπολέμησή της.

Γι' αυτό, οι συμμαχίες είναι θεμελιώδεις, γιατί μας δείχνουν την αξία σε διαφορετικές εμπειρίες, στην ένωση προσπαθειών για να μεταμορφώσουμε τη ζωή μας. Το πανεπιστήμιο πρέπει να έχει ως άξονά του τις κοινωνικές ανησυχίες για να μπορεί να στηρίξει με το έργο του τα κοινωνικά κινήματα. Γνωρίζουμε ότι στα πανεπιστήμια υπάρχουν πολιτικοποιημένα άτομα και ομάδες που επιδιώκουν να πυροδοτήσουν αλλαγές, είμαστε μέρος τους. Ωστόσο, αναγνωρίζουμε επίσης ότι υπάρχει μια θεσμική αντίσταση στην παραγωγή ριζικών μεταμορφώσεων. Η αντίσταση στην αλλαγή εντός των ευρωπαϊκών ακαδημαϊκών δομών είναι ο κυρίαρχος κανόνας. Αναπαράγει τον αποκλεισμό και δημιουργεί προτάσεις που είναι μόνο υποχρεωτικές προς το κράτος και την αγορά. Η αποσύνδεση από τις κοινωνικές ανάγκες προάγει τη διατήρηση του status quo, συμβάλλοντας σε ρατσιστικές, πατριαρχικές, αποικιοκρατικές και καπιταλιστικές πολιτικές. Είναι ενδιαφέρον να δούμε ότι αυτό συμβαίνει την ίδια στιγμή που οι φεμινισμοί, οι αντιρατσισμοί και οι αποαποικιοκρατικές προτάσεις ενισχύονται στις συζητήσεις που υπάρχουν στην ευρύτερη κοινωνία μας, πράγμα που μας κάνει να αναρωτιόμαστε, πώς κατανοούνται τότε τέτοιοι αγώνες στους χώρους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης; Υπό αυτή την έννοια, το πρόγραμμα BRIDGES είναι, για εμάς, μια ευκαιρία να επιβεβαιώσουμε ότι οι κοινωνικοί αγώνες είναι ένας τρόπος σύνδεσης με αυτό που συμβαίνει στην πραγματικότητα μας. Συνδεόμαστε, λοιπόν, με αυτό που απαιτούν οι αγώνες των μεταναστριών, με την καταπολέμηση του ρατσισμού, του σεξισμού, του ταξισμού και της θεσμικής τους υλοποίησης. Έτσι, καλούμε το πανεπιστήμιο να αναρωτηθεί: ποιον τομέα της κοινωνίας

εξυπηρετεί η έρευνά σας; Πώς συμβάλλουν οι πολιτικές ένταξής σας στην ενίσχυση των κοινωνικών αγώνων;

Τέλος, χτίζουμε γέφυρες μεταξύ διδασκαλίας και ακτιβισμού. Κατανοούμε ότι ο ακτιβισμός γίνεται όπου είναι δυνατόν: στις πολιτικές συνελεύσεις, στις γειτονιές μας, σε ομάδες υποστήριξης, αλλά και μέσα στο πανεπιστήμιο. Για το λόγο αυτό, δεν καταγγέλλουμε μόνο πρακτικές αποκλεισμού. αλλά αναζητούμε και άλλους τρόπους να το κάνουμε. Θέλουμε να δημιουργήσουμε έναν χώρο μάθησης στον οποίο οι κοινωνικοί αγώνες θεωρούνται πηγή έμπνευσης και γνώσης. Χρησιμοποιούμε την παιδαγωγική ως τρόπο προώθησης της πολιτικής δράσης.

Ορίζοντες αλλαγής, μονοπάτια αποαποικιοποίησης

Η έννοια της αποαποικιοποίησης υπήρξε αμφιλεγόμενη στο έργο BRIDGES. Μας έφερε περισσότερες ερωτήσεις παρά απαντήσεις. Είναι δυνατόν να αποαποικιοποιηθεί ένας θεσμός που είναι αποικιακός στον πυρήνα του και, εάν ναι, ποιό είναι το νομιμοποιημένο υποκείμενο να το κάνει;

Πέρα από αυτά τα ερωτήματα, θεωρούμε σημαντικό να τοποθετήσουμε το πανεπιστήμιο στο επίκεντρο ενός τέτοιου έργου ώστε να χάσει χώρους εξουσίας και να τους παραχωρήσει σε άλλα άτομα/ομάδες. Μέσα από το πρόγραμμα BRIDGES, φυτεύουμε έναν σπόρο για να κατανοήσουμε το πανεπιστήμιο ως χώρο

διαλόγου, αμφισβητώντας την ιδιότητά του ως έναν ηγεμονικό χώρο παραγωγής γνώσης. Για να μιλήσουμε για αποαποικιοποίηση στο πανεπιστήμιο χρησιμοποιούμε τις μεταφορές της ανάκτησης (okupación) και του hacking. Η αποαποικιοποίηση συνεπάγεται ότι τα σώματα και οι γνώσεις που δεν νομιμοποιούνται διεκδικούν (okupen) τους χώρους από τους οποίους επί του παρόντος τα αποκλείουν. Η μάχη για την αποαποικιοποίηση συνεπάγεται επανεκτίμηση της γνώσης, οριζοντιότητα και ρήξη της ιεραρχίας της γνώσης. Υπό αυτή την έννοια, το πανεπιστήμιο χρειάζεται αποαποικιακούς αγώνες για να μεταμορφώσει τους τρόπους δράσης του, να προσφέρει εναλλακτικές κατανοήσεις. Για να δημιουργήσει διαδικασίες αλλαγής, το πανεπιστήμιο χρειάζεται κοινωνικά κινήματα όσο τα κοινωνικά κινήματα χρειάζονται το πανεπιστήμιο.

Εξαιτίας αυτού, θεωρούμε, καταρχάς, ότι τα ζητήματα που επισημάναμε σε αυτήν την αφήγηση πρέπει πάντα να αντιμετωπίζονται σε σχέση με ακτιβισμούς. Ακόμα κι αν προσεγγίζονται από τον ακαδημαϊκό κόσμο, είναι σημαντικό να διευρυνθούν οι αναφορές των μαθητριών και των δασκάλων και να συμπεριληφθεί μια πληθώρα φωνών πέρα από τον ακαδημαϊκό χώρο. Δεύτερον, ο ακαδημαϊκός χώρος πρέπει να είναι ένας χώρος για την ενθάρρυνση της αμφισβήτησης, της συζήτησης και της δημιουργίας κριτικής σκέψης για την πανεπιστημιακή κοινότητα. Το πανεπιστήμιο δεν μπορεί να βρίσκεται στην περιφέρεια της πολιτικής, γιατί είναι μέρος μιας συγκεκριμένης κοινωνίας. Πρέπει να προσέξει τις σχέσεις ανισότητας που το διασχίζουν.

Επομένως, είναι απαραίτητο να σπάσει η διαφοροποίηση μεταξύ παρέμβασης και έρευνας. Είναι επίσης σημαντικό να γίνει ορατός ο τρόπος λειτουργίας του πανεπιστημίου, στο οποίο διαιωνίζεται η λογική του διαχωρισμού της παραγωγικής και αναπαραγωγικής εργασίας: υπάρχουν θέσεις εργασίας που αποτελούν μέρος του πανεπιστημίου και του επιτρέπουν να λειτουργεί, ενώ οι άνθρωποι που τις κάνουν δεν θεωρούνται ως φορείς παραγωγής γνώσης (όπως οι θυρωροί ή το προσωπικό καθαριότητας). Αυτό μπορεί να χρησιμεύσει για να επισημάνουμε στα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας πώς αυτή η λογική συμβαίνει όχι μόνο έξω, αλλά και μέσα στο ίδιο το πανεπιστήμιο, και να εντοπίσουμε τους μηχανισμούς με τους οποίους παράγονται αυτές οι διακρίσεις και η συνακόλουθη υποτίμησή τους.

Τέλος, είναι επίσης σημαντικό να μεταμορφωθεί η θεσμική δομή του πανεπιστημίου και των χώρων όπου λαμβάνονται πολιτικές αποφάσεις: να μεταμορφωθούν τα συμβούλια και οι άνθρωποι που βρίσκονται σε αυτούς τους χώρους ηγεσίας. Να αμφισβητήσουμε την ηγεσία και τις ίδιες τις σχέσεις εξουσίας, ώστε το πανεπιστήμιο να συνδεθεί με το έξω από αυτό, να πάει εκεί και να μάθει από τις πρωτοβουλίες των κοινωνικών κινημάτων.

Για να προσεγγίσουμε αυτές τις αλλαγές είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν πολιτικοί χώροι μετασχηματισμού μέσα στο πανεπιστήμιο που του επιτρέπουν να δημιουργήσει συναρθρώσεις με τις διαφορετικές κινήσεις. Η δημιουργία χώρων διαλόγου είναι μια παιδαγωγική άσκηση. Για το σκοπό αυτό, είναι σημαντικό να

επανεξεταστεί αυτό που θεωρείται έγκυρο στο πανεπιστήμιο, προωθώντας ότι αυτοί οι χώροι συνάρθρωσης γίνονται αντιληπτοί ως ένας τρόπος να κάνουμε και να μαθαίνουμε με άλλα άτομα και ότι αυτό θεωρείται βασική πτυχή της εκπαίδευσης. Μαζί με αυτό, μπορούμε να αναζητήσουμε άλλους τρόπους δημιουργίας θεωρίας, όπως το Sindillar/Sindihogar με τη Διαδρομή Αντιρατσιστικής Φροντίδας¹³⁴—μια πρωτοβουλία που βασίζεται στο να γίνει η μνήμη του δρόμου ένας πολιτικός χώρος που δείχνει άλλους τρόπους να σχετιζόμαστε με πρακτικές γνώσης δουλεύοντας με τις σωματικές και τις αφηγηματικές της διαστάσεις. Με αυτό εννοούμε ότι η γνώση δεν είναι μόνο αυτό που υπάρχει στα βιβλία, αλλά και αυτό που συμβαίνει στο δρόμο. Τώρα, ξέρουμε ότι υπάρχουν πράγματα που το πανεπιστήμιο δεν θα μπορεί να κάνει και γι' αυτό οι συμμαχίες είναι σημαντικές. Η αντίσταση μέσα στην κοιλιά του τέρατος, όπως έλεγε η Donna Haraway,¹³⁵ είναι από μόνη της μια εξαντλητική πρόκληση. Πρέπει να δούμε πώς να δημιουργήσουμε μέσα στο πανεπιστήμιο, χώρους αυτοφροντίδας και αντίστασης που λαμβάνουν υπόψη τα όρια που αντιμετωπίζουμε, ειδικά τα δικά μας όρια, λαμβάνοντας υπόψη πόσο μακριά μπορούμε να φτάσουμε κρατώντας η μία το άλλο.

Οραματιζόμαστε ότι ένα αποαποικιακό πανεπιστήμιο δεν θα πρέπει να είναι ένα, αλλά πολλά.

134. Πρβλ. “T3 – Φεμινιστική Αντιρατσιστική Περιήγηση στην Πόλη – BRIDGES”

135. Donna Haraway, *Las promesas de los monstruos: Ensayos sobre Ciencia, Naturaleza y Otros Inadaptables*. (Barcelona: Holobionte, 2019).

Ένα πολυστήμιο¹³⁶ που αποτελείται από διαφορετικούς χώρους που νομιμοποιούνται να δημιουργούν γνώση, στους οποίους γίνονται ορατές οι απόψεις όλων των κοινοτήτων που τους απαρτίζουν. Θα ήταν ένας θεσμός που θα στηριζόταν στη βάση συμμαχιών, πολλαπλασιάζοντας τρόπους μάθησης, διδασκαλίας και παραγωγής γνώσης. Φανταζόμαστε ότι βασίζεται στον διάλογο και ενισχύει την κριτική σκέψη και την συνάρθρωση με όλες όσες εργάζονται για τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Φανταζόμαστε αυτή τη συλλογική διαδικασία ως κάτι που μας επιτρέπει να αναγνωρίσουμε τον ρατσισμό, την πατριαρχία και τις ταξικές ανισότητες ως δομικά προβλήματα, όχι ως κάτι που αφορά μόνο εκείνους που υποτιμώνται από αυτές τις σχέσεις εξουσίας. Ένα πανεπιστήμιο που αντιμετωπίζει την αποικιακή κληρονομιά, που προσφέρει εργαλεία για να δούμε πώς αυτή η κληρονομιά μάς επηρεάζει, παρόλο που απολαμβάνουμε προνόμια, επειδή η αποικιοκρατία καταπνίγει τη δημιουργικότητά μας και μας αποδεσμεύει από το σώμα μας. Ένα πανεπιστήμιο που μπορεί να προσελκύσει εκείνους τους ανθρώπους που πιστεύουν ότι δεν επηρεάζονται από τη ρατσιστική, αποικιακή και πατριαρχική βία. Ένα πανεπιστήμιο φτιαγμένο από γέφυρες που γκρεμίζουν μια για πάντα τους τοίχους που μας χωρίζουν.

136. Η έννοια pluriversity [την οποία αποδίδουμε εδώ «πολυστήμιο», ΣτΜ.] η οποία προτείνεται από τον Boaventura de Sousa Santos, αναφέρεται στην ιδέα ενός πολυφωνικού πανεπιστημίου, το οποίο διατηρεί μια πληθυντική προσέγγιση στη γνώση και την αντι-ηγεμονική του πρόθεση. Αυτή η έννοια χρησιμοποιείται από εκπαιδευτικούς χώρους και ακτιβίστριες για να μετασχηματίσουν την παραγωγή γνώσης και την παιδαγωγική πρακτική. Πρβλ. Sousa Santos, Boaventura de, *Educación para otro mundo posible* (Buenos Aires: CLACSO, 2019). Δείτε επίσης Barroso Tristán, «Descolonizando/Diálogo con Yuderkys Espinosa Miñoso y Nelson Maldonado-Torres», <https://iberoamericasocial.com/descolonizando-dialogo-yuderkys-espinosa-minoso-nelson-maldonado-torres/>.

05

Γυναίκα
χωρίς
αντρα-
ψαρι
χωρίς
ποδηλάτο!!!

Ζευγος
Μητέρα
Αδελφή ♀
Κρεμμύδι χωρίς
ΔΕΝ
Α ΜΑΡ

Κεφάλαιο 5

Είναι όμορφο πράγμα, η αποαποικιοποίηση του κόσμου/των λέξεων

Ομάδα PAR Αθήνας

Μακάρι να μπορούσα να τα πω όλα αυτά στα αλβανικά, μακάρι να μπορούσα να αποαποικιοποιήσω στα αλβανικά με τρόπο που να το καταλάβαιναν η μητέρα μου και ο πατέρας μου, με λέξεις που είναι εύκολες, αν και δύσκολες στην προφορά, με διαλέκτους που θα μπορούσατε να ξέρετε μόνο αν μεγαλώσατε στην ίδια γειτονιά που γεννήθηκαν οι γονείς μου, γιατί νιώθω ότι αν μπορούσα να μιλήσω στους γονείς μου για την αποαποικιοποίηση στη γλώσσα τους, θα μπορούσα να πω ότι χρησιμοποιώ μια γλώσσα αρκετά δυνατή, αρκετά τολμηρή και αρκετά τρυφερή ώστε να μπορώ να αποαποικιοποιήσω.

Στον ακαδημαϊκό χώρο μάθαμε να ειδικευόμαστε σε έναν υποτομέα του κλάδου μας. Αυτό το είδος εκπαίδευσης καθορίζει τους ανθρώπους, τους βάζει σε θέση να αισθάνονται ανώτεροι, να αισθάνονται σαν οι ειδικοί σε ένα συγκεκριμένο θέμα. Προσπαθήσαμε να αντισταθούμε στην παρόρμηση να μιλήσουμε με τη φωνή της εξουσίας, να αναπαράγουμε αυτή τη δυναμική

μεταξύ μας. Έτσι, δομήσαμε αυτή την αφηγηματική παραγωγή ως συλλογική συζήτηση, και όχι ως προϊόν μίας ειδικού που διεξάγει τη συνέντευξη. Είμαστε όλα οι ειδικοί και οι συμμετέχουσες ταυτόχρονα. Όλες θέτουμε τις ερωτήσεις που στη συνέχεια προσπαθούμε συλλογικά να απαντήσουμε. Και δίνουμε απαντήσεις όχι με τη βεβαιότητα της ειδικού. Αντίθετα, συζητάμε τις ανησυχίες μας με τρόπο που δεν ακολουθεί την αυστηρή λογική των προβλημάτων και των λύσεων.

Πρώτον, ποιες είμαστε;

Σώματα που έρχονται κοντά, που προσπαθούν να βρουν τρόπους.

Πρόσωπα σε κουτιά. Εκεί που ξεκίνησαν όλα. Κελιά φυλακής ή παράθυρα; Ρωτώντας τους τοίχους τριγύρω. Γυρνώντας τους ανάποδα. Πού είναι η μνήμη μου; Κάπου ανατολικά. Φαντάζομαι; Μπερδεμένα όνειρα. Αυτή είναι μια ιστορία στιγμών –κατάλαβα καλά; Αυτή είναι μια ιστορία συναντήσεων, διασταυρώσεων, ερωτήσεων, συναισθημάτων. Αυτή είναι μια ιστορία κίνησης και επιθυμίας. Αυτή είναι μια ιστορία που αψηφά τα σύνορα. Λέγεται και γράφτηκε από εικονικά τετράγωνα, δωμάτια με rixel και καλυμμένα στόματα. Αυτή είναι μια συλλογική προσπάθεια να ουρλιάξουμε.

Η ιστορία μας είναι αρκετά μπερδεμένη: γεμάτη βαθιές συζητήσεις, εργαστήρια, εθελοντισμό, διδασκαλία και μάθηση, παρουσιάσεις σε συνέδρια, θερινά σχολεία, προσωπικές σχέσεις, εμπιστοσύνη,

έντονες συγκινήσεις, επιστροφές στην Ελλάδα¹³⁷ και δυνατές φιλίες που έγιναν πέρα και ενάντια στα σύνορα στη Λέσβο, την Αθήνα και την Βαρκελώνη.

Αυτή η συνεργασία ξεκίνησε με μια φιλία, σε ένα αρκετά γαλήνιο νησί, πριν αυτό γίνει πόρτα,¹³⁸ και μετά τοίχος. Και μετά, σε μια πόλη που είχε γίνει ένας ολόκληρος κόσμος, άνθρωποι προσπαθούσαν να μάθουν πώς να ζουν μαζί έξω από τα όρια αυτού που είχαμε μεγαλώσει να περιμένουμε: περισσότερες φιλίες. Και μετά, στο ίδιο νησί, ένα χρόνο μετά: ερωτεύομαι. Και μετά, δημιουργώντας κάτι που διαμορφώθηκε μέσα από τη φιλία και την αγάπη και συνεχίζοντας να επιδιώκουμε να αλλάξουμε τα όρια αυτού που περιμέναμε, τη στιγμή που η απογοήτευση και η κατάθλιψη άρχισαν να μας επισκέπτονται. Επειδή η βία σκλήρυνε τα σύνορα και το νησί. Και η πόλη, και όλος ο κόσμος, έγινε μια ανοιχτή πληγή.

Σε μια στιγμή που τα σύνορα μάς πλησίαζαν και ο ιός χρησιμοποιήθηκε ως πρόσχημα για να επιβληθεί ακόμη περισσότερος διαχωρισμός στην πόλη μας, όλες βρήκαμε μια αδερφή (sister not cis-ster) και ανταλλάξαμε ιδέες για έναν κόσμο στον οποίο έπρεπε να πιστεύουμε περισσότερο από ποτέ, ότι θα μπορούσε να είναι εφικτός. (Μια κοσμική ανακούφιση!) Μαζί

137. Γράφουμε «Ελλάδα» με πεζό (και όχι «Ελλάδα» με κεφαλαία όπως είναι γραμματικά σωστό) για να αντικατοπτρίσουμε και να αντιπροσωπεύσουμε την αντίθεσή μας στην επικρατούσα εξουσία των εθνών κρατών και των συνόρων τους, ως μια μικρή πράξη άρνησης του έθνους, μια συμβολική αναγνώριση της βίας των συνόρων.

138. Emi Mahmoud, "When an island becomes a door, who will answer?" *Bird-watching on Lesbos island* (2016),: https://youtu.be/_O8dTLiPJRo.

αναγνωρίσαμε πώς τα ΑΕΙ διαχωρίζουν τους ανθρώπους σε τάξεις και κλάδους, πώς αναπαράγουν τον φυλετικό καπιταλισμό και επιβάλλουν την υπακοή και τον έλεγχο. Αναγνωρίσαμε, επίσης, με ποιον τρόπο ήμασταν προϊόντα τέτοιων εκπαιδευτικών συστημάτων και, μερικές φορές, δυσκολευτήκαμε να σταθούμε απέναντί τους. Πώς μπορούμε να ασκήσουμε κριτική σε μια δομή που μας πρόσφερε έναν χώρο για να ανήκουμε; Μπήκαμε σε μια διαδικασία απομάθησης (unlearning) μεταξύ μας, προκειμένου να αναλογιστούμε περαιτέρω τον θρασμό μέσα μας. Συμφωνήσαμε ότι η γλώσσα των διακρίσεων δεν μπορούσε καν να αρχίσει να καταγράφει τι είναι λάθος με αυτή τη ρατσιστική, πατριαρχική δομή που ονομάζουμε πανεπιστήμιο.

Είχαμε κάποιες ιδέες και στόχος μας ήταν να αποαποικιοποιήσουμε το βλέμμα μας. Οι θέσεις μας; Βρισκόμαστε εντός και εκτός ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η επιθυμία μας; Να γίνει παρέμβαση εντός των πλαισίων της «τριτοβάθμιας εκπαίδευσης». Η ερώτησή μας: Με ποιον θέλουμε να παίξουμε με αυτές τις ιδέες σε αυτή την πόλη;¹³⁹

Έτσι το Zaatar γνώρισε το FAC και από την αρχή ξέραμε ότι είχαμε βρει συμμάχους, συνταξιδιώτισσες: αποφασίσαμε ότι το Zaatar

139. Εάν η προσέγγιση φαίνεται πολύ προσωπική, αυτό συμβαίνει επειδή είναι. Αρνούμαστε να είμαστε ένα συμπαγές συμπέρασμα. Δεν μπορούμε να μετρηθούμε σε υπολογιστικό φύλλο. Οι ιδέες δεν μετριοούνται με ώρες γραφείου...

είναι το FAC και το FAC είναι το Zaatar.¹⁴⁰ Η συνεργασία μας διαμορφώθηκε στη βάση του σεβασμού, του θαυμασμού και των προσωπικών σχέσεων που δοκιμάστηκαν σε στιγμές κρίσης. Σε αυτήν την ομάδα Έρευνας Συμμετοχικής Δράσης (PAR), όλες έχουμε την εμπειρία του να είμαστε μετανάστριες ή παιδιά μεταναστριών, του να μετακομίσουμε στο εξωτερικό, του να επιστρέψουμε. Όλα έχουμε λοιπόν αυτό το κοινό, πέρα από το πάθος μας ως ακτιβιστά για την κοινωνική δικαιοσύνη. Ήταν σαν να έγιναν αρκετές συμπτώσεις και να μας έφεραν μαζί για να δουλέψουμε σε αυτό το έργο.

Για μερικές από εμάς, η μετάβαση στο πανεπιστήμιο αφορούσε την ταξική κινητικότητα και τη μετανάστευση. Νιώθαμε ότι έπρεπε να πάμε στο πανεπιστήμιο για να εξασφαλίσουμε μια δουλειά που θα

140. Το Za'atar είναι ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός που παρέχει στους πρόσφυγες έναν ασφαλή χώρο για να ξεκουραστούν, να μάθουν, να αισθάνονται ενδυναμωμένοι και να αναπτυχθούν. Το Zaatar παρέχει καταφύγιο για γυναίκες πρόσφυγες, καθώς και μαθήματα γλώσσας και προγράμματα κατάρτισης για όλες τις πρόσφυγες, τις αιτούσες άσυλο και τις μετανάστριες, μαζί με ψυχοκοινωνική και νομική υποστήριξη. Οι πρόσφυγες μαγειρεύουν, καθαρίζουν, διδάσκουν και παρακολουθούν μαθήματα για να προετοιμαστούν για το μέλλον τους, ενώ οι ντόπιοι συμμετέχουν επίσης προσφέροντας τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες τους. Το όραμά μας είναι ότι η ολοκλήρωση λειτουργεί αμφίδρομα. Δεν είναι μόνο οι πρόσφυγες και οι μετανάστριες που πρέπει να ενσωματωθούν στην ευρωπαϊκή ζωή, αλλά οι Ευρωπαίες πρέπει επίσης να αλλάξουν τον τρόπο που βλέπουν τις πρόσφυγες και τις μετανάστριες που έρχονται στην Ευρώπη. Πρβλ: <https://tinyurl.com/ZaatarNGO>. Το Φεμινιστικό Αυτόνομο Κέντρο έρευνας (FAC) είναι ένα ερευνητικό κέντρο με βάση την κοινότητα, ένας χώρος μάθησης, προβληματισμού, συνεργασίας, υποστήριξης, ανταλλαγής, παραγωγής γνώσης, πολιτικών παρεμβάσεων και δημιουργίας προβλημάτων. Δουλεύοντας πέρα από και ενάντια στα έθνη-κράτη και τα ηπειρωτικά σύνορα, τα πειθαρχικά όρια και τους θεσμικούς φραγμούς, επιστρέφουμε στις φεμινιστικές ρίζες της αυτόνομης παραγωγής γνώσης, αμφισβητώντας αυτό που θεωρείται νόμιμη γνώση και σε ποιο παρέχεται το δικαίωμα να την παράγει και να τη λαμβάνει. Πρβλ: <https://feministresearch.org>.

μας έδινε έναν καλό μισθό με τον οποίο θα μπορούσαμε να ζήσουμε μια καλύτερη ζωή από τους γονείς μας. Νιώθαμε σύγκρουση ως προς αυτό ως νέοι, και αισθανόμαστε ακόμα σύγκρουση ως ακόμα νέοι άνθρωποι.

Ήταν ένας τρόπος απόδρασης από την Ελλάδα. Ένα εισιτήριο με το οποίο θα ξεφύγουμε από την ομοφοβία και τον ρατσισμό που ζήσαμε στα σχολικά μας χρόνια. Έτσι, διαβάσαμε και μελετήσαμε πολύ, πραγματικά πολύ, για να πάρουμε καλούς βαθμούς. Έπρεπε να πετύχουμε.

Τι θα γινόταν, όμως, αν δεν τα «καταφέρναμε»;

Αλλά το κάναμε, γίναμε συγγραφείς.

Αλλά η συγγραφή δεν συνδέεται με την εξουσία;

Είμαστε οι κατάλληλοι άνθρωποι για να ασκήσουμε κριτική στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

Και, εν πάση περιπτώσει, δεν μας είπαν στο σχολείο και αργότερα στο πανεπιστήμιο ότι οι απόψεις μας δεν μετράνε; Ότι δεν ξέρουμε τίποτα. Νιώθουμε τόσο μικρές.

Φοβόμαστε να μιλήσουμε. Φοβόμαστε να είμαστε η εαυτή μας. Δεν ξέρουμε πια ποια είναι η αυθεντική εαυτή μας –αν μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει μία «αυθεντική εαυτή»– τόσο πολύ έχουμε

πειθαρχηθεί μέσω των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Συγχαρητήρια! Μιλάς πολύ καλά ελληνικά!¹⁴¹

Αλλά αυτό δεν είναι εύκολο να το πούμε. Το πανεπιστήμιο είναι έξυπνο και περίπλοκο. Μερικά από τα πράγματα που μας έχει δώσει το πανεπιστήμιο τα έχουμε λατρέψει. Για πολύ καιρό, το πανεπιστήμιο ζητούσε πράγματα από εμάς και εμείς ανταποκριθήκαμε και δημιουργήσαμε μια εικόνα ενός ανθρώπου που ανταποκρίνεται στο πανεπιστήμιο και πραγματικά πιστεύαμε ότι αυτή η εικόνα είναι μια αυθεντική εκδοχή της εαυτής μας. Πολύ συχνά, νιώθαμε καλά. Νιώθαμε ότι το πανεπιστήμιο μπορούσε να μας αγαπήσει. Αλλά αναρωτιόμαστε για όλα τα πράγματα που έπρεπε να κάνουμε για να κατανοήσουμε την αγάπη αυτή, πώς έπρεπε να αλλάζουμε και να συμβιβαζόμαστε, μόνο και μόνο για να μπορέσουμε να λάβουμε κάποια επιστροφή από τα «ανώτατα ιδρύματα γνώσης». Στο τέλος, «πετύχαμε» στο πανεπιστήμιο, αλλά δεν νομίζουμε ότι έχουμε πραγματικά επιτύχει.

141. Αυτή η φράση αντικατοπτρίζει τις εμπειρίες μας ως μετανάστριες ή ως άτομα που γίνονται αντιληπτά ως μετανάστριες στην Ελλάδα λόγω σταθερών στερεοτύπων σχετικά με την εμφάνισή μας, τα ονόματά και τα επώνυμά μας, την αισθητή προφορά μας ή επειδή είχαμε «ξένη μητέρα» ή «ξένους γονείς». Αν και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα ελληνικά θα ήταν η γλώσσα που χρησιμοποιούμε για να εκφραζόμαστε με τον πιο αυθεντικό τρόπο, δασκάλες, συμμαθήτριες και στη συνέχεια εργοδότες και συναδέλφισσες συνεχίζουν να μας συγχαίρουν για τα ελληνικά μας, σαν να ήταν κάτι τόσο εξαιρετικό για εμάς το ότι είμαστε ικανές να μιλήσουν αυτή τη γλώσσα—μόνο, στην πραγματικότητα, για να μας υπενθυμίσουν ότι ποτέ δεν θα μπορούσαμε πραγματικά να γίνουμε μέρος αυτού που κατάλαβαν ότι είναι η ομάδα των ανθρώπων που μιλούν φυσικά ελληνικά, ακόμα κι αν σε ορισμένες περιπτώσεις γεννηθήκαμε και μεγαλώσαμε στην Ελλάδα. Μερικές από εμάς μάθαμε να κλίνουμε όλα τα ρήματα —κανονικά και ανώμαλα— και αποκτήσαμε την πιο τέλεια και λεπτή προφορά και παρόλο που συνεχίσαμε να σπουδάζουμε ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία στο πανεπιστήμιο, δεν μπορούσαν ποτέ να μας επιτρέψουν να γίνουμε μέρος αυτού που καταλάβαιναν ως Ελλάδα.

Είμαστε όλα το πανεπιστήμιο. Φτιαγμένο στο πανεπιστήμιο. Ξύσιμο εισιτηρίου στο πίσω μέρος. Παιδιά των βιβλίων μέσα και τέρατα έξω. Διανοούμενοι Φρανκενστάιν; Η εκπαίδευση πρέπει να είναι συντηρητική, είπε κάποτε η Χάνα.¹⁴²

Υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα σε αυτές που θεωρούν και σκέφτονται και σε αυτές που ενεργούν; Ή τον φτιάχνουμε, ρωτάμε; Ποια πρέπει να κάνει τι; Δεν υπάρχει πανεπιστήμιο εδώ. Κι, όμως, είναι παντού. Μπορείτε να το νιώσετε στον αέρα. Βρωμερός. Επαίσχυντος; Φροϋδικός, παντοδύναμος, τυραννικός, περιφρονημένος, αγαπημένος πατέρας. Προσποιούμαστε; Μας ενδιαφέρει κιόλας; Δεν είναι όλα αυτά μια μεγάλη αυτο-εκπληρούμενη εικασία; Όπως μας έμαθαν. Πετύχαμε το όνειρο αυτού του λαμπρού πλάσματος που ανήσυχια χτυπάμε με γροθιές, προσβάλλουμε– αυτής της γιγαντιαίας φρικτής δύναμης που ενάντια της διαμαρτυρόμαστε μέρα και νύχτα, την αρνούμαστε; Είμαστε παγιδευμένες; Μπήκαμε στο στομάχι της φάλαινας; Πώς πρέπει να βγούμε τώρα; Εμείς πρέπει; Έχουμε ακόμα χρόνο; Ουρλιάζουμε στο σκοτάδι;

«Δεν ανήκω στον ακαδημαϊκό κόσμο, ανήκω έξω». Ποιος έχει τη θέση να αλλάξει το πρόγραμμα σπουδών; Διδάσκετε για την

142. Στο “The Crisis in Education” (originally published in 1954), η Hannah Arendt γράφει: “Προς αποφυγή παρεξηγήσεων: μου φαίνεται ότι ο συντηρητισμός, με την έννοια της διατήρησης, είναι η ουσία της εκπαιδευτικής δραστηριότητας, της οποίας καθήκον είναι πάντα να αγαπά και να προστατεύει το παιδί ενάντια στον κόσμο, τον κόσμο ενάντια στο παιδί, το νέο ενάντια το παλιό, το παλιό ενάντια στο νέο.” Hannah Arendt, *Between Past and Future* (New York: Penguin, 1961): 192.

κοινωνική δικαιοσύνη, αλλά μέσα σε ένα μέρος όπου απαιτείται μια συγκεκριμένη επιτέλεση, διαδραματίζεται μια συγκεκριμένη βία, όπως η βία των βαθμών ή της αξιολόγησης.

Η εκπαίδευση σε/είναι ένα κλίμα φόβου. Το πρώτο πράγμα που μας μαθαίνουν είναι να φοβόμαστε, γιατί χωρίς φόβο δεν υπάρχει υπακοή. Χωρίς υπακοή δεν υπάρχει ιεραρχία. Και χωρίς ιεραρχία, δεν υπάρχει μάθηση. Γιατί η μάθηση χρειάζεται διδασκαλία και το πρώτο πράγμα που διδασκόμαστε είναι να φοβόμαστε. Η εξουσία του δασκάλου βασίζεται στην υποτίμηση της θέσης μάθησης και στην κατασκευή της ως θέσης άγνοιας, έλλειψης και ανάγκης. Το δυαδικό του ζεύγος, η θέση διδασκαλίας, κατασκευάζεται ως θέση καλοπροαίρετης εξουσίας, κατοχής και αφθονίας. Η απειλή της βίας (ή και της πραγματικής βίας) υφαίνει αυτές τις δύο θέσεις σε μια σχέση κυριαρχίας και υποτέλειας. Αλλά και επιθυμίας: θέλουμε οι δασκάλες μας να μας αγαπούν. Μια επιθυμία που βασίζεται στη βαθιά αίσθηση ότι οι δασκάλες μας, εξ' ορισμού, δεν μας αγαπούν. Θαυμάζοντας τις δασκάλες μας, ο φόβος μεταμορφώνεται κανονιστικά σε «σεβασμό». Κερδίζω τον σεβασμό της δασκάλας, γιατί «δεν είμαι σαν τις άλλες σαν εμένα». «Μη μιλώντας τη γλώσσα, έπρεπε να βρω τρόπους να επιβιώσω». Αλλά, επίσης: «το σύστημα είναι φτιαγμένο για μένα». Είμαστε πειθαρχημένες όταν τα καταφέρνουμε; Ή μόνο όταν αποτυγχάνουμε;

Η επιτυχία, σε αυτό το σύστημα, μπορεί επίσης να προέλθει από οργή, θυμό. Το να είσαι η μόνη, η μόνη που. Το να είσαι το καλό μη λευκό υποκείμενο. Ο καλός μετανάστης. «Θα τους δείξω». Πώς

αντιμετωπίζουμε την εσωτερίκευση της βίας και του ρατσισμού, όχι μόνο όταν χρησιμεύει για τη δημιουργία φραγμών αποκλεισμού, αλλά όταν έχει διαδραματίσει ρόλο στη θεσμική επιτυχία; Είμαι αυτή που είμαι λόγω της αντίδρασής μου στις διακρίσεις και τη βία; Κι αν ταιριαζω; Όταν μιλάμε για διακρίσεις στην «τριτοβάθμια εκπαίδευση», για τι μιλάμε; Περιπτώσεις; Ή δομές; Η κορυφή του παγόβουνου; Ένα πλοίο που βυθίζεται;

Συμμετείχαμε σε αυτή τη διαδικασία με το μυαλό μας, αλλά και με το σώμα και την καρδιά μας. Ασχοληθήκαμε με ενσώματες γνώσεις και συναισθήματα. Έτσι, μιλήσαμε με βάση τις εμπειρίες μας και την κοινή αίσθηση ότι θέλουμε να είμαστε το αγαπημένο των δασκάλων, το κατοικίδιο των δασκάλων. Θέλαμε να αγαπηθούμε από το άτομο που αναγνωρίζαμε ως τη φιγούρα της εξουσίας. Και τα καταφέραμε, αλλά στην πορεία χάσαμε κομμάτια του εαυτού μας. Γιατί αυτή η «αγάπη» μας άλλαξε, μας πειθάρχησε, μας αποίκισε και έπρεπε να διανύσουμε πολύ δρόμο για να το συνειδητοποιήσουμε για να αρχίσουμε να το σκεφτόμαστε. Τώρα, ήμασταν στη θέση της «δασκάλας» και ήταν στο χέρι μας να επιλέξουμε, να αναλογιστούμε ορισμένες δυναμικές, ώστε να αποφύγουμε την αναπαραγωγή τους και με αυτόν τον τρόπο να μην αναπαραγάγουμε πλήρως το σύστημα στο οποίο εκπαιδευτήκαμε.

Τι κάνουμε; Καταργούμε το πανεπιστήμιο ή διεισδύουμε σε αυτό; Πρέπει το πανεπιστήμιο να κρατηθεί και να επαναστατηθεί; Πρέπει να μελετήσουμε τη ριζοσπαστική σκέψη μέσα στο πανεπιστήμιο; Ή μήπως πρέπει να κρατήσουμε τη ριζοσπαστική σκέψη ασφαλή

από το πανεπιστήμιο αφήνοντάς τη έξω, αφήνοντάς τη να μελετήσει την εαυτή του, σε κοινότητες που δεν μπορεί να φτάσει το πανεπιστήμιο; Εξ ορισμού, ό,τι μπαίνει στο πανεπιστήμιο γίνεται εμπόρευμα. Άρα, θα πρέπει να αγωνιζόμαστε για την ένταξη ριζοσπαστικών ιδεών στο πανεπιστήμιο; Το κεφάλαιο που αποδίδουν τα πτυχία αναπαράγει τη φυλετική ετεροπατριαρχία. Θεσμοί του καπιταλισμού όπως το πανεπιστήμιο είναι, υπό αυτή την έννοια, ανεπανόρθωτοι. Δεν είναι μόνο το πανεπιστήμιο, αλλά και άλλα ιδρύματα: ΜΚΟ, το μη κερδοσκοπικό βιομηχανικό σύμπλεγμα!¹⁴³

Αλλά περιμένετε, αυτό που κάνουμε είναι ένα παράδειγμα: Erasmus+, πνευματικά αποτελέσματα, γραφειοκρατία. «Νιώθω παγιδευμένο». «Μπορούμε να χακάρουμε —μήπως χακάρουμε— το σύστημα από μέσα;» Η κριτική είναι εσωτερική στο σύστημα στο βαθμό που μπορεί να εμπορευματοποιηθεί.

Το πανεπιστήμιο είναι ένα κατεξοχήν αποικιακό έργο. Στο λεγόμενο ελληνικό πλαίσιο υπάρχει μια δυσοίωση αορατότητα του αποικισμού, η οποία έρχεται σε αντίθεση με την Ελλάδα ως αποικισμένο μέρος στην πραγματικότητα. Η κατανόηση αυτού έχει προ πολλού καθυστερήσει. Δεν το γνωρίζουμε αυτό, ούτε τις συνέπειές του για τον αντιδραστικό εθνικισμό, για παράδειγμα. Τι θα σήμαινε να αποκατασταθεί ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός -που εκλαμβάνεται ως το «λίκνο της δημοκρατίας» και των λευκών

143. INCITE! Women of Color Against Violence, *The Revolution Will Not Be Funded: Beyond the Nonprofit Industrial Complex* (Cambridge: South End Press, 2007).

δυτικών αξιών- ως μια μη λευκή παράδοση, ως μια μεσογειακή αρχαία ιστορία; Τι θα σήμαινε να τοποθετήσουμε το επίκεντρο πολλών σύγχρονων επιστημών σε μη λευκά χέρια; Πώς θα άλλαζε αυτό τη δυναμική της αφήγησης της Δύσης; Στα ελληνικά είναι αφύσικο, δύσκολο ή ξένο να πεις τη λέξη «αποαποικιοποίηση»: αποαποικιοποίηση. Θέλουμε να μιλήσουμε για αποαποικιοποίηση στο ελληνικό πλαίσιο. Όμως, «η Ελλάδα δεν ήταν ποτέ αποικιοκρατία». Περιμένετε: η Ελλάδα σκοτώνει εκατοντάδες ανθρώπους στα σύνορα και εγκλωβίζει ανθρώπους σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ας το πούμε λοιπόν: η Ελλάδα είναι αποικιοκρατία.

Δεν είμαστε πραγματικά το πανεπιστήμιο από το οποίο προερχόμαστε - ή ίσως απλά δεν θέλουμε να είμαστε αυτό. Μας πληγώνουν οι λέξεις που χρησιμοποιούμε για να το περιγράψουμε: η «ανώτατη εκπαίδευση» δεν είναι πραγματικά πιο πάνω από κάτι, υψηλότερη ή μεγαλύτερη. Κατανοούμε ότι δεν υπάρχει κάτι που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε «ανώτατη εκπαίδευση» που να μην συνεπάγεται διακρίσεις. Η εκπαίδευση υπήρξε τόπος φόβου και δυσπιστίας (και είμαστε αυτοί που είμαστε λόγω της μεταξύ μας εμπιστοσύνης, θυμάστε;), ένα μέρος όπου προσπαθούσαμε για την καθημερινή μας επιβίωση. Πήγαμε στο πανεπιστήμιο με στόχο την ταξική κινητικότητα —γιατί οι μητέρες μας μάς είπαν ότι έτσι θα δείξουμε σε κάθε ρατσιστή, σεξιστή, ομοφοβικό ότι είμαστε καλύτερες από αυτούς— και το πανεπιστήμιο μας έντυσε με το μεγαλύτερο και πιο λαμπερό καπέλο του, το οποίο μόνο δίνει σε αληθινούς ειδικούς. Αλλά δεν μπορούμε να φορέσουμε αυτό το καπέλο γιατί μας καταβροχθίζει —ίσως είναι πολύ μεγάλο, ή, ίσως,

στην πραγματικότητα, πολύ μικρό ή, απλώς όχι στα σωστά χρώματα: αυτά που μας συμπληρώνουν. Και θέλουμε να μοιραστούμε ό,τι μπορέσαμε να διεκδικήσουμε από το πανεπιστήμιο με τις φίλες μας και με τους γονείς μας και με τα εραστά μας και με τις αδερφές μας, και δεν μπορούμε να το κάνουμε, αν μας αντιμετωπίζουν ως ειδικούς, αν πρέπει να φοράμε αυτό το άσχημο καπέλο.

Είναι αυτή άλλη μια από αυτές τις ψεύτικες επαναστάσεις; Αναρωτιόμαστε στα κρυφά, όταν μάλιστα τολμάμε να ρωτήσουμε: ίσως. Με έναν ψίθυρο. Και η αλήθεια είναι ότι δεν είμαστε σίγουρες ότι έχουμε καταλήξει σε κάποιο συμπέρασμα. Τα πράγματα μπερδεύτηκαν. Έγιναν συννεφιασμένα. Στρατοσφαιρικά; Βγάλαμε κάποιο συμπέρασμα; Καταλήξαμε κάπου; Υπάρχει μία και μοναδική γλώσσα —του αφέντη.¹⁴⁴ Προσπάθειες απελευθέρωσης. Προσέχαμε; Έχει αλλάξει ο κόσμος; Ή είναι απλά η ώρα. Ήρθε ο χειμώνας κι έχουμε ταλαιπωρηθεί —σε μια γυάλα ψαριών; Ο ουρανός είναι ακίνητος, το σώμα μας πονάει. Όλα είναι ήρεμα.

Έτσι λοιπόν. Αποαποικιοποίηση. Στο σχολείο. Στα σώματά μας, στα μυαλά μας. Στην Αφρική και την Παλαιστίνη. Αποδομήστε, λέξη προς λέξη, βαθμό προς βαθμό. Μέχρι που κάθε τοίχος να έχει καταρρεύσει. Άγραφος πίνακας. *Tabula rasa*. Είναι η λατινική γλώσσα αποικιοκρατική; Βγάλε τη γλώσσα σου. Τώρα.

Κάψτε τα μάτια σας. Ξύστε το δέρμα σας. Άσπρο. Επαναφέρετε τα πάντα. Σκάσε. Πεθαίνεις.

144. Audre Lorde, "The Master's Tools Will Never Dismantle the Master's House." 1984. *Sister Outsider: Essays and Speeches*. (Berkeley: Crossing Press, 1984/2007), 110- 114.

Α, και πριν φύγετε: Μην ξεχάσετε να κάνετε like και εγγραφή στη σελίδα μας.

Μας βοήθησε και η ακαδημαϊκή κοινότητα. Για παράδειγμα, όταν κάναμε coming out ως λεσβίες στις μητέρες μας, δεν ήταν τόσο υπέροχο. Αλλά όταν κάναμε coming out ως ακαδημαϊκοί που γράφουν για αυτά τα θέματα, ήταν καταπληκτικό, αυτό πήγε πολύ καλά.

Ας προσκαλέσουμε τη Βιρτζίνια στο πανεπιστήμιο.¹⁴⁵ Δεν χορταίνουμε ποτέ τη Βιρτζίνια.

Αλλά κάθε πρόσκληση γίνεται η συνθήκη για έναν ακόμα αποκλεισμό. Και τέλος πάντων, πιστεύουμε ότι είναι καλύτερα έξω από τη βιβλιοθήκη, με τα δέντρα και τα λουλούδια, στο φυσικό περιβάλλον. Μας αρέσει περισσότερο έτσι. Θα την ακούσουν τότε οι φυσικοί επιστήμονες; Γνωρίζουν οι φυσικοί επιστήμονες για τη Βιρτζίνια; Η ίδια η Βιρτζίνια είπε ότι δεν ανήκει στη βιβλιοθήκη. Ανήκουμε εμείς μέσα στη βιβλιοθήκη;

Ναι, είπαμε: εκεί νιώθουμε πιο ευτυχισμένες. Θυμάστε; Ότι δεν

145. Η Virginia Woolf μιλάει για τον αποκλεισμό της από την πατριαρχική βιβλιοθήκη στο εξαιρετικό βιβλίο της *A Room of One's Own*: πώς δεν ανήκε στο ίδρυμα, ότι η θέση της ήταν πάντα έξω από αυτό. «Εδώ επιτρέπονται μόνο οι υπότροφοι και οι μελετητές, το χαλίκι είναι το μέρος για μένα», γράφει. Virginia Woolf, *A Room of One's Own*. (London: Hogarth Press, 1929), 6. Πρέπει να θυμηθούμε την αξίωσή της για το δικό της δωμάτιο, μία αξίωση από την άλλη πλευρά των θεσμικών συνόρων, μία αξίωση που διατυπώθηκε από μία διανοούμενο εξόριστο. Πρέπει να θυμόμαστε ποια δεν μπορεί να μπει στον κανόνα, στη βιβλιοθήκη, στο ίδρυμα. Πρέπει να θυμόμαστε ότι τα πανεπιστήμια είναι χώροι αποκλεισμού. Είναι σημαντικό να νιώθετε ότι δεν ανήκετε σε τέτοια ιδρύματα, ακόμα κι αν σπουδάζετε ή εργάζεστε εκεί.

χορτάσαμε το σχολείο. Δεν μας έχουν αγαπήσει αρκετά στο σχολείο.

Ας προσκαλέσουμε τη Βιρτζίνια να μιλήσει για τον φεμινισμό στο πανεπιστήμιο.

Όχι, μερικοί από εκείνους τους ανθρώπους που διδάσκουν φεμινισμό και άλλα μαθήματα κοινωνικής δικαιοσύνης είναι οι πιο αυταρχικοί: πώς είναι δυνατόν; Πονάει. Εννοούμε: τον επιβεβλημένο διαχωρισμό δομής και περιεχομένου. Πρέπει να παραδεχτούμε ότι η διδασκαλία ήταν η αγαπημένη μας εμπειρία στον ακαδημαϊκό χώρο. Μάς λείπει.

Είμαστε δασκάλες; Δεν μπορούμε να ξεγελάσουμε τις μαθήτριες ότι διδάσκουμε φεμινισμό απαιτώντας από αυτές μια άλλη εργασία που θα βαθμολογηθεί στο τέλος: άριστα, μέτρια, αποτυχημένη. Οι μαθήτριες δεν πληρώνονται για την εργασία τους, αλλά πρέπει να πληρώσουν το τίμημα...

Τα δίδαστρα πρέπει να πέσουν.¹⁴⁶ Οι βαθμοί πρέπει να καταργηθούν.

Είμαστε μαθήτριες; Είναι αυτή μια εργασία που κάνουμε;

Όχι, φοράμε το καπέλο της δασκάλας.

146. Το #Feesmustfall ήταν ένα ξεσηκωτικό κίνημα διαμαρτυρίας υπό την ηγεσία των φοιτητριών της Νότιας Αφρικής που ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2015 στο Πανεπιστήμιο του Witwatersrand και σύντομα εξαπλώθηκε στο Πανεπιστήμιο του Κέιπ Τάουν και στο Πανεπιστήμιο του Ρόουντς και αλλού, με στόχο να σταματήσουν και οι αυξήσεις στα δίδακτρα των φοιτητριών και να αυξηθεί η κρατική χρηματοδότηση των πανεπιστημίων.

Ας βγάλουμε το καπέλο τότε. Δεν μπορούμε να το βγάλουμε. Έχουμε ξεχάσει πώς να βγάλουμε το καπέλο μας.

Και υπάρχει ένας υπουργός παιδείας και θρησκείας.¹⁴⁷ Ίδιος σωρός, ίδια σκατά.

Παύση.

Νιώθουμε παγιδευμένες μέσα στο BRIDGES. Θέλω να πω, χρειαζόμαστε απεγνωσμένα την τουαλέτα. Είναι αστείο που πρέπει να ζητήσουμε άδεια για να πάμε στην τουαλέτα.¹⁴⁸

Έχουμε ένα όνειρο να προσφέρουμε μια διαφορετική προοπτική ως BRIDGES;

Σιωπή

147. Από το 2019 η επίσημη ονομασία του υπουργείου Παιδείας στην Ελλάδα είναι «Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων». Περιλαμβάνει τέσσερις γενικές γραμματείες: τη Γενική Γραμματεία Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, τη Γενική Γραμματεία Πρωτοβάθμιας, Δευτεροβάθμιας και Ειδικής Αγωγής, τη Γενική Γραμματεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης, Δια Βίου Μάθησης και Νέας Γενιάς και τη Γενική Γραμματεία Θρησκευμάτων. Αν και μέσα στα χρόνια, από τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, το όνομα του υπουργείου άλλαξε πολλές φορές, η συνιστώσα της θρησκείας ήταν πάντα παρούσα —προερχόμενη, μεταξύ άλλων, από το ελληνικό σύνταγμα, όπου αναφέρεται ότι αποστολή της εκπαίδευσης είναι η ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης. Ελληνική Δημοκρατία, Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 16, παράγραφος 6, , <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/FEK%20211-A-24-12-2019%20NEO%20SYNTAGMA.pdf>.

148. Και ακόμα και όταν φτάνουμε στο μπάνιο, δεν ταιριάζουμε καλά στις κατηγορίες ανδρών/γυναικών και μερικές φορές η παρουσία μας εκεί γίνεται θέμα. Αποαποικιοποίηση σημαίνει επίσης μπάνια με ουδέτερο φύλο.

Σιωπή

Σιωπή

Εντάξει, ας ξεχάσουμε το BRIDGES.

Πάντα είχαμε ένα όνειρο να φοράμε ένα μουστάκι.

Ας σώσουμε λοιπόν τη θεωρία από το πανεπιστήμιο, από την κριτική των θεσμών...!

Είναι πολύ αργά για αποαποικιοποίηση; Αν αποαποικιοποιηθούμε, όμως, ή προσπαθήσουμε να το κάνουμε, πρέπει να το κάνουμε συλλογικά. Τι εννοούμε με τον όρο αποαποικιοποίηση; Όλες ασχολούνται με την αποαποικιοποίηση και ο κίνδυνος της υπερβολικής χρήσης αυτής της λέξης όλη την ώρα είναι να την αδειάσεις από το νόημά της. Χρησιμοποιώντας απλώς το λεξιλόγιο της αποαποικιοποίησης, αντί να ενστερνιστούν τη θεωρία και την πράξη της, τα πανεπιστήμια θα νομίζουν ότι αποαποικιοποιούν έναν όλο και πιο μη αποικιοποιήσιμο κόσμο. Ένα αποαποικιακό καπιταλιστικό πανεπιστήμιο δεν θα είναι επικίνδυνο, θα παράγεται, θα συσκευάζεται και θα παραδίδεται στην πόρτα σας εντός δύο εργάσιμων ημερών ή και λιγότερο.

Φανταστείτε ένα αποαποικιακό πανεπιστήμιο. Είναι δύσκολο. Σημαίνει: αντιαποικιακό πανεπιστήμιο; Έχουμε διαμορφωθεί από

αποικιακά πανεπιστήμια. Μπορούμε λοιπόν να φανταστούμε ένα αποαποικιακό πανεπιστήμιο;

Είναι αστείο, αλλά κάποια από εμάς εξοικειώθηκαμε για πρώτη φορά με τον όρο «αποαποικιοποίηση» στο πανεπιστήμιο, μέσω ενός μεταπτυχιακού μαθήματος στις Πολιτιστικές Σπουδές. Κάποιο άλλο άκουσε για πρώτη φορά για «αποαποικιοποίηση» στο BRIDGES, δεν είναι περίεργο; Πόσο θέλαμε στο πανεπιστήμιο, σε ένα μάθημα να μπορούσαμε να μάθουμε πώς να αντιμετωπίζουμε τις αποικιακές σχέσεις. Να βρούμε έναν χώρο που θα μας επέτρεπε όχι μόνο να σώσουμε τη θεωρία αλλά να σωθούμε και εμείς μέσω των θεωριών, έναν χώρο όπου οι θεωρίες μπορούν να μας θρέφουν και να μας αγκαλιάζουν. Ένα χώρο όπου μπορούμε να υποστηρίξουμε την εαυτή μας και η μία το άλλο, μαζί όχι μόνες. Το να το κάνεις μόνη σου είναι επικίνδυνο. Βλέπετε, πρόκειται και πάλι για αγάπη. Την ανάγκη να αγαπάμε και να μας αγαπούν ακόμη και οι καθηγήτριάς μας.¹⁴⁹

Αποαποικιοποίηση. Καθημερινά, παντού. Αντιστέκομαι. Εφευρίσκω. Αναπνέω. Θυμηθείτε την bell hooks. Οι θεωρίες ως κλειδιά για να ξεκλειδώσουμε τις αλυσίδες μας για να ελευθερώσουμε το σώμα μας.¹⁵⁰ Βγάλτε τα βιβλία από τα πανεπιστήμια. Βγάλτε τις λέξεις στους δρόμους, στα πάρκα, στα νεκρά σαλόνια μας. Πάρτε τις λέξεις στις φυλακές. Πανεπιστήμιο. Από τα μεσαιωνικά λατινικά,

149. bell hooks, *All About Love: New Visions* (New York: William Morrow Paperbacks, 2001).

150. bell hooks, "Theory as liberatory practice." In *Teaching to transgress: education as the practice of freedom* (New York: Routledge, 1994), 59–76.

universitas: «κοινότητα», λέει το λεξικό. Και γελάνε. Πανεπιστήμιο, εκεί όπου βρίσκεται όλη η γνώση. Να ξανακατακτήσουμε ή να καταργήσουμε το πανεπιστήμιο; Θα ήταν ίδια η Βιρτζίνια εάν άνοιγε τις πόρτες της σχολής ή, μάλλον, αν είχαν ανοίξει μπροστά της οι πόρτες της σχολής; Να μείνουμε και να ανατρέψουμε τους παλιούς δασκάλους, τους μεγάλους καθηγητές ή on se lève et on se casse; Πρέπει να διδάσκουμε και να μαθαίνουμε στο γρασίδι και υπόγεια; Πρέπει να γίνουμε οι παράνομες της έρευνας, χάκερ της γνώσης, επιστήμονες-τρομοκρατίσες; Η γνώση είναι το μεγαλύτερο όπλο από όλα, το λέμε στα παιδιά πριν κοιμηθούν. Και προσπαθούμε να πιστέψουμε. Και ονειρευόμαστε.

Μπορούμε να μάθουμε από βιβλία που λειτούργησαν σαν βόμβες στην εποχή τους, και (ίσως ακόμα) στη δική μας. Η σχέση εξόρυξης μεταξύ πανεπιστημίων και θεωριών έχει δώσει στη θεωρία κακό όνομα. Οι θεωρίες ήταν εκεί για μένα, σαν φίλες για να με αγκαλιάσουν, να με θρέψουν, να με παρηγορήσουν. Πρέπει να διαφοροποιήσουμε τις θεωρίες από τις κριτικές των θεσμών που τις οικειοποιούνται.

Και, όπως τα ληγμένα τρόφιμα,¹⁵¹ γιατί να διατηρούμε τις κακές ιδέες, όπως κάνουν οι πατέρες ιδρυτές των κλάδων μας; Μερικές φορές κάποια πράγματα πρέπει να τα καταστρέφουμε. Πρέπει να τα κάψουμε όλα. Και κάποιοι βλέπουν όλη τους τη ζωή να μετατρέπεται σε φλόγες, οι παιδικές φαντασιώσεις γίνονται στάχτη.

Τα βιβλία θα ξαναγίνουν βόμβες.

Βλέπουμε την αποαποικιοποίηση ως κίνημα και όχι ως πρακτική που μπορεί να πραγματοποιηθεί σε ιδρύματα. Ως κίνημα που θα καθιστούσε παρωχημένα τα είδη γνώσης που κυκλοφορούν ως ηγεμονικά. Ένα κίνημα που θα έκανε τους λευκούς άνδρες που αποκαλούνται «πατέρες ιδρυτές» (founding fathers) των κλάδων μας να φαίνονται σαν τους πατριάρχες που είναι. Είμαστε υπέρ της αποαποικιοποίησης των τρόπων με τους οποίους αλληλεπιδρούμε με τις άλλες, των τρόπων που εκφράζουμε τα συναισθήματά μας και συνδεόμαστε στο επίπεδο της καθημερινότητας. Πρεσβεύουμε μια απόδοση αποαποικιοποίησης στην καθημερινότητά μας, ως κοινότητα και όχι μόνο ως άτομα. Μια διαδικασία που θα

151. Κατά τη διάρκεια του Θερινού Σχολείου BRIDGES, με τίτλο «Χτίζοντας αλληλεγγύη, φεμινιστικές και αντιρατσιστικές πρακτικές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση» (29 Ιουνίου – 23 Ιουλίου 2021), κάναμε ένα θεωρητικό πικνίκ, όπου ζητήσαμε από τις συμμετέχουσες να φέρουν το αγαπημένο τους κομμάτι θεωρίας στο πικνίκ. Εκεί προσπαθήσαμε να φανταστούμε τη θεωρία ως τροφή —μια μεταφορά που όλες μας απολαύσαμε πολύ. Οι θεωρίες μπορεί να είναι σαν το φαγητό, γιατί είναι παντού γύρω μας και μπορεί να είναι νόστιμες, να χρησιμοποιηθούν για να θεραπεύσουν και να κατευνάσουν, να δείξουν αγάπη και φροντίδα. Αλλά, επίσης, μπορεί να μας ταΐζουν αναγκαστικά θεωρίες και οι θεωρίες μπορεί να είναι σαν το μπαγιάτικο ψωμί. Η οικοδόμηση θεωριών, όπως ακριβώς και το μαγείρεμα του φαγητού, μπορεί να είναι κάτι που κάνουμε συλλογικά, συμβουλευόμενες παλαιότερες συνταγές που μας αρέσουν, ανταλλάσσοντας συνταγές μεταξύ μας και γράφοντας νέες μαζί.

αποκαθιστούσε σε συλλογικό επίπεδο την ανάγκη αντίστασης και κατάργησης της βίας του νεοφιλελευθερισμού.

Ένα «αποαποικιακό πανεπιστήμιο» μάς ακούγεται, στην καλύτερη περίπτωση παράδοξο, στη χειρότερη, ένα δυστοπικό μέλλον, στο οποίο ο καπιταλισμός έχει επικρατήσει και η αποαποικιοποίηση έχει ξανασυνσκευαστεί και πωλείται σαν προϊόν. Από την άλλη, αν δεν αναζητούμε απλώς ένα «καλύτερο πανεπιστήμιο», αλλά την καταστροφή του πανεπιστημίου και τη δημιουργία κάτι εντελώς διαφορετικού, η μάθηση θα υπήρχε οπουδήποτε, παντού, ανά πάσα στιγμή της ζωής μας. Θα ήταν μια θεραπεία ή μία θεραπευτική δραστηριότητα. Θα είχε τις ανθρώπινες σχέσεις στο κέντρο. Οι άνθρωποι θα είχαν χώρο να μοιραστούν τα συναισθήματα και τα αισθήματά τους. Το να πηγαίνεις στο πανεπιστήμιο θα ήταν σαν να φτιάχνεις ένα τσίζκείκ και μετά να το τρως, σαν να περπατάς με έναν φίλο, σαν να διαβάζεις ένα ποίημα δυνατά, σαν να αγκαλιάζεσαι και σαν να φιλάς και θα ήταν τα πάντα, και παντού: αυτό θα μπορούσε να είναι ένας χορός, ένα πάρτι που κάνουμε, κινήσεις, τέχνες...

Ίσως αυτοί οι χώροι να υπάρχουν ήδη. Ίσως τους έχουμε δημιουργήσει ή προσπαθούμε να τους δημιουργήσουμε επειδή δεν είμαστε παθητικά αντικείμενα στην αποικιακή δυναμική. Είναι άχρηστο να μιλάμε για «αποαποικιοποίηση του πανεπιστημίου» μεμονωμένα, αν όλα τα άλλα παραμένουν ίδια. Σε έναν κόσμο αποαποικιοποιημένο, τα πάντα θα ήταν το πανεπιστήμιο και το πανεπιστήμιο δεν θα ήταν τίποτα. Θα σταματήσαμε να χρησιμοποιούμε τη λέξη γιατί η αποαποικιακή πρακτική θα την καθιστούσε παρωχημένη.

06

Κεφάλαιο 6

Γεφύρωση ως Αντίσταση: Αποσταθροποίηση ακαδημαϊκών ιδρυμάτων μέσω του μετασχηματισμού των δομών παραγωγής γνώσης

Ομάδα PAR Γκίσεν

Αυτή η αφήγηση είναι το αποτέλεσμα μιας ομαδικής συζήτησης μεταξύ όλων εκείνων που συνέβαλαν ως μέλη της ομάδας PAR στο Γκίσεν (Γερμανία) στο έργο Erasmus+, BRIDGES: Building Inclusive Societies and Tackling Discrimination through Civil Society Participation in Universities (2019–2022). Στο κείμενο που προκύπτει από τη συνομιλία μας, προσπαθούμε να δείξουμε πώς η ομαδική μας εργασία κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου διαμορφώθηκε τόσο από τις προσωπικές μας οπτικές όσο και από τις μοναδικές διαδρομές των βιογραφιών μας. Αλλά, επίσης, διαμορφώθηκε συγκεντρώνοντας εκείνους τους ανθρώπους, που ήθελαν μαζί να συμβάλουν στην υπέρβαση των μηχανισμών αποκλεισμού παραγωγής γνώσης —ανοίγοντας χώρους έτσι ώστε η περιθωριοποιημένη γνώση να μπορεί να αμφισβητήσει την ηγεμονική παραγωγή γνώσης και να κλονίσει την ηγεμονική κατανομή της γνωσιακής εξουσίας.

Είμαστε η ομάδα PAR Γκίσεν: μέλη της οργάνωσης της κοινωνίας των πολιτών An.ge. kommen e.V. και το τμήμα Γενικής Κοινωνιολογίας στο Ινστιτούτο Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Justus Liebig Giessen (JLU). Αυτό το κεφάλαιο έχει γραφτεί χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία της αφηγηματικής παραγωγής,¹⁵² μετά από μια συζήτηση μεταξύ πρώην και νυν μελών της ομάδας μας. Η An.ge. kommen e.V. είναι μια οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών που υποστηρίζει τις μετανάστριες κατά την άφιξή τους στο Γκίσεν. Το Γκίσεν φιλοξενεί την αρχική εγκατάσταση υποδοχής προσφύγων για το Land (περιφερειακή οντότητα) της Έσσης (περιοχή Hessen της Γερμανίας). Αυτή η εγκατάσταση με μέση πληρότητα 6.000 ατόμων είναι ένα από τα μεγαλύτερα προσφυγικά στρατόπεδα στη Γερμανία. Το An.ge.kommen προέκυψε το 2015, όταν στο Γκίσεν και τα περίχωρα, πρόσφυγες έφταναν στη Γερμανία, στο πλαίσιο της Πορείας της Ελπίδας που ερχόταν από την Τουρκία και την Ελλάδα μέσω των Βαλκανίων. Αυτή η κατάσταση, γνωστή ως «το μακρύ καλοκαίρι της μετανάστευσης», έκανε εφικτή τη δημιουργία της ομάδας υπεράσπισης του An.ge. kommen. Το An.ge.kommen καθιερώθηκε ως καταφύγιο και κοινωνικό και πολιτιστικό κέντρο για αυτές τις νέες αφίξεις και τις φίλες τους στο Γκίσεν. Προσφέροντας διάφορα μαθήματα και ευκαιρίες για την υποστήριξη της αυτοοργάνωσης των μεταναστριών, το An.ge. kommen έχει επίσης δημιουργήσει ένα δίκτυο υποστήριξης σε

152. Αυτό το κείμενο αναπτύχθηκε λαμβάνοντας υπόψη τη μεθοδολογική πρόταση της Αφηγηματικής Παραγωγής που αναπτύχθηκε από τους Marcel Balasch και Marisela Montenegro, «Una Propuesta Metodológica Desde La Epistemología de Los Conocimientos Situados: Las Producciones Narrativas», *Encuentros En Psicología Social* 1, αρ. 3 (2003): 44–48. Πρβλ. το κεφάλαιο 3 για μια λεπτομερή περιγραφή των βημάτων που κάναμε.

νομικά και διοικητικά θέματα. Οι περισσότερες από αυτές που μένουν σε επαφή και χρησιμοποιούν το πρόγραμμα που προσφέρει το An.ge.kommen είναι νέες μετανάστριες, πολλές από τις οποίες στοχεύουν στο να συνεχίσουν ή να ξεκινήσουν τις σπουδές τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στη Γερμανία. Το Γκίσεν, ως πανεπιστημιακή πόλη με το ένα τέταρτο του πληθυσμού της να αποτελείται από φοιτήτριες, προσφέρει πολλές δυνατότητες σπουδών. Ωστόσο, τα άτομα που βρίσκονται σε διαδικασία αναζήτησης και αίτησης ασύλου αποκλείονται νομικά από τη δυνατότητα σπουδών. Το An.ge. kommen και το τμήμα Γενικής Κοινωνιολογίας στο JLU άρχισαν να συνεργάζονται το 2016, ιδρύοντας το Initiative Branch Out, δημιουργώντας πρόσβαση σε άτομα που ζητούν άσυλο στο πανεπιστήμιο, ειδικότερα στο τμήμα Κοινωνιολογίας. Το έργο διήρκεσε μέχρι το 2018 καθώς η χρηματοδότηση ήταν περιορισμένη μέχρι τότε και δεν δρομολογήθηκαν άλλα θεσμικά έργα. Ωστόσο, το An.ge.kommen συνεχίζει να συνεργάζεται με το JLU, για παράδειγμα, μέσω των BRIDGES.

Όπως πολλές οργανώσεις που υποστηρίζουν άτομα που έχουν μεταναστεύσει τα τελευταία χρόνια, το An.ge.kommen ζει από εθελοντική δέσμευση: στην πραγματικότητα, μόνο ένα από τα μέλη έχει πλήρη σύμβαση εργασίας. Δύο άλλα άτομα απασχολούνται στη βάση μικρών θέσεων εργασίας που περιορίζονται σε ελάχιστες ώρες εργασίας ορισμένου χρόνου και δεν περιλαμβάνουν κοινωνική ασφάλιση. Όλα τα άλλα μέλη του An.ge.kommen είναι εθελόντριες ή πολιτικές ακτιβίστριες. Καθ' όλη τη διάρκεια του έργου, το An.ge.

kommen εκπροσωπήθηκε από τρία διαφορετικά πρόσωπα. Δύο από αυτές συνεισέφεραν ήδη στον An.ge.kommen ως εθελοντές πριν εισέλθουν στο έργο BRIDGES και συνέχισαν την εθελοντική εργασία τους (π.χ. συνόδευαν άτομα που αναζητούσαν καταφύγιο σε συναντήσεις με κυβερνητικές αρχές) κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Και οι δύο έπρεπε να εγκαταλείψουν το έργο λόγω αλλαγών στην κατάσταση της ζωής τους (ο ένας ξεκίνησε μια θέση πλήρους απασχόλησης ως δάσκαλος και ο άλλος ξεκίνησε μια μαθητεία πλήρους απασχόλησης). Το τρίτο άτομο είχε συμμετάσχει στο Θερινό Σχολείο BRIDGES και εντάχθηκε στην ομάδα αφού είδε τις δημιουργικές μεθοδολογίες του έργου BRIDGES. Αυτό το άτομο εντάχθηκε στο An.ge.kommen και στην ομάδα BRIDGES με το κίνητρο να συνεισφέρει με τις δικές του εμπειρίες στην οργάνωση της κοινότητας, τη διευκόλυνση και την πολιτική εκπαίδευση σε διάφορους οργανισμούς. Οι ιστορίες ζωής των μελών του An.ge.kommen της ομάδας PAR Γκίσεν είναι ποικίλες: μερικά από τα μέλη του An.ge.kommen ενδιαφέρθηκαν να ασχοληθούν με το BRIDGES επειδή είχαν βιώσει πώς τα σχολεία και τα πανεπιστήμια έχουν αποσιωπήσει τις δικές τους ιστορίες ζωής σχετικά με τη μετανάστευση, την εξορία και την διασπορά. Άλλες, λόγω των διαφόρων μορφών διακρίσεων που συμβαίνουν στις οικογένειες και τις φίλες τους, και επειδή έχουν ήδη εμπλακεί σε αγώνες κατά του ευρωπαϊκού συνοριακού καθεστώτος. Άλλες, λόγω θετικών εμπειριών με το ίδιο το έργο BRIDGES.

Η ομάδα JLU αποτελείται από μέλη του τμήματος Γενικής Κοινωνιολογίας στο Ινστιτούτο Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου

JLU. Η Γενική Κοινωνιολογία καθιέρωσε μια προσέγγιση στην κοινωνική και πολιτιστική θεωρία, εστιάζοντας στα ζητήματα του ρατσισμού, της αποικιοκρατίας και της μετανάστευσης από μια αποαποικιακή, διατομεακή προοπτική, σύμφωνα με τις επιστημολογίες του Νότου. Αυτή η προοπτική οδήγησε αυτή την περιοχή να γίνει χώρος μάθησης και διδασκαλίας, εμπλεκόμενος στο έργο της αποαποικιοποίησης του πανεπιστημίου σε ένα ευρωπαϊκό περιβάλλον. Αυτός ο στόχος εγείρει ερωτήματα σχετικά όχι μόνο με τη θέση της Γερμανίας στην Ευρώπη αλλά και με τη λογοδοσία της ευρωπαϊκής ιστορίας της αποικιοκρατίας, της υποδούλωσης και των σύγχρονων μορφών αποικιοκρατίας των εποίκων. Από αυτή την άποψη, η Γενική Κοινωνιολογία σκοπεύει να δημιουργήσει πρακτικές προς ένα σχέδιο αποαποικιοποίησης του πανεπιστημίου: το BRIDGES είναι ένα τέτοιο βήμα. Μέσω της χρηματοδότησης του Erasmus+, δημιουργήθηκαν μια θέση 25 τοις εκατό για ένα άτομο και μία τεχνική για κάποιο μέρος του έργου (που ισοδυναμεί με μια μικρή δουλειά). Η ομάδα PAR Γκίσεν δεσμεύτηκε, επίσης, να πραγματοποιήσει όλους τους στόχους του έργου συνεισφέροντας επιπλέον ώρες απλήρωτης εργασίας. Ωστόσο, η ομάδα έχει αναλογιστεί αυτή τη δέσμευση και το επίπεδο αυτοεκμετάλλευσης που αυτό συνεπάγεται, λόγω της ενασχόλησής μας με τη φιλοσοφία και τους πνευματικούς στόχους του προγράμματος BRIDGES.

Συνοψίζοντας, τα τελευταία χρόνια, το Ινστιτούτο προσπάθησε να συνεισφέρει ενεργά στην καταπολέμηση της γνωσιακής βίας και του θεσμικού ρατσισμού, του σεξισμού και της ετεροπατριαρχίας,

ανοίγοντας χώρους για να συμπεριλάβει περιθωριοποιημένες φωνές μέσα στο πανεπιστήμιο. Έχει προσπαθήσει να υποστηρίξει φοιτήτριες, υποψήφιες διδάκτορες και μεταδιδακτορικούς με ιστορικό διακρίσεων λόγω ρατσισμού, μετανάστευσης, τάξης, θρησκείας, φύλου, αναπηρίας ή και σεξουαλικότητας. Συγκεκριμένα, μαθήτριες με βιογραφίες μετανάστευσης, μαύροι και κουηρ έγχρωμοι άνθρωποι βρήκαν εδώ έναν κόμβο συνάντησης, ανταλλαγής και υποστήριξης. Καθ' όλη τη διάρκεια του έργου, πέντε άτομα συνεισέφεραν στο πρόγραμμα BRIDGES: δύο από εμάς από την αρχή έως το τέλος του έργου και άλλα τρία άτομα που μπορούσαν να συνεισφέρουν στο έργο μόνο σε σύντομο χρονικό διάστημα. Ένα άτομο αντιμετώπισε πολλά θεσμικά εμπόδια λόγω των απαιτήσεων έγκρισης των ακαδημαϊκών πτυχίων, ξεκινώντας τη σύμβασή του τέσσερις μήνες αργότερα από το προγραμματισμένο. Αυτή η εμπειρία είχε ως αποτέλεσμα αυτό το άτομο να αποφασίσει να σταματήσει να εργάζεται σε αυτό το έργο. Άλλα άτομα αποφάσισαν να βρουν δουλειά με περισσότερες ώρες εργασίας. Αν και η Γερμανία, μαζί με το Ηνωμένο Βασίλειο, εκπροσωπούν τις πλούσιες χώρες του προγράμματος BRIDGES, οι συνθήκες εργασίας στο πανεπιστήμιο αυτής της χώρας είναι επισφαλείς και έχουν επηρεάσει επίσης τα μέλη του έργου. Η καθηγήτρια εργάστηκε στο έργο ως μέρος άλλων δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη θέση της. Συνεπώς, η εργασία τους για το πρόγραμμα αντιπροσώπευε πρόσθετη εργασία που δεν αντισταθμιζόταν από καμία μείωση διδασκαλίας ή οποιαδήποτε άλλη μορφή αποζημίωσης.

Οι ιστορίες της ζωής μας ως μέλη του JLU είναι επίσης ποικίλες: οι

περισσότερες από εμάς έχουμε μια άμεση ή οικογενειακή ιστορία μετανάστευσης από τον Παγκόσμιο Νότο ή τον Ευρωπαϊκό Νότο, που έχει διαμορφώσει τις προοπτικές μας και τις εμπειρίες μας με ευρωπαϊκά ιδρύματα γνώσης, ενώ μερικές αντλούμε έμπνευση από τη σκέψη που πηγάζει από τον Παγκόσμιο Νότο ως ριζική εναλλακτική στην ηγεμονική σκέψη. Όλες αντιλαμβανόμαστε τη δουλειά μας στο ίδρυμα ως εγγενώς πολιτική.

Γιατί το γράφουμε αυτό; Πρώτον, πιστεύουμε ότι είναι σημαντικό να κάνουμε ορατό ότι πίσω από κάθε «εμείς», υπάρχουν άτομα με μοναδικές ιστορίες ζωής. Οι ιδιαίτερες εμπειρίες μας διαμορφώνουν το πώς αυτό το «εμείς» σκέφτεται και πώς σε αυτό το «εμείς» γινόμαστε «ένα». Δεν σκεφτόμαστε ως εκπρόσωποι μιας σχολής σκέψης ή ως μέλη ενός κοινωνικού τομέα στη Γερμανία, αλλά σκεφτόμαστε από εκεί που βρισκόμαστε και μέσα από τις τροχιές μας. Αυτή η επιστημολογία¹⁵³ είναι που καθιστά σαφές το πώς αυτό το «εμείς» πρέπει να γίνει αόρατο. Αυτό που έχουμε συνεισφέρει στο έργο και αυτό για το οποίο μιλάμε σε αυτή την αφηγηματική παραγωγή, θα ήταν διαφορετικό, αν αυτές που συνθέτουν το «εμείς» ήταν άλλες.

Η συμμαχία μεταξύ JLU και An.ge.kommen οδήγησε σε αυτό το κεφάλαιο, καθώς όλα τα πρώην μέλη της ομάδας συμμετείχαν σε αυτή τη συλλογική παραγωγή κειμένου, παρόλο που για κάποιες από

153. Patricia Hill Collins, "The Social Construction of Black Feminist Thought," *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 14, no. 4 (1989): 745-73. Donna Haraway, *Modest-Witness@Second. Millenium.FemaleMan_Meets_OncoMouse: Feminism and Technoscience* (New York: Routledge, 1997). Sandra Harding, *The Science Question in Feminism* (Ithaca: Cornell University Press, 1986).

εμάς, η επίσημη απασχόλησή μας στο BRIDGES είχε ήδη τελειώσει. Επομένως, αυτό το κεφάλαιο περιλαμβάνει διάφορες φωνές που συνομιλούσαν μεταξύ τους σε διαφορετικές χρονικές στιγμές κατά τη διάρκεια του έργου, σε μεταβαλλόμενους αστερισμούς. Μερικές από αυτές τις προοπτικές συναντήθηκαν για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου αφηγηματικής παραγωγής μας. Αντιμετωπίζουμε αυτήν την αφηγηματική παραγωγή πολλαπλών προοπτικών ως δύναμη και θέλουμε να αγκαλιάσουμε τις δυνατότητες που μας έδωσε για να δημιουργήσουμε μια αφήγηση που θα μπορούσε, με αυτή τη μορφή, να προκύψει μόνο μέσα από μια συζήτηση μέσα σε αυτόν τον χώρο των ήδη εγκατεστημένων συνδέσεων και νέων συναντήσεων.

Τότε, ποιά είναι η ομάδα PAR Γκίσεν;

Οι περισσότερες από εμάς έχουμε το βίωμα της μετανάστευσης και έχουμε ζήσει διαφορετικές μορφές διακρίσεων, που βασίζονται στην αποικιοκρατία, τον ρατσισμό, τα μεταναστευτικά καθεστώτα, τον ταξικό και τον cis-ετεροπατριαρχικό καπιταλισμό. Ωστόσο, γνωρίζουμε τα διαθεματικά προνόμια που έχουμε, επίσης, σε διαφορετικούς βαθμούς —για παράδειγμα, ζώντας σε μια χώρα με κοινωνικό κράτος που παρέχει δωρεάν εκπαίδευση και ασφάλιση υγείας (για πολίτες). Μερικές από εμάς έχουν προνόμια σε σχέση με την τάξη ή τη λευκότητα. Ορισμένες έχουν πολιτικά οργανωμένους γονείς (μερικοί από αυτούς οργανώνονται σε συλλόγους γονέων μεταναστριών). Ή/και ένα σύστημα υποστήριξης, το οποίο μπόρεσε να μας συνοδεύσει στην εκπαιδευτική μας διαδρομή και μας

βοήθησε να αποκτήσουμε πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αυτές οι δομικές και ατομικές δυνατότητες έχουν διαμορφώσει την πρόσβαση και την αντίληψή μας για την εκπαίδευση και συνέβαλαν στην εκπαιδευτική και επαγγελματική μας πορεία.

Ως ομάδα PAR Γκίσεν, σκεφτήκαμε τις θέσεις μας κατά τη διάρκεια των εργαστηρίων που πραγματοποιήσαμε στις αρχές του 2020. Αλλά, επίσης, κατά τη διάρκεια των συναντήσεών μας—και πάλι στο εργαστήριο που οδήγησε σε αυτό το κεφάλαιο. Αυτές οι συνομιλίες έχουν διαμορφώσει τις συνεισφορές μας στα λεγόμενα παραδοτέα του προγράμματος BRIDGES — όπως η εργαλειοθήκη, το μάθημα ή αυτή η μονογραφία. Εργαστήκαμε μαζί ως μέλη μιας ομάδας, αναπτύσσοντας ιδέες και λαμβάνοντας αποφάσεις από κοινού, με βάση τον διάλογο που προκύπτει από διαφορετικές οπτικές γωνίες και δομικά εμπόδια. Για παράδειγμα, το An.ge.kommen είναι μια εθελοντική οργάνωση που δημιουργεί προγράμματα με βάση το άτομο, τις ικανότητες των εθελοντριών του και ενώ ορισμένες εθελόντριες μπορούν να προσφέρουν προγράμματα όπως μαθήματα γλώσσας, συχνά άλλες μπορούν να δημιουργήσουν προγράμματα για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Η συνεργασία δεν ήταν πάντα εύκολη, δεδομένου ότι σχετιζόμαστε διαφορετικά με τα θέματα του προγράμματος. Αυτό εξαρτάται από τα διάφορα ακαδημαϊκά εκπαιδευτικά και ακτιβιστικά μας υπόβαθρα, αλλά και από τις ιεραρχίες που προέρχονται από τις θέσεις μας, που συνδημιουργούν την εξουσία: για παράδειγμα, μέσω της ηλικίας, της γλωσσικής επάρκειας, της θέσης ή/και της εκπαίδευσης. Ένας τρόπος για να το αντιμετωπίσουμε αυτό ήταν να στοχεύσουμε

στις συνομιλίες μας να μεταφράσουμε το αφηρημένο ακαδημαϊκό λεξιλόγιο και τις έννοιες που χρησιμοποιούνται στο πρόγραμμα BRIDGES σε καθημερινές εμπειρίες. Ένα άλλο ήταν να επιδιώξουμε την αντικατάσταση ιεραρχιών μέσω της άσκησης αμοιβαίου σεβασμού, του ελέγχου μεταξύ μας των προσωπικών μας καταστάσεων εκτός του έργου και της φροντίδας η μία για το άλλο και του φόρτου εργασίας τους.

Η διάγνωσή μας: Προοπτικές για το πανεπιστήμιο, την παραγωγή γνώσης και την γνωσιολογική αυθεντία

Η εμπλοκή σε διαδικασίες αποαποικιοποίησης πρέπει να περιλαμβάνει —ή έτσι νομίζουμε— μια διάγνωση των υφιστάμενων μορφών παραγωγής γνώσης και της γνωσιακής εξουσίας. Αυτό που πρέπει να αποδομηθεί μπορεί να εντοπιστεί στο επίπεδο (α) παραγωγής γνώσης (β) της πρακτικής (γ) αρχιτεκτονικής (δ) καταμερισμού της εργασίας, και (ε) στους αγώνες, ενώ χτίζουμε εναλλακτικούς τρόπους παρουσίας σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Παραγωγή γνώσης: Η αφετηρία της ηγεμονικής ιδέας του πανεπιστημίου ως κύριου τόπου παραγωγής γνώσης είναι η πατριαρχική, ρατσιστική κοινωνία, η οποία κυριαρχείται από πλούσιους άνδρες και αποκλείει άτομα μη δυαδικών φύλων και διαφορετικών ικανοτήτων, φτωχών ή φυλετικοποιημένων ατόμων.

Έτσι, η ηγεμονική ιδέα του πανεπιστημίου δεν αντιπροσωπεύει την διαφορετικότητα των φωνών, των προοπτικών και των γνώσεων από τις οποίες αποτελούνται οι κοινωνίες μας. Η Maisha-Maureen Auma, μια μαύρη Γερμανίδα καθηγήτρια, που πρόσφατα απειλήθηκε από ακροδεξιούς πολιτικούς λόγω της ακαδημαϊκής της δουλειάς, επισημαίνει ότι τα γερμανικά πανεπιστήμια είναι κυρίως λευκά ιδρύματα κατά τη διάρκεια της ημέρας, ενώ βλέπει «τη Μαύρη ζωή κυρίως τα βράδια ή νωρίς το πρωί όταν το προσωπικό καθαριότητας ξεκινά τη δουλειά του.»¹⁵⁴

Πρακτικές: Για να αμφισβητηθούν αυτές οι δομές απαιτείται ένας βαθύς δομικός μετασχηματισμός, που αντικατοπτρίζεται στο επίπεδο μαθησιακών και διδακτικών πρακτικών και μεθοδολογιών που εφαρμόζονται και χρησιμοποιούνται από το προσωπικό, καθώς και στα προγράμματα σπουδών που χρησιμοποιούνται: η αποαποικιοποίηση πρέπει να λειτουργήσει προς ένα αντιρατσιστικό, τρανς, μη δυαδικό, κουηρ περιβάλλον, στο οποίο έχουν πρόσβαση όσες μέχρι σήμερα είναι αποκλεισμένες από την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αυτό σημαίνει ενσωμάτωση θεωριών από περιθωριοποιημένες ομάδες στον Παγκόσμιο Βορρά και θεωριών των περιθωριοποιημένων στον Παγκόσμιο Νότο. Ο τρόπος με τον οποίο τα διαφορετικά σώματα σχετίζονται μεταξύ τους σε μια διάλεξη ή σεμινάριο αναπαράγει επίσης την ιεραρχία: ένα άτομο που βρίσκεται μπροστά στη διδασκαλία της τάξης δημιουργεί

154. Maisha Maureen Auma, "Struktureller Rassismus an deutschen Hochschulen 'Nur tagsüber sind Universitäten weiße Institutionen,'" Interview by Christoph David Piorkowski, *Der Tagesspiegel*, (December 18, 2020), <https://www.tagesspiegel.de/wissen/struktureller-rassismus-an-deutschen-hochschulen-nur-tagsueber-sind-universitaeten-weiße-institutionen/26730214.html>.

μια κάθετη προσέγγιση προς την ανταλλαγή γνώσεων όπου η εστίαση είναι στο ένα άτομο που μεταδίδει τη γνώση σε αυτές που τη λαμβάνουν, αντί για μία κατανόηση της γνώσης ως κάτι που συνδημιουργείται από όλες.

Αρχιτεκτονική: Θέλουμε να επισημάνουμε ότι η τρέχουσα αρχιτεκτονική των κτιρίων, στα οποία λαμβάνει χώρα η τριτοβάθμια εκπαίδευση, συμβάλλει στην κατανόηση των πανεπιστημίων ως χώρων εχθρικών με περιορισμένο φυσικό χώρο για συζήτηση ή διαμονή. Οι κοινόχρηστοι χώροι περιορίζονται στο ελάχιστο και οι στενοί διάδρομοι δημιουργούν ένα περιβάλλον όπου τα σώματα στο πανεπιστήμιο είναι πάντα εν κινήσει. Επί του παρόντος, βρισκόμαστε σε μία αίθουσα διδασκαλίας όπου υπάρχει ένα τραπέζι μπροστά για την καθηγήτρια και τραπέζια στο πλάι για χρήση από τις μαθήτριες, κάτι που από μόνο του είναι ένας πολύ διαλεκτικός τρόπος προσέγγισης της μεταφοράς γνώσης. Η συμβολική δύναμη της καθηγήτριας ως κατόχου της γνώσης διαιωνίζεται από τη συγκρότηση της τάξης. Αυτή είναι μια μεταφορά για το πώς το πανεπιστήμιο φαντάζει, ηγεμονικά, ως ένας νεοφιλελεύθερος χώρος, όπου η παραγωγή και η αποτελεσματικότητα επικεντρώνονται και η ελεύθερη ροή της σκέψης και η συλλογική παραγωγή γνώσης εμποδίζεται, ενώ η εμπορευματοποίηση της γνώσης ευδοκιμεί.

Καταμερισμός Εργασίας: Τα πανεπιστήμια πρέπει να αναγνωρίσουν ότι υπάρχουν διάφορες πρακτικές που συμβαδίζουν με διαρθρωτικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα οι μη ευρωπαίοι πολίτες. Οι υπότροφοι εκτός Ευρώπης λαμβάνουν

σε ορισμένες περιπτώσεις χαμηλότερους μισθούς (π.χ. επειδή η εμπειρία τους δεν αναγνωρίζεται) και, γενικά, καταλαμβάνουν πιο επισφαλείς θέσεις στο ίδρυμα.

Αγώνες: Ενώ αυτές οι δομές παραμένουν η πραγματικότητα των πανεπιστημίων, η αντίσταση εναντίον τους ήταν, επίσης, ζωτικής σημασίας. Αν και, στη Γερμανία, δεν έχει ξεκινήσει κανένα κίνημα ευρείας βάσης όπως στην Ολλανδία ή στο Ηνωμένο Βασίλειο σχετικά με την αποαποικιοποίηση του πανεπιστημίου —όπως το «Γιατί ο καθηγητής μου δεν είναι Μαύρος;»¹⁵⁵—, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν πρωτοβουλίες. Αντίθετα, θέλουμε να επισημάνουμε εδώ τις ακόλουθες πρωτοβουλίες με τις οποίες συνδεόμαστε και/ή συμβάλλουμε, όπως η Πρωτοβουλία Schwarze Menschen στη Γερμανία (Πρωτοβουλία Μαύρων στη Γερμανία). Dekolonial e.V. (μια ένωση για τον αντιρατσισμό, την κριτική μετα-αποικιακή και αποαποικιακή πρακτική). διαδικτυακές καμπάνιες όπως το #campusrassismus (όπου φοιτήτριες και άλλα μέλη του πανεπιστημίου εξέφρασαν εμπειρίες ρατσιστικών πρακτικών σε γερμανικά πανεπιστήμια). Αυτές οι προσπάθειες περιλαμβάνουν, επίσης, την οργάνωση συνδικάτων μέσα σε πανεπιστήμια όπως το unter_bau,¹⁵⁶ ένα σωματείο που όχι μόνο ζητά περισσότερα δημοκρατικά δικαιώματα και δίκαιες αμοιβές στα πανεπιστήμια για τους περιθωριοποιημένους ανθρώπους, αλλά, επίσης,

155. “Why isn’t my professor Black? UCL panel discussion,” YouTube (21 March 2014), <https://youtu.be/mBqgLK9dTk4>.

156. Unter_bau, “Alternative Hochschulgewerkschaft,” last accessed 17 May 2022, <https://unterbau.org/>.

για την ίδρυση δημοκρατικών συμβουλίων σε πανεπιστήμια που αντικαθιστούν την τρέχουσα ιεραρχική διαχείριση. Το νεοφιλελεύθερο πανεπιστήμιο είναι πολύ καλό στο να επιλέγει προσεγγίσεις όπως η «διαφορετικότητα» και η «αποαποικιακή» προοπτική, αλλά η υλική πραγματικότητα εξακολουθεί να είναι ότι μόνο το 6% των καθηγητών στη Γερμανία έχουν μεταναστευτικό υπόβαθρο.¹⁵⁷

Ο ορίζοντας μας: όνειρα, ελπίδες και επιθυμίες για την οικοδόμηση ενός αντιρατσιστικού, τρανς-κουρη-κριπ-φεμινιστικού πανεπιστημίου ενώ εργαζόμαστε για την αποαποικιοποίηση

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η «αποαποικιοποίηση του πανεπιστημίου» έχει γίνει πρόταγμα-τσιτάτο. Αλλά, μεταξύ μας, συζητήσαμε αν αυτό δεν αποτελεί από μόνο του αντίφαση. Κι αυτό γιατί, αν σκεφτούμε τις διαδικασίες της αποαποικιοποίησης στη λογική τους κατάληξη, θα σήμαινε ότι η ίδια η έννοια του πανεπιστημίου θα έπαυε να υπάρχει. Άρα, ένα «αποαποικιοποιημένο πανεπιστήμιο» δεν βγάζει νόημα. Για να αποφύγουμε την ενασχόληση με ρητορική παρά με μετασχηματιστική πρακτική, γιατί δεν μιλάμε για αποσταθεροποίηση του θεσμού του πανεπιστημίου ως μέρος του ορίζοντά μας;

157. Encarnación Gutiérrez-Rodríguez, "Sensing dispossession: Women and gender studies (WGS) between institutional racism and migration control policies in the neoliberal university," *Women's Studies International Forum* 54, no. 2 (2016): 167-177.

Ακτιβίστριες και ακαδημαϊκοί από τη Λατινική Αμερική επινόησαν τον όρο «πολυστήμιο» («pluriversity») για έναν θεσμό που αναδύεται σε διαδικασίες αποαποικιοποίησης.¹⁵⁸ Σε ένα τέτοιο ίδρυμα, η ποικιλία προέρχεται από την πληθώρα ανθρώπων, γνώσεων και σωμάτων που κατοικούν στους χώρους συλλογικής μάθησης, δημιουργώντας χώρο για έναν κόσμο όπου πολλοί κόσμοι θα ταίριαζαν (όπως θα έλεγαν οι Ζαπατίστας).¹⁵⁹ Ο σκοπός μιας πολυμορφίας θα ήταν η δημιουργία γνώσης ως μέσου κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας. Η αποαποικιοποίηση των θεσμών παραγωγής γνώσης θα σήμαινε επομένως τη δημιουργία χώρων που απορρίπτουν τόσο την εμπορευματοποίηση της γνώσης όσο και τον περιορισμό των διαδικασιών παραγωγής γνώσης σε μια επικείμενη και γραμμική παραγωγή ή παραγωγικότητα, αντίθετα από αυτό που κατανοείται εντό του νεοφιλελεύθερου πανεπιστημίου. Ένας τέτοιος θεσμός, μάλλον, θα έδινε έμφαση και θα αντάμειβε τις σχέσεις συναισθήματος και φροντίδας που μπορούμε να δημιουργήσουμε με την εαυτή μας, τους άλλους ανθρώπους και το περιβάλλον μας μέσα στην κοινωνία, αλλά και με τη φύση, ως κεντρική διάσταση της γνώσης. Αυτές οι ουτοπικές

158. Jose Manuel Barroso, "Descolonizando. Diálogo con Yuderkis Espinosa Miñoso y Nelsón Maldonado Torres," *Iberoamérica Social: revista-red de estudios sociales* 6 (2016): 8–26, <http://iberoamericasocial.com/descolonizando-dialogo-yuderkys-espinosa-minoso-nelson-maldonado-torres>. Catherine Walsh, "Interculturalidad y colonialidad del poder. Un pensamiento y posicionamiento "otro" desde la diferencia colonial," *El giro decolonial*, eds. Ramón Grosfoguel y Santiago Castro-Gómez (Bogotá: Siglo del Hombre, 2007), 47–62.

159. Subcomandante Insurgente Marcos, Indigenous Clandestine Revolutionary Committee General Command of the Zapatista Army of National Liberation Mexico, "Fourth Declaration of the Lacandon Jungle," (1 January 1996), <https://schoolsforchiapas.org/wp-content/uploads/2014/03/Fourth-Declaration-of-the-Lacandona-jungle-.pdf>.

εναλλακτικές μάς βοηθούν να φανταστούμε εργαλεία για τη χάραξη χώρων στα σημερινά πανεπιστημιακά ιδρύματα, όπου μπορούμε να εργαστούμε για ένα πιο δίκαιο ίδρυμα.

Το να φανταστούμε για αυτό που γνωρίζουμε ως «πανεπιστήμιο» μια πορεία προς την αποαποικιοποίηση μπορεί να είναι μια πρόκληση, λαμβάνοντας υπόψη την ιστορία του θεσμού, τις εμπλοκές του στην αποικιοκρατία και την αναπαραγωγή κοινωνικών σχηματισμών ενσωματωμένων σε ετεροπατριαρχικές, ρατσιστικές και καπιταλιστικές δυναμικές εξουσίας. Ένα πανεπιστήμιο του οποίου η αποαποικιοποίηση βρίσκεται σε εξέλιξη θα βρισκόταν ρητά σε ιστορικές αποικιακές αγκυλώσεις, έτσι ώστε οι άνθρωποι που κατοικούν στο ίδρυμα να μάθουν πώς η αποικιακή ιστορία επηρεάζει τη μελέτη, τη μάθηση, τη διδασκαλία και την έρευνα μέχρι σήμερα - επειδή η αποικιοκρατία επηρεάζει κάθε ακαδημαϊκό κλάδο.

Το πανεπιστήμιο δεν πρέπει να θεωρεί τον εαυτό του κλειστό στον εαυτό του. Αλλά μάλλον, θα πρέπει να παίρνει μια δυναμική στάση απέναντι στη γνώση, όπως ο άνεμος: έτσι βρίσκεται σε συνεχή επαφή και ανταλλαγή με το περιβάλλον του και δημιουργείται όχι μόνο από δικαιούχους. Μέρος αυτού είναι η μάθηση εκτός πανεπιστημίου, πράγμα που σημαίνει ότι περισσότεροι άνθρωποι χρειάζονται πρόσβαση στο πανεπιστήμιο από ό,τι συμβαίνει τώρα. Στον Παγκόσμιο Βορρά, όχι μόνο περισσότεροι άνθρωποι με επισφαλές οικονομικό υπόβαθρο, μετανάστριες, πρόσφυγες ή/και διασπορικές κοινότητες, καθώς και κοινότητες της εργατικής τάξης

θα πρέπει να αποκτήσουν πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Είναι, επίσης, σημαντικό να αλλάξει η κλίμακα όσον αφορά την κυρίαρχη εκπροσώπηση της αρσενικής, λευκής ευρωπαϊκής σκέψης στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο κανόνας πρέπει να αλλάξει για να συμπεριλάβει φωνές του περιθωρίου: τρανς, κουηρ, μη δυαδικές, ακραίες, ιθαγενείς, μεταναστευτικές, φυλετικές, προσφυγικές και επικριτικές προοδευτικές φωνές από τον Παγκόσμιο Βορρά και τον Παγκόσμιο Νότο. Ο κανόνας της παραγωγής και διδασκαλίας των προγραμμάτων σπουδών γνώσης πρέπει να απομακρυνθεί από τη σύνδεση γνώσης και πρακτικής, ή με άλλα λόγια: σκέψης και ακτιβισμού. Ο Paulo Freire και η παιδαγωγική της απελευθέρωσης μάς υπενθυμίζουν ότι οι μαθήτριες διαθέτουν ήδη γνώση και μέσα από αυτήν την αναγνώριση ο ακαδημαϊκός κόσμος μπορεί να δημιουργήσει μια πιο οριζόντια προσέγγιση προς την ανταλλαγή γνώσεων. Η αλλαγή αποτελεί κεντρικό μέρος της παραγωγής γνώσης.¹⁶⁰

Θέλουμε ο τρόπος μάθησης να αποτελείται από συζητήσεις μέσω των οποίων μπορούν να συγχωνευτούν διαφορετικές οπτικές γωνίες, κι όχι από κάποια που κάνει διάλεξη για τη γνώση που φαίνεται να κατέχει και να μεταδίδει στις μαθήτριες. Το να οραματιστούμε νέους τρόπους μάθησης μαζί σημαίνει να δημιουργήσουμε νέες πρακτικές, σχέσεις και δυνατότητες πρόσβασης στο χώρο. Η αποαποικιοποίηση χρειάζεται να καταστήσει ορατές τις αόρατες δομές της εξουσίας και να επισημάνει τις πρακτικές διακρίσεων της ιεραρχίας. Για παράδειγμα, αυτό εκδηλώνεται με χαμηλότερους

160. Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 2005.

μισθούς για επιστήμονες που ολοκλήρωσαν την κατάρτιση ή είχαν προηγούμενη εργασιακή εμπειρία σε χώρες εκτός Ευρώπης.

Τι πρέπει να γίνει: Αλλαγές στο πανεπιστήμιο

Αν και ένα αποαποικιακό πανεπιστήμιο είναι μια αντίφαση, αυτό δεν σημαίνει ότι πιστεύουμε ότι πρέπει να εγκαταλειφθεί το εγχείρημα της αποαποικιοποίησης του πανεπιστημίου. Αντίθετα, η αποαποικιοποίηση του πανεπιστημίου είναι μέρος του ορίζοντά μας. Αλλά η προσπάθεια για αποαποικιοποίηση του πανεπιστημίου πρέπει να σημαίνει, πρώτα και κύρια, τη σωματοποίηση μιας φεμινιστικής, αντιρατσιστικής και αντικαπιταλιστικής πάλης ενάντια στην επιστημική κι όχι μόνο μορφή βίας, καθώς η ετεροπατριαρχία, η λευκή υπεροχή και ο καπιταλισμός είναι οι κύριοι άξονες που διατηρούν την αποικιοκρατία. Συζητήσαμε διάφορες προσεγγίσεις για τον ενεργό μετασχηματισμό των πανεπιστημίων, συμπεριλαμβανομένης της ανασύστασης του φυσικού χώρου σε έναν πιο κοινόχρηστο, επιτρέποντας οριζόντιες προσεγγίσεις στη μάθηση και την αντίσταση στη νεοφιλελεύθερη αρχιτεκτονική. Η ανακατανομή των οικονομικών πόρων, η προσβασιμότητα και η συμπερίληψη νέων αντιλήψεων για την εκπαίδευση και τη γνώση. Το μάθημα BRIDGES, που πραγματοποιήθηκε πιλοτικά στο θερινό σχολείο, το ενσωμάτωσε αυτό. Για παράδειγμα με την πρόσκληση των Γυναικών στην Εξορία,¹⁶¹ μια ομάδα μεταναστριών που οργανώνονται σε προσφυγικούς καταυλισμούς για την κατάργηση

161. Women in Exile, "Women in Exile and Friends," last accessed 17 May 2022, <https://www.women-in-exile.net/>.

αυτών των καταυλισμών. Το έργο τους είναι ένα φανταστικό παράδειγμα ανταλλαγής γνώσεων, εναλλακτικών τρόπων γνώσης και δημιουργίας υποδομών κάτω από πολύ επισφαλείς συνθήκες.

Η bell hooks, η οποία πέθανε πρόσφατα (15 Δεκεμβρίου 2021), μας δίδαξε να βλέπουμε το πανεπιστήμιο επίσης ως χώρο κοινωνίας, όπου μπορούν να αμφισβητηθούν οι ετεροπατριαρχικές, λευκές, καπιταλιστικές δομές και όπου μπορούμε να αγωνιστούμε για να βρούμε νέους τρόπους να είμαστε μαζί και να δημιουργήσουμε διαφορετικές αντιλήψεις για το πώς θα μπορούσε να είναι το παρόν και το μέλλον μας. Βλέπει τη γνώση ως μέρος της πράξης μας και μέρος της πρακτικής μας. Η πρακτική μας συνδέεται με την αναστοχαστικότητά μας και την προσπάθεια αποκέντρωσης αυτού που παρουσιάζεται ως ηγεμονική «ιμπεριαλιστική καπιταλιστική πατριαρχία που προασπίζεται τη λευκή υπεροχή».¹⁶²

Δεύτερον, αμφισβήτηση και παρέμβαση: Ως καθηγήτρια στο πανεπιστήμιο, η bell hooks αντιλαμβανόταν επίσης τον ακαδημαϊκό χώρο ως τόπο παρέμβασης και αμφισβήτησης. Όλες οι συμμετέχουσες της ομάδας PAR Γκίσεν —όπως και η πλειονότητα των ομάδων PAR του προγράμματος BRIDGES— έχουν πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, λόγω της ταξικής τους προέλευσης ή της θέσης τους σε μια πολιτική συγκυρία, όπου η εκπαίδευση διευκολύνθηκε σε φυλετικές οικογένειες, είτε επειδή μετανάστευσαν στον Παγκόσμιο Βορρά, είτε για όλους αυτούς τους λόγους. Η δυνατότητα ανάγνωσης, κριτικής, επεξεργασίας, σχολιασμού,

162. bell hooks, *Belonging: A Culture of Place*, (New York: Routledge. 2009).

πρότασης και αιτήματος για βιβλιογραφικές διευκρινίσεις και σχολιασμούς είναι ήδη χειρονομίες και πρακτικές ατόμων που έχουν εκπαιδευτεί στην τριτοβάθμια εκπαίδευση - πώς να εκδημοκρατιστούν αυτές οι πρακτικές ή πώς να τις ξεμάθουμε ως ατομικά προνόμια, είναι ερωτήματα που πρέπει να κρατήσουμε στο μυαλό μας. Θυμήσου. Κανείς δεν είναι έξω από τη μηχανή διδασκαλίας: είμαστε όλες μέσα σε αυτήν! Ίσως ένα συλλογικό έργο κοινοτικής μάθησης, ξεκινώντας από την ακρόαση και τη θέαση, τη συλλογική οικοδόμηση της γλώσσας μας μπορεί να είναι ένας τρόπος. Αυτό το κείμενο είναι γραμμένο στα Αγγλικά—τη *lingua franca* του ακαδημαϊκού χώρου. Τι θα σήμαινε να έχουμε ένα πολύγλωσσο βιβλίο στις γλώσσες που μιλάμε; Θα μεταφραστεί στα ισπανικά, γερμανικά και ελληνικά — αλλά ποιες άλλες γλώσσες μιλάμε που μπορεί να μην εκπροσωπούνται καν σε αυτήν τη συλλογή (ξεκινώντας από καταλανικά, πορτογαλικά, κ.λπ.); Ήδη σε αυτό το επίπεδο, έχουμε να κάνουμε με ηγεμονικές μορφές εξουσιαστικής ομιλίας. Μπορούμε να χαράξουμε νέους δρόμους ακούγοντας, δουλεύοντας μαζί και δημιουργώντας ιδέες από κοινού. Επιπλέον, το πανεπιστήμιο πρέπει να γίνει ένας χώρος όπου υπάρχει η παραδοχή ότι η έλλειψη γνώσης και οι αβεβαιότητες είναι απαραίτητα στοιχεία της μαθησιακής διαδικασίας. αλλά, κατά κάποιο τρόπο, σήμερα αυτό είναι κάτι που φοβούνται να παραδεχτούν οι συναδέλφισσές μας, οι φοιτήτριες και οι καθηγήτριες. Στο πρόγραμμα BRIDGES, επαναξιολογήσαμε πολλούς από τους προκαθορισμένους στόχους μας κατά τη διάρκεια του έργου μας, με βάση τα εμπόδια που βρήκαμε στο δρόμο, καθώς και ως αποτέλεσμα της δημιουργίας χώρων για αμφιβολίες και αβεβαιότητες στη συνεργασία μας.

Τρίτον, κριτική και πολλαπλή μάθηση: Η κριτική, στην πραγματικότητα, πρέπει να προσεγγιστεί από διαφορετικές οπτικές γωνίες και να ανοίξει νέους τρόπους θέασης. Ο Paulo Freire επισημαίνει ότι όλοι παράγουμε γνώση¹⁶³ —μια διαδικασία που καταλαβαίνουμε σύμφωνα με τη Silvia Rivera Cusicanqui ως διαλογική και συλλογική και που ξεφεύγει από την κριτική ανάκριση των δικών μας πρακτικών και θέσεων.¹⁶⁴ Για παράδειγμα, τα Αυτόνομα πανεπιστήμια όπως το Universidad Autónoma Indígena Intercultura στην Κολομβία.¹⁶⁵ Τα περισσότερα από αυτά τα έργα πραγματοποιούνται παράλληλα με τα καθιερωμένα πανεπιστήμια. Ωστόσο, συχνά δεν αναγνωρίζονται από το κράτος ως ιδρύματα διδασκαλίας, μάθησης ή/και έρευνας και η οικονομική τους κατάσταση είναι συχνά επισφαλής. Δουλεύοντας μαζί ως ίσα σε εργαστήρια, κείμενα και συναντήσεις τα μέλη του An.ge.kommen και του JLU προσπάθησαν να εκτιμήσουν διαφορετικές γνώσεις και υπόβαθρα.

Τέταρτον, ενσώματές διασυνδέσεις: Η αποικιοκρατία έχει δημιουργήσει κενά μεταξύ της γνωστικής σκέψης και της αντίληψης του τι συμβαίνει στο σώμα μας, καθώς και της πνευματικής φτώχειας. Πιστεύουμε ότι οι διαδικασίες που θα κάνουν βήματα προς την αποαποικιοποίηση των θεσμών θα πρέπει να γεφυρώσουν

163. Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 69.

164. Cusicanqui, Silvia Rivera, "Ch'ixinakax utxiwa: A Reflection on the Practices and Discourses of Decolonization," *The South Atlantic Quarterly* 111, no. 1 (2012): 95-109, <https://doi.org/10.1215/00382876-1472612>.

165. Universidad Autónoma Indígena Intercultural, <https://campus.uaainpebi-cric.edu.co/>.

αυτά τα κενά υιοθετώντας μια πιο ολιστική προσέγγιση στην παραγωγή γνώσης, η οποία απευθύνεται σε όλες τις αισθήσεις μας. Ένα συγκεκριμένο παράδειγμα για το πώς αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί ήταν μέρος του καλοκαιρινού σχολείου στην άσκηση «Επανενοματώνοντας τη γνώση», που αναπτύχθηκε από την ομάδα PAR Βαρκελώνης.

Πέμπτον, πολυποίκιλες πρακτικές: Αντί για έναν λόγο χωρίς δομικές συνέπειες, κατανοούμε λοιπόν την αποαποικιοποίηση ως μια πρακτική που περιλαμβάνει ένα πλήθος μορφών και δράσεων διαμαρτυρίας. Ενώ η αποαποικιοποίηση γίνεται λόγος που κερδίζει την προσοχή στον ακαδημαϊκό χώρο και είναι στη μόδα, ήδη λαμβάνουν χώρα πρακτικές που μπορεί να μην χαρακτηρίζονται ως «αποαποικιοκρατικές», αλλά εξακολουθούν να κάνουν τη δουλειά τους. Αυτές οι ενέργειες μπορεί να λάβουν τη μορφή κατάληψης του πανεπιστημίου, απεργιών ή κατεδάφισης μνημείων, για να αλλάξει ο φυσικός χώρος όπως σε κινήματα για αποαποικιοποίηση στα πανεπιστήμια της Νότιας Αφρικής. Μπορούμε να δούμε αυτές τις πρακτικές ως μορφές αντίστασης και στη Γερμανία: σε πρακτικές κατάληψης χώρων στις πανεπιστημιούπολεις και φοιτητικές απεργίες στα τέλη της δεκαετίας του 1960, το 1987, ή στην αντίθεση στη Μεταρρύθμιση της Μπολόνια το 2009.¹⁶⁶ Αυτές οι πρωτοβουλίες περιλαμβάνουν την κατάληψη του πανεπιστημίου, την καθιέρωση αυτόνομων σεμιναρίων εντός και έξω από τους τοίχους του

166. Martin Winter, "Bologna – die ungeliebte Reform und ihre Folgen," *Bundeszentrale für politische Bildung* (March 31, 2015), <https://www.bpb.de/themen/bildung/dossier-bildung/204075/bologna-die-ungeliebte-reform-und-ihre-folgen/>.

πανεπιστημίου, και μία κριτική ματιά στις πρακτικές εντός του πανεπιστημίου. Πρέπει να συνεχίσουμε αυτή τη δημιουργική και κριτική πρακτική μέσα στο πανεπιστήμιο. Το να συμμετέχεις σε αγώνες όπως, για παράδειγμα, εκείνους των φοιτητριών σε πανεπιστήμια της Νότιας Αφρικής στο πλαίσιο του κινήματος Rhodes Must Fall,¹⁶⁷ σημαίνει επίσης να θέτεις ερωτήσεις όπως «ποια έχει την εξουσία της γνώσης; Ποιες είναι οι συγκεκριμένες, υλικές αλλαγές που μπορούμε να επιτύχουμε;» Από τη δική μας οπτική γωνία, και ολοκληρώνοντας αυτήν την ενότητα, πιστεύουμε ότι δεν έχει να κάνει τόσο με τη συγγραφή του επόμενου βιβλίου που θα έχει την «αποαποικιοκρατία» στον τίτλο του, αλλά μάλλον περισσότερο με το να αναρωτηθούμε: τι αλλάζουμε πραγματικά δομικά; Τελικά, η απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα δεν θα είναι εύκολη —είναι τελικά ένας αγώνας.

BRIDGES: Οι ελπίδες μας, οι αγώνες μας και τι μάθαμε

Ως ομάδα PAR Γκίσεν, μέσω του προγράμματος BRIDGES, θέλαμε όχι μόνο να προωθήσουμε την ανταλλαγή ακτιβιστριών-ακαδημαϊκών αλλά και να σπάσουμε τη διχοτόμηση ότι υπάρχει ο ακτιβισμός από τη μια πλευρά και το πανεπιστήμιο από την άλλη. Αντίθετα, θέλαμε να δούμε κριτικά το πανεπιστήμιο, αλλά και να αναγνωρίσουμε τι

167. Roseanne Chantiluke, Brian Kwoba, and Athinagamsio Nkopo, A, eds., *Rhodes Must Fall: The Struggle to Decolonise the Racist Heart of Empire* (London: Zed Books Ltd, 2018); Chris Webb, "Impatient for Justice," *Jacobin* (December 12 2015), <https://www.jacobinmag.com/2015/12/south-africa-fees-must-fall-jacob-zuma-apartheid/>.

μπορεί να γίνει μέσα από το πανεπιστήμιο και ποιοι είναι οι αγώνες για να το κάνουμε αυτό. Ωστόσο, η φιλοδοξία να συνδέσουμε τον ακαδημαϊκό κόσμο με τον ακτιβισμό είναι ένας διπλός δεσμός που μας συνόδεψε σε όλο το έργο μας. Η δομική ανισότητα που υπάρχει μεταξύ των δύο δεν μπορεί να λυθεί εύκολα μέσα από ένα απλό έργο.

Ωστόσο, η πρακτική συνεργασίας μεταξύ JLU και An.ge.kommen έχει κάνει αυτές τις ανισότητες ορατές και απτές. Το έργο μας δεν κατέστησε δυνατή μόνο την ονομασία μηχανισμών ένταξης και αποκλεισμού στο πανεπιστήμιο, αλλά, επίσης, δημιουργήσαμε μαζί με τις άλλες ομάδες PAR τα δικά μας εργαλεία συνεργασίας. Έτσι, στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός μας ήταν μια κριτική για το πανεπιστήμιο ως χώρο όπου η καθημερινή βία ασκείται μέσω ιεράρχησης, αποκλεισμού και περιθωριοποίησης. Ειδικά από την πλευρά του An.ge.kommen, η οποία υποστηρίζει νέες μετανάστριες κατά την άφιξή τους στο Γκίσεν, βλέπουμε τα πολλά εμπόδια που αντιμετωπίζουν λόγω του δομικού ρατσισμού, είτε οφείλεται σε επίσημες γλωσσικές απαιτήσεις, είτε επειδή τα εκπαιδευτικά τους προσόντα δεν αναγνωρίζονται στο πανεπιστήμιο. Αυτό οδηγεί σε άλλες μορφές διακρίσεων σε μεταγενέστερο στάδιο, για παράδειγμα, στο εργασιακό περιβάλλον. Ως εκ τούτου, από την άποψη της κοινωνίας των πολιτών, είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί πρόσβαση στο πανεπιστήμιο για άτομα που στερούνται δομικά δικαιώματα. Μέσω της ακτιβιστικής-ακαδημαϊκής πρακτικής, στοχεύσαμε να αναπτύξουμε, ως πρώτο βήμα, ορισμένα εργαλεία που βοηθούν στον εντοπισμό, την οπτικοποίηση και την καταγγελία

αυτών των μηχανισμών. Ως δεύτερο βήμα, επιδιώξαμε να συν-κατασκευάσουμε έναν χώρο συνείδησης μαζί με συνεργάτριες που ήταν επίσης περιθωριοποιημένες στο πανεπιστήμιο.¹⁶⁸ Θέλαμε να συνδημιουργήσουμε εργαλεία για αυτές/εμάς για να αντισταθούμε, να οικοδομήσουμε συμμαχίες και μαζί να προσδιορίσουμε και να ονομάσουμε τους μηχανισμούς των διακρίσεων με το όνομά τους, επαναπροσδιορίζοντας έτσι το πανεπιστήμιο ως ένα μέρος που ανήκει και σε αυτές/εμάς.

Ένα παράδειγμα για το πώς είμαστε όλες συνδεδεμένες και πώς μπορούμε να οπτικοποιήσουμε και να συνδέσουμε τον ακτιβισμό μας μέσα στον ακαδημαϊκό χώρο έστω και εικονικά (!) ήταν το Θερινό Σχολείο BRIDGES. Υπενθυμίζουμε τον ακτιβισμό των διοργανωτριών και των συμμετεχουσών στην πρώτη γραμμή των δραστηριοτήτων και των εργαστηρίων. Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές σε δύο στιγμές: η πρώτη ήταν όταν η αντιπροσωπεία των Ζαπατίστας έφτασε στην Ισπανία και ακτιβίστριες εργάζονταν επίσης στη Γερμανία για να συντονίσουν την άφιξή τους εκεί. Νιώθαμε πολύ μπλεγμένες με τον ακτιβισμό άλλων ανθρώπων και με τον τρόπο που αυτό πραγματοποιήθηκε μέσω συνδέσεων. Η δεύτερη στιγμή ήταν όταν ο καύσωνας έπληξε τη νότια Ευρώπη και, ταυτόχρονα, στη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία (Γερμανία), άρχισαν οι πλημμύρες. Σε μια αίθουσα συνεδριάσεων, μιλήσαμε για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της αποικιοκρατίας. Και ενώ κάποιες αγωνίζονταν μέσα στον καύσωνα, στη Γερμανία σπίτια

168. Maritza Montero, "Conscientization," *Encyclopedia of Critical Psychology* (New York: Springer, 2014), https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5583-7_55.

πλημμύρισαν. Αυτό ενθάρρυνε μια σύνδεση και μας υπενθύμισε να εξανθρωπίσουμε τα μικρά τετράγωνα στην οθόνη και να θυμόμαστε ότι υπάρχουν τρισδιάστατα ανθρώπινα όντα, ακτιβίστριες και πολιτικά υποκείμενα πίσω από αυτή και ότι οι αγώνες μας συνδέονται.

Αυτό μας κάνει να θυμόμαστε ότι, ίσως, το αποτέλεσμα που μπορεί να εκτυλιχθεί σε ένα έργο όπως το BRIDGES δεν μπορεί να εντοπιστεί σε παραδοτέες εργασίες και μετρήσιμα αποτελέσματα. Ούτε και τα αποτελέσματά του μπορούν να γίνουν αντιληπτά αμέσως. Αντίθετα, ο αντίκτυπός του μπορεί να αργήσει. Υπάρχουν πολλές δυνατότητες εκεί που μπορεί να ταρακουνήσουν το μυαλό μας. Θα είναι πολύ ενδιαφέρον να συνεχίσουμε να δουλεύουμε με όλο αυτό το υλικό. Θα δούμε στο μέλλον πώς η καθεμία από εμάς θα συνεχίσει να μαθαίνει και να μεγαλώνει με βάση αυτή τη διαδικασία, κατανοώντας την αλλαγή ως οργανική.

Τέλος, δεν θέλουμε να ολοκληρώσουμε αυτό το τμήμα χωρίς μια έκκληση για να τιμήσουμε το επίτευγμά μας και να αναγνωρίσουμε ότι όλα αυτά ήταν δουλειά: δεν ήταν μόνο μια προσπάθεια αλλά ένας όμορφος αγώνας. Συχνά, όταν μπαίνουν δίπολα ακαδημαϊκών και ακτιβιστικών δυναμικών, δεν κατονομάζουν τους συγγραφείς ως τέτοιους, ούτε τι και πώς έχει γίνει αυτό. Αυτό είναι επίσης ένα μέρος της παράδοσης εξόρυξης της φυλετικής και θηλυκοποιημένης εργασίας. Επομένως, ζητάμε από εσάς και τις εαυτές μας να το διατηρήσουμε αυτό. Πρέπει να τιμήσουμε τις σχέσεις που υπήρχαν και που μας επέτρεψαν να κάνουμε αυτό το είδος δουλειάς. Το

να τιμάμε αυτές τις σχέσεις σημαίνει επίσης ότι τιμούμε τους ανθρώπους που έχουν κάνει αυτό το έργο.

BRIDGES: Δεν είναι το τέλος αλλά μόνο η αρχή! Ελάτε μαζί μας σε αυτή την προσπάθεια!

Βλέπουμε το πρόγραμμα BRIDGES ως μια διαδικασία που δεν πρόκειται να τελειώσει, μόνο και μόνο επειδή θα τελειώσει η χρηματοδότηση του έργου. Το αντίθετο μάλιστα: το έργο μας είναι ακόμα σε εξέλιξη και θα συνεχιστεί. Μπορέσαμε να σπείρουμε ή να πλέξουμε κάτι που θα φανεί σε ένα μεταγενέστερο σημείο, όταν εμφανίζονται ευκαιρίες να συνεργαστούμε ξανά συλλογικά ως άτομα που συμμετείχαν σε αυτό το έργο. Ήδη μεταμορφώνουμε τις συνδέσεις που έχουν γίνει στο πλαίσιο του έργου, για παράδειγμα, με την ενσωμάτωση των συμμετεχουσών στο θερινό σχολείο στην ομάδα στο τέλος της περιόδου χρηματοδότησης του έργου και με την παραμονή σε επαφή με άτομα που έχουν εγκαταλείψει το έργο για άλλα μονοπάτια. Τελικά, τα ουσιαστικά αποτελέσματα του BRIDGES τα περιμένουμε ακόμα και δεν μπορούμε να μετρήσουμε αμέσως τον αντίκτυπο του έργου. Έτσι, ανυπομονούμε να δούμε τους καρπούς του στο μέλλον. Η εργαλειοθήκη, το θερινό σχολείο και αυτή η μονογραφία είναι αποτέλεσμα αυτής της δουλειάς που θα μείνει, αλλά εμείς κρατάμε και τις σχέσεις που δημιουργήσαμε, τις ιδέες που αναπτύξαμε και τη γνώση που συνδημιουργήσαμε μαζί μας.

Αυτή είναι επίσης μια πρόσκληση για να έρθετε σε επαφή με την ομάδα PAR Γκίσεν. Θέλουμε να καλέσουμε όλες όσες ταυτίζονται με αυτά που συζητήσαμε, μοιραστήκαμε και αναλύσαμε σε αυτό το κείμενο να μοιραστούν αυτές τις ιδέες περαιτέρω. Έχουμε ανυπομονησία για συνεργασίες με ανθρώπους ή πρωτοβουλίες στις οποίες αυτές οι προσεγγίσεις για την αποαποικιοποίηση του πανεπιστημίου είχαν απήχηση.

07

Κεφάλαιο 7

Μανιφέστο BRIDGES

Συλλογικότητα BRIDGES

Τα μανιφέστα γράφονται με θυμό. Το πανεπιστήμιο είναι αποτελεσματικό στη διοχέτευση και την εκτόνωση του θυμού μας. Η γραφή στην οποία έχουμε πειθαρχηθεί ως ακαδημαϊκοί αποφεύγει την έκφραση θυμού, μέσω τόσων δευτερευόντων προτάσεων, παθητικών φωνών, θολών εννοιών. Αυτό είναι ένα μανιφέστο που γράψαμε στο Zoom: είμαστε πρόσωπα σε μια οθόνη. Αν και δεν είναι ένα αυθόρμητο μανιφέστο, αλλά ένα μανιφέστο το οποίο οργανώθηκε στα πλαίσια του πειθαρχικού συστήματος ενός ευρωπαϊκού ερευνητικού προγράμματος, αναδύεται από το κοινό μας πάθος και την ανάγκη να αλλάξουμε την υπάρχουσα κυριαρχία σε πανεπιστήμια και όχι μόνο. Είμαστε άτομα με βιογραφίες μετανάστευσης και διασποράς. Κάποια από εμάς δουλεύουμε εντός ακαδημαϊκών θεσμών σαν καθηγήτριες, ερευνήτριες ή φοιτήτριες. Άλλα εμπλεκόμαστε πολιτικά σε ομάδες στήριξης ή και αλληγορίας για ανθρώπους εν κινήσει και σε τρέχοντες αγώνες μαύρων, Ιθαγενών, φυλετικοποιημένων τρανς και κουηρ φεμινισμών. Κινούμαστε σε κόσμους διαφορετικότητας, με κίνητρο την αφοσίωση στην έμπρακτη καταγγελία κοινωνικών αδικιών, ανισοτήτων και της δομικής βίας που διαμορφώνουν τις αλληλεπιδράσεις μας και που μας πολώνουν.

Πιστεύουμε ότι η ένταση που είναι εγγενής στη διαφορά είναι παραγωγική: μάς μιλάει για τα όρια και τους αποκλεισμούς. Δια φωτίζει τα μονοπάτια που πρέπει να ακολουθήσουμε: δημιουργεί δυνατότητες συνεργασίας. Συναντηθήκαμε σε αυτό το ερευνητικό πρόγραμμα, με κίνητρο την ανάγκη να δουλέψουμε συλλογικά και να δημιουργήσουμε συμμαχίες έναντι των πατριαρχικών, ρατσιστικών, ομοφοβικών, ταξικών και εξαιρετικά βίαιων θεσμών. Αν και τα συστήματα καταπίεσης και οι διασταυρώσεις τους είναι πολύ διαφορετικές στους εθνικοποιημένους χώρους που κατοικούμε, μας ενώνει η βούληση για μεταμόρφωση, εμπνευσμένη από τις παραδόσεις του αντιρατσιστικού φεμινισμού και την κριτική των συστημάτων καταπίεσης που υλοποιούνται στο πλαίσιο της ανώτατης εκπαίδευσης. Προτείνουμε να σκεφτούμε το πανεπιστήμιο ως χώρο παρέμβασης, ως ένα χώρο που πρέπει να εξεταστεί κριτικά.

Εργαζόμαστε εντός και εκτός του νεοφιλελεύθερου πανεπιστημίου. Είμαστε αντιμέτωπες με την εμπορευματοποίηση της εκπαίδευσης, με τους φυλετικούς και έμφυλους καταμερισμούς εργασίας και τις ιεραρχίες στην παραγωγή γνώσης. Η έλλειψη κριτικής αναστοχαστικότητας εντός των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων τούς μετατρέπει σε έναν χώρο που αυτο-κατασκευάζεται ως δήθεν απαλλαγμένος από σχέσεις καταπίεσης. Το νεοφιλελεύθερο πανεπιστήμιο είναι πολύ καλό στο να οικειοποιείται προσεγγίσεις όπως τη «διαφορετικότητα» και τις «αποαποικιακές» οπτικές. Αλλά η υλική πραγματικότητα ορίζει ακόμα ότι η πρόσβαση φυλετικοποιημένων, προσφύγων, τρανς, μη δυαδικών και

κουηρ ατόμων στην ανώτατη εκπαίδευση συχνά δεν καθίσταται εφικτή ή και καθίσταται επισφαλής. Αυτές οι κοινωνικές ομάδες αντιμετωπίζονται με πατερναλιστικές και θυματοποιητικές λογικές: ως ευάλωτα υποκείμενα χωρίς ικανότητα δράσης.

Καταγγέλλουμε τον νεοφιλελεύθερο, τον ρατσιστικό, τον αποικιακό και τον πατριαρχικό χαρακτήρα του πανεπιστημίου: ένας χώρος που αναπαράγει την κυριαρχία μέσω του αποκλεισμού «υποτελών». Οι μηχανισμοί της πανεπιστημιακής εξουσίας βασίζονται σε ένα συγκεκριμένο όραμα γνώσης, το οποίο βασίζεται στις παραδοχές του ορθολογισμού και του θετικισμού και που απαξιώνει εκείνες τις γνώσεις και τις παιδαγωγικές διαδικασίες που δεν συμμορφώνονται με τον κανόνα του. Η ηγεμονική ιδέα του πανεπιστημίου ως του κύριου τόπου παραγωγής γνώσης προέρχεται από μια κοινωνία πατριαρχική λευκής υπεροχής, που κυριαρχείται από εύπορους, λευκούς άνδρες: καταστέλλει σχηματισμούς μη δυαδικών φύλων και ατόμων με διαφορετικές ικανότητες, φτωχών ή φυλετικοποιημένων ανθρώπων.

La colonialidad académica ahoga nuestra creatividad y nos desvincula de nuestros cuerpos.

Η ακαδημαϊκή αποικιοκρατία καταπνίγει τη δημιουργικότητά μας και μάς αποσυνδέει από τα σώματά μας.

Νιώθουμε κολλημένες σε έναν βρόχο, όπου προσπάθειες αποαποικιοποίησης του πανεπιστημίου στη συνέχεια

οικειοποιούνται και ενσωματώνονται από το θεσμό. Λειτουργούμε στο πεδίο του αδύνατου, εκεί όπου είναι αδύνατο να γίνει η δουλειά της αποαποικιοποίησης εντός ενός αποικιακού ιδρύματος.

Τα αιτήματά μας

Όχι άλλοι καθηγητές, όχι άλλες έδρες, όχι άλλα τμήματα, όχι άλλες στρατιωτικές ιεραρχίες κρυμμένες κάτω από το ψέμα ότι οι κάτοχοι της γνώσης χαρίζουν στους υφισταμένους τους τη γνώση. Όχι άλλος στρατός μέσα το πανεπιστήμιο, όχι άλλες συμβάσεις με στρατούς, όχι στην πανεπιστημιακή αστυνομία. Όχι άλλες ψευδοεπιστημονικές δικαιολογίες για τον ρατσισμό, την ομοφοβία, την τρανσφοβία. Όχι άλλη μονοφωνία, όχι άλλες διαλέξεις από βάρθρα, από καθέδρας, και όχι άλλοι κεντρικοί ομιλητές. Όχι άλλοι ειδήμονες. Όχι άλλα σύνορα μεταξύ εκείνου που μιλάει και εκείνου που οφείλει να ακούει παθητικά. Όχι άλλες εξετάσεις, όχι άλλοι βαθμοί, όχι άλλη ποσοτικοποίηση, όχι άλλες άβολες συναντήσεις, όχι άλλες ώρες γραφείου, όχι άλλα γραφεία. Όχι άλλες ιδιωτικοποιήσεις και εμπορευματοποίηση της γνώσης και των χώρων μάθησης. Όχι πια δίδακτρα, όχι πια τέλη, όχι άλλη άμισθη εργασία που αποκρύπτεται ως η «παθητική» δραστηριότητα της «σπουδής». Όχι πια ρατσιστικοί και έμφυλοι καταμερισμοί εργασίας ανάμεσα στο ποιος διευθύνει τα πανεπιστήμια, ποια καθαρίζει τα πανεπιστήμια και ποια μαθαίνει στα πανεπιστήμια. Όχι πια θεσμοθετημένο mainsplaining και whitesplaining.

1. Θέλουμε τρανς θεωρίες, κουηρ αποαποικιοποίηση, ίντερσεξ αντιπροσώπευση και κατάργηση του δυαδικού συστήματος του φύλου.
2. Θέλουμε να ακούσουμε και να μάθουμε από γνώσεις οι οποίες έχουν συστηματικά κατασταλεί μέσω της αποικιακής βίας και που έχουν επιβιώσει από την απόπειρα γνωσιοκτονίας.
3. Απαιτούμε τα πανεπιστημιακά ιδρύματα να εμπλακούν σε αυτοδιάθλαση και κριτική δράση, ώστε να αμφισβητηθούν τα θεμέλια πάνω στα οποία οι πανεπιστημιακοί θεσμοί βασίζονται. Θέλουμε να δημιουργήσουμε εναλλακτικούς τρόπους να κατοικήσουμε την εκπαίδευση.
4. Απαιτούμε οι δυναμικές της εξουσίας που συντηρούν το πανεπιστήμιο να επανεξεταστούν και η οριζοντιότητα και οι συμμαχίες να ενσωματωθούν ως βάση της πανεπιστημιακής κοινότητας.
5. Θέλουμε ελευθερία δημιουργίας, απελευθερωμένες και απελευθερωτικές θεωρίες και φωνές, χαρά και γέλιο ως τρόπους μάθησης. Θέλουμε να σκεφτόμαστε με το σώμα μας και να κινούμαστε με την καρδιά μας.
6. Απαιτούμε οι άνθρωποι που αφιερώνουν την ακαδημαϊκή τους πρακτική στον ακτιβισμό να λαμβάνουν απτή στήριξη, αντί να καθίστανται ακόμη πιο επισφαλείς λόγω των απαιτήσεων που τους τίθενται για τεράστιες συναισθηματικές, οικονομικές και γραφειοκρατικές προσπάθειες.

7. Ως «εκπρόσωποι» κοινωνικών κινημάτων, έχουμε βαρεθεί να μας ανάγουν σε απλά αντικείμενα μελέτης. Θέλουμε αρχεία που να περιλαμβάνουν τους αγώνες μας και περιγράφουν τις ζωές μας, ανοιχτές γκαλερί και την καταστροφή των γυάλινων πύργων.
8. Απαιτούμε να ανοίξουν οι πανεπιστημιακοί χώροι σε κινηματικές συλλογικότητες και οι κινηματικές γνώσεις και τα βιώματα να αναγνωρίζονται ως έγκυρα.
9. Απαιτούμε οι δημοσιεύσεις και οι πανεπιστημιακές σταδιοδρομίες να μην αξιολογούνται ως μοναδικοί παράμετροι της «εμπειρογνωμοσύνης».
10. Απαιτούμε να πάψει η υποβάθμιση της αποαποικιοποίησης σε μια καθαρά διανοητική έννοια: αντίθετα, πρέπει να αντικατοπτρίζεται με συνεπείς πράξεις, με μια αναδιοργάνωση της ακαδημαϊκής δομής στα επίπεδα διδακτικού προσωπικού και προγράμματος σπουδών.
11. Η αποαποικιοποίηση πρέπει να λειτουργήσει προς τη δημιουργία ενός αντιρατσιστικού, τρανς, μη δυαδικού, κουηρ περιβάλλοντος, το οποίο είναι προσβάσιμο σε όλα, συμπεριλαμβανομένων όλων εκείνων που έχουν αποκλειστεί από την ανώτατη εκπαίδευση.

Αποαποικιοποίηση σημαίνει ενσωμάτωση θεωριών από περιθωριοποιημένες ομάδες εντός του Παγκόσμιου Βορρά και θεωριών των περιθωριοποιημένων στον Παγκόσμιο Νότο. Σημαίνει να χαράξουμε νέα μονοπάτια μέσω του *sentipensar*: ακούγοντας, δουλεύοντας μαζί και δημιουργώντας ιδέες από κοινού, γεφυρώνοντας τη διαίρεση νου/σώματος στην ηγεμονική παραγωγή γνώσης. Πιστεύουμε ότι αντί να μιλάμε για αποαποικιοποίηση, πρέπει μάλλον να αναρωτηθούμε: Τι, πράγματι, αλλάζουμε δομικά; Στην τελευταία ανάλυση, η απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα δεν θα βρεθεί εύκολα —είναι ένας αγώνας εν τέλει. Πιστεύουμε στην οικοδόμηση συμμαχιών και μεταμορφωτικών χώρων από κοινού, συναντώντας η μία το άλλο, συζητώντας μαζί πώς σχηματίζουμε παραβατικές διαγνώσεις, θεωρίες, παιδαγωγικές. Δημιουργώντας κριτικά εργαλεία αντί για μεγάλες αφηγήσεις, αποξηλώνοντας τείχη —τούβλο-τούβλο— και κατασκευάζοντας γέφυρες εντός, εκτός και κατά των θεσμών.

Βιβλιογραφία

Κεφάλαιο 1

- Behar, Ruth, and Deborah A. Gordon, eds. *Women Writing Culture*. Berkeley, CA: University of California Press, 1996.
- BRIDGES. "Σχετικά με την εργαλειοθήκη - BRIDGES." Προσπ. 30 Ιουλίου 2022. <https://buildingbridges.space/σχετικά-με-την-εργαλειοθήκη/>.
- BRIDGES. "Μάθημα BRIDGES - BRIDGES." Προσπ. 30 Ιουλίου, 2022. <https://buildingbridges.space/μάθημα-bridges/>.
- Carastathis, Anna, Aila Spathopoulou, and Myrto Tsilimpounidi. "Crisis goes viral: containment in the age of contagion in Greece." *Fennia: International Journal of Geography* 198, no. 1-2 (2020): 9-10. <https://doi.org/10.11143/fennia.99514>.
- Choudry, Aziz and Salim, Vally. "Lessons in struggle, studies in resistance." In *The University and Social Justice. Struggles Across the Globe*, edited by Aziz Choudry and Salim Vally, 11-32. London: Pluto Press, 2020.
- Clifford, James, and George Marcus, eds. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, Calif.: Univ. of California Press, 1986.
- England, Kim V. L. 'Getting Personal: Reflexivity, Positionality, and Feminist Research'. *The Professional Geographer* 46, no. 1 (1 February 1994): 80-89. <https://doi.org/10.1111/j.0033-0124.1994.00080.x>.

- Fals-Borda, Orlando. "The Application of Participatory Action-Research in Latin America." *International Sociology* 2, no. 4 (December 1, 1987): 329–47.
- Freire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary ed. New York: Continuum, 2000.
- Gandarias Goikoetxea, Itziar. "Living discomforts in feminist and activist researches: Reflexivity in practice." *Athenea Digital. Revista de pensamiento e investigación social* 14, no. 4 (December 30, 2014): 289. <https://doi.org/10.5565/rev/athenea.1489>.
- Haraway, Donna. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14, no. 3 (1988): 575–99. <https://doi.org/10.2307/3178066>.
- hooks, bell. *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*. New York: Routledge, 1994.
- Kabeer, Naila. "Gender Equality and Women's Empowerment: A Critical Analysis of the Third Millennium Development Goal 1." *Gender & Development* 13, no. 1 (1 March 2005): 13–24. <https://doi.org/10.1080/13552070512331332273>.
- Mbembe, Achille. "Necropolitics," trans. Libby Meintjes. *Public Culture* 15 no. 4 (2003): 11–40. <https://doi.org/10.1215/08992363-15-1-11>.
- Montero, Maritza. *Hacer Para Transformar. El Método de La Psicología Comunitaria*. Buenos Aires: Paidós, 2006.
- Montero, Maritza. "Conscientization," *Encyclopedia of Critical Psychology* (New York: Springer, 2014), https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5583-7_55.

- Montenegro, Marisela, Marcel Balasch, and Blanca Callen. *Evaluación e Intervención Social*. Barcelona: EdiUOC, 2009.
- Nayak, Surya. "Location as Method." *Qualitative Research Journal* 17, no. 3 (August 14, 2017): 202–16. <https://doi.org/10.1108/QRJ-02-2017-0004>.
- Quijano, Aníbal. "Coloniality of Power and Eurocentrism in Latin America." *International Sociology* 15, no. 2 (June 1, 2000): 215–32. <https://doi.org/10.1177/0268580900015002005>.
- Ramírez-March, Álvaro, and Marisela Montenegro. "On Narrativity, Knowledge Production, and Social Change: A Diffractive Encounter between the Narrative Productions Methodology and Participatory Action-Research." *Qualitative Research in Psychology*, November 7, 2021, 1–12. <https://doi.org/10.1080/14780887.2021.1994678>.
- Snorton, C. Riley and Jin Haritaworn. "Trans Necropolitics: A Transnational Reflection on Violence, Death, and the Trans of Color Afterlife." In *The Transgender Studies Reader 2*, edited by Susan Stryker and Aren Aizura, 66–76. New York: Routledge, 2013.
- Trebisacce, Catalina. "Una historia crítica del concepto de experiencia de la epistemología feminista," *Cinta de Moebio. Revista de Epistemología de Ciencias Sociales* 57, (2016): 285–95. <https://doi.org/10.4067/S0717-554X2016000300004>.
- World Health Organisation. "WHO Coronavirus (COVID–19) Dashboard." Last modified 13 May 2022. <https://covid19.who.int>

Κεφάλαιο 2

- Ahmed, Sara. "On being included." In *On Being Included*. Durham, N.C.: Duke University Press, 2012.
- Arday, Jason, Dina Zoe Belluigi, and Dave Thomas. "Attempting to break the chain: reimaging inclusive pedagogy and decolonising the curriculum within the academy." *Educational Philosophy and Theory* 53, no. 3, (2021): 298-313. <https://doi.org/10.1080/00131857.2020.1773257>.
- Autar, Louise. "Decolonising the classroom: Credibility-based strategies for inclusive classrooms." *Tijdschrift voor Genderstudies* 20, no. 3, (2017): 305-320. <https://doi.org/10.5117/TVGN2017.3.AUTA>.
- Bhabra, Gurminder K., Dalia Gebrial, and Kerem Nişancioğlu. *Decolonising the university*. London: Pluto Press, 2018.
- Boler, Megan, and Michalinos Zembylas. "Discomforting truths: The emotional terrain of understanding difference." *Pedagogies of difference*, edited by Peter Pericles Trifonas, 115-138. New York: Routledge, 2003.
- Boulila, Stefanie C. *Race in Post-Racial Europe: An Intersectional Analysis*. London: Rowman & Littlefield International, 2019.
- Brah, Avtar. "Travels in negotiations: difference, identity, politics." *Journal of creative communications* 2, no. 1-2 (2007): 245-256.
- Brah, Avtar. *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. London: Routledge, 1996.

- Castro-Gómez, Santiago. "Decolonizar la universidad. La hybris del punto cero y el diálogo de saberes." *El giro decolonial. Reflexiones para una diversidad epistémica más allá del capitalismo global*, editores Santiago Castro-Gómez y Ramón Grosfoguel, 79–92. Bogotá: Siglo del Hombre Editores, 2007. <http://www.ceapedi.com.ar/imagenes/biblioteca/libreria/147.pdf>.
- Collins, Patricia Hill. *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, 2nd edition. New York: Routledge, 2009.
- Cusicanqui, Silvia Rivera. "Ch'ixinakax utxiwa: A Reflection on the Practices and Discourses of decolonisation." *The South Atlantic Quarterly* 111 no. 1 (2012); 95-109. <https://doi.org/10.1215/00382876-1472612>.
- de Jong, Sara, Rosalba Icaza, and Olivia Rutazibwa, eds. *Decolonisation and Feminisms in Global Teaching and Learning*. London: Routledge, 2018.
- Dotson, Kristie. "Tracking Epistemic Violence, Tracking Practices of Silencing," *Hypatia* 26, no. 2 (2011): 236-257. <https://www.jstor.org/stable/23016544>.
- Du Bois, W.E.B. *The Souls of Black Folk: Essays and Sketches*. Chicago: A.C. McClurg, 1903. <https://www.gutenberg.org/files/408/408-h/408-h.htm>.
- El-Tayeb, Fatima. *European Others: Queering Ethnicity in Postnational Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2011.
- Escobar, Arturo. *Territorios de diferencia. Lugar, movimientos, vida, redes*. Bogotá: Envión editores, 2010.

- Essed, Philomena and Kwame Nimako. "Designs and (co)incidents: Cultures of scholarship and public policy on immigrants/minorities in the Netherlands." *International journal of comparative sociology*, 47, no. 3-4, (2006): 281-312. <https://doi.org/10.1177/0020715206065784>.
- Freire, Paulo. *Pedagogía del oprimido*. Buenos Aires: Siglo XXI, 1971.
- Fulladosa-Leal, Karina. *Mujeres en movimiento: ampliando los márgenes de participación social y política en la acción colectiva como trabajadoras del hogar y el cuidado*. Tesis Doctoral, Universidad Autónoma de Barcelona, 2017. <http://hdl.handle.net/10803/455567>.
- Gebrial, Dalia. "Rhodes Must Fall: Oxford and Movements for Change." *Decolonising the university*, edited by Gurminder Bhabra, Dalia Gebrial, and Kerem Nişancioğlu. London: Pluto Press, 2019. <https://tinyurl.com/DecolonisingTheUni>.
- Gilroy, Paul. "The end of anti-racism." *Race and local politics*, 191-209. London: Palgrave Macmillan, 1992.
- Gutiérrez Rodríguez, Encarnación. "Decolonizing postcolonial rhetoric." *Decolonizing European Sociology: Transdisciplinary Approaches*, edited by Encarnación Gutiérrez Rodríguez, Manuela Boatcă, and Sérgio Costa, 49-67. London: Routledge, 2010. <https://doi.org/10.4324/9781315576190-8>.
- Gutiérrez Rodríguez, Encarnación. "Sensing dispossession: Women and gender studies between institutional racism and migration control policies in the neoliberal university." *Women's Studies International Forum* 54, (2016): 167-177. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2015.06.013>

- Haraway, Donna. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14, no. 3 (1988): 575-99. <https://doi.org/10.2307/3178066>.
- hooks, bell. *Teaching to Transgress*. New York: Routledge, 2014.
- hooks, bell. *Feminist Theory: From Margin to Center*, 3rd edition. New York: Routledge, 2015.
- Kelley, Robin D. G. "Black study, Black struggle." *Ufahamu: A Journal of African Studies*, 40, no. 2, (2018). <https://escholarship.org/uc/item/8cj8q196>.
- Lorde, Audre. "Age, Race, Class, and Sex: Women Redefining Difference". In *Sister Outsider: Essays and Speeches*, 114-123. Freedom: The Crossing Press, 1984.
- Lugones, María. "Toward a Decolonial Feminism." *Hypatia* 25, no. 4 (2010): 742-759. <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.2010.01137.x>
- Lugones, María. "Heterosexualism and the Colonial/Modern Gender System." *Hypatia* 22, no. 1 (2007): 186-209. <https://www.jstor.org/stable/4640051>.
- Mackinlay, Elisabeth and Katelin Barney. "Unknown and unknowing possibilities: Transformative learning, social justice, and decolonising pedagogy in Indigenous Australian studies." *Journal of Transformative Education* 12, no.1, (2014): 54-73. <https://doi.org/10.1177/1541344614541170>.
- Mirza, Heidi. "'Harvesting our collective intelligence': Black British feminism in post-race times." *Women's Studies International Forum* 51, no. 1-9, (2015). <http://dx.doi.org/10.1016/j.wsif.2015.03.006>.

- Modood, Tariq, John Carter and Steve Fenton. *Ethnicity and employment in higher education*. London: Policy Studies Institute/UCAS, 1999.
- Mohanty, Chandra Talpade. *Feminism without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Durham: Duke University Press, 2003.
- Moraga, Cherrie, and Gloria Anzaldúa, eds. *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color*, fourth edition. Albany: State University of New York Press, 2015.
- Motta, Sara. *Liminal Subjects: Weaving (Our) Liberation*. London: Rowman & Littlefield, 2018.
- Mills, Charles. *Black Rights/White wrongs: The critique of racial liberalism*. Oxford, Oxford University Press, 2007.
- Nayak Surya. "Living activist struggles to end social injustice." *Critical Social Policy* 40, no. 2 (2020): 179-195. <http://dx.doi.org/10.1177/0261018319898177>.
- Quijano, Anibal. "Coloniality of power and Eurocentrism in Latin America." *International Sociology* 15, no. 2, (2000): 215-232. <https://doi.org/10.1177/0268580900015002005>.
- Robinson, Cedric J. *Black Marxism: The Making of the Black Radical Tradition*, new edition (London: Penguin Books, 2021).
- Sharpe, Christina. *In the Wake: On Blackness and Being*. Durham: Duke University Press, 2016.
- Stoler, Ann Laura. *Carnal knowledge and imperial power: Race and the intimate in colonial rule*. Los Angeles: University of California Press, 2010.

- Tate, Shirley Anne and Paul Bagguley, eds. *Building the Anti-Racist University*. London: Routledge, 2018.
- Tate, Shirley Anne and Damien Page. "Whiteness and institutional racism: hiding behind (un)conscious bias." *Ethics and Education* 13, no.1, (2018): 141–155. <https://doi.org/10.1080/17449642.2018.1428718>.
- Tuck, Eve and K. Wayne Yang. "Decolonization is Not a Metaphor," *Decolonization: Indigeneity, Education & Society* 1, no. 1 (2012): 1-40. <https://jps.library.utoronto.ca/index.php/des/article/view/18630/15554>.
- Wekker, Gloria. *White innocence: Paradoxes of colonialism and race*. Durham: Duke University Press, 2016.
- Yancy, George. *Whiteness and the Return of the White Body*. Ph.D. diss., Duquesne University, 2005. <https://dsc.duq.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2402&context=etd>.
- Yuval-Davis, Nira. "Intersectionality and Feminist Politics." *European Journal of Women's Studies* 13, no. 3 (2006): 193–209. <https://doi.org/10.1177/1350506806065752>.

Κεφάλαιο 3

- Álvarez Martínez-Conde, Catalina, Clara Elena Romero Boteman, Karina Fulladosa Leal, and Marisela Montenegro Martínez. "Memories of the Struggles for the Rights of Immigrant Women in Barcelona." *Critical Social Policy* 40, no. 2 (2020): 215–33. <https://doi.org/10.1177/0261018319895499>.
- Andrés, Jaime. "Participación, comunidad y transformación: reflexiones desde el Centro Social Comunitario Luis Buñuel." *Revista Espaço Acadêmico* 17, no. 198 (November 3, 2017): 25–36.
- Andrews, Molly, Corinne Squire, and Maria Tamboukou, eds. *Doing Narrative Research*. Los Angeles and London: SAGE, 2008.
- Ávila, Rubén. "Bareback Sex: Breaking the Rules of Sexual Health and the Assumption of Risks." *Sexualities* 18, no. 5–6 (September 1, 2015): 523–47. <https://doi.org/10.1177/1363460714550903>.
- Bajtín, Mijail. *Estética de la creación verbal*. 10ª edición. Madrid: Siglo XXI, 1999.
- Bakhtin, Mikhail. *The Dialogic Imagination: Four Essays*. Austin, Tex: Univ. of Texas Press, 2011.
- Balasch, Marcel, and Marisela Montenegro. "Una Propuesta Metodológica Desde La Epistemología de Los Conocimientos Situados: Las Producciones Narrativas." *Encuentros En Psicología Social* 1, no. 3 (2003): 44–48.
- Bamberg, Michael. "Narrative Analysis." In *APA Handbook of Research Methods in Psychology* Vol. 2 Quantitative, Qualitative, Neuropsychological, and Biological, edited by H. Cooper. Washington: American Psychological Association, 2012.

- Biglia, Barbara, and Jordi Bonet-Martí. "Narrative Construction as a Psychosocial Research Method: Sharing Writing Practices." *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* 10, no. 1 (2009). <https://doi.org/10.17169/fqs-10.1.1225>.
- Bruner, Jerome. "The Narrative Construction of Reality." *Critical Inquiry* 18, no. 1 (1991): 1–21.
- Cabruja, Teresa, Lupicínio Íñiguez-Rueda, and Félix Vázquez. "Cómo construimos el mundo: relativismo, espacios de relación y narratividad." *Anàlisi: Quaderns de comunicació i cultura*, 25, (2000): 61–94.
- Cavarero, Adriana. *Relating Narratives, Storytelling and Selfhood*. New York: Routledge, 2000.
- Clandinin, D. Jean, ed. *Handbook of Narrative Inquiry: Mapping a Methodology*. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications, 2007.
- Egaña Rojas, Lucía, and Paulina Varas Alarcón. *Una Cartografía Extraña: Producciones Narrativas Entre La Migración y El Arte*. Santiago de Chile, Chile: Ediciones Metales Pesados, 2021.
- Fals-Borda, Orlando. "The Application of Participatory Action-Research in Latin America." *International Sociology* 2, no. 4 (December 1, 1987): 329–47. <https://doi.org/10.1177/026858098700200401>.
- Freire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary ed. New York: Continuum, 2000.

- Fulladosa-Leal, Karina. "Mujeres en movimiento: ampliando los márgenes de participación social y política en la acción colectiva como trabajadoras del hogar y el cuidado." *TDX (Tesis Doctorals en Xarxa)*. Ph.D. Thesis, Universitat Autònoma de Barcelona, 2017. <http://www.tdx.cat/handle/10803/455567>.
- Gadamer, Hans-Georg. *Vérité et Méthode: Les Grandes Lignes d'une Herméneutique Philosophique*. Paris: Éditions du Seuil, 1976.
- Galindo Lara, Claudia. "Hannah Arendt. Narratividad y restitución de la política." *En-claves de pensamiento*, no. 17 (2015): 113-134
- Gandarias Goikoetxea, Itziar, and Joan Pujol . "De Las Otras al No(s)Otras: Encuentros, Tensiones y Retos En El Tejido de Articulaciones Entre Colectivos de Mujeres Migradas y Feministas Locales En El País Vasco." *Encrucijadas: Revista Crítica de Ciencias Sociales*, no. 5 (2013): 77-91.
- García Dauder, Silvia, and Carmen Romero Bachiller. "Rompiendo viejos dualismos: De las (im)posibilidades de la articulación." *Athenea digital*, January 12, 2002, 42-61.
- García Fernández, Nagore. "Difracciones amorosas: deseo, poder y resistencia en las narrativas de mujeres feministas." *TDX (Tesis Doctorals en Xarxa)*. Ph.D. Thesis, Universitat Autònoma de Barcelona, 2017. <http://www.tdx.cat/handle/10803/457570>.
- Haraway, Donna. J "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14, no. 3 (1988): 575-99. <https://doi.org/10.2307/3178066>.
- ———. "The Promises of Monsters: A Regenerative Politics for Inappropriate/d Others." In *Cultural Studies*, edited by Lawrence

Grossberg. New York: Routledge, 1992.

- ———. 'Enlightenment@science_wars.Com: A Personal Reflection on Love and War'. *Social Text*, no. 50 (1997): 123–29. <https://doi.org/10.2307/466820>. ———. *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan_Meets_OncoMouse: Feminism and Technoscience*. 2nd ed. Second edition. New York, NY : Routledge, 2018.
- Ibáñez, Tomás, and Lupicinio Iñiguez, eds. *Critical Social Psychology*. London ; Thousand Oaks, Calif: SAGE, 1997.
- Johnson, Katherine, and Antar Martínez Guzmán. "Rethinking Concepts in Participatory Action Research and Their Potential for Social Transformation: Post-Structuralist Informed Methodological Reflections from LGBT and Trans-Collective Projects: Rethinking PAR in LGBT and Trans-Collective Projects." *Journal of Community & Applied Social Psychology* 23, no. 5 (September 2013): 405–19. <https://doi.org/10.1002/casp.2134>.
- Kim, Jeong-Hee. *Understanding Narrative Inquiry: The Crafting and Analysis of Stories as Research*. 2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320: SAGE Publications, Inc., 2016. <https://doi.org/10.4135/9781071802861>.
- Laclau, Ernesto, and Chantal Mouffe. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. 2nd ed. London ; New York: Verso, 2001.
- Maritza Montero. *Hacer Para Transformar. El Método de La Psicología Comunitaria*. Buenos Aires: Paidós, 2006.

- Montenegro, Marisela, Caterine Galaz, Laura Yufra, and Karla Montenegro. "Dinámicas de subjetivación y diferenciación en servicios sociales para Mujeres inmigradas en la ciudad de Barcelona," *Athenea Digital* 11, no.2, 2011, <https://raco.cat/index.php/Athenea/article/view/244714>
- Martínez-Guzmán, Antar, and Marisela Montenegro. "La producción de narrativas como herramienta de investigación y acción sobre el dispositivo de sexo/género: Construyendo nuevos relatos." *Quaderns de Psicologia* 16, no. 1 (May 31, 2014): 111–25. <https://doi.org/10.5565/rev/qpsicologia.1206>.
- ———. "Narrativas en torno al trastorno de identidad sexual: De la multiplicidad transgénero a la producción de trans-conocimientos." *Prisma Social: revista de investigación social*, no. 4 (Narración y construcción social de la realidad) (2010): 3.
- Polkinghorne, Donald. *Narrative Knowing and the Human Sciences*. SUNY Series in Philosophy of the Social Sciences. Albany: State University of New York Press, 1988.
- Pujol, Joan. "The Methodological and Epistemic Narrative of Narrative Productions."
- Pujol, Joan, and Marisela Montenegro. "Producciones Narrativas: Una Propuesta Teórico-Práctica Para La Investigación Narrativa." In *Coloquios de Investigación Social*, 15–42. Córdoba, 2013. <http://generatech.org/sites/default/files/coloquioii.pdf>.
- Ramírez-March, Álvaro, and Marisela Montenegro. "On Narrativity, Knowledge Production, and Social Change: A Diffractive Encounter between the Narrative Productions Methodology

and Participatory Action-Research." *Qualitative Research in Psychology*, November 7, 2021, 1–12. <https://doi.org/10.1080/14780887.2021.1994678>.

- ———. "'Volem Acol·lir': Humanitarismo y Posiciones de Sujeto en la Articulación de la Solidaridad en Cataluña." *Dados* 64 (February 8, 2021). <https://doi.org/10.1590/dados.2021.64.1.227>.
- Schongut, Nicolás Schöngut, and Joan Pujol. "Relatos metodológicos: difractando experiencias narrativas de investigación." *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* 16, no. 2 (2015): 24.
- Squire, Corinne. *HIV in South Africa: Talking about the Big Thing*. 1st ed. Routledge, 2007. <https://doi.org/10.4324/9780203946503>.
- Troncoso, Lelya, Catherine Galaz and Catalina Álvarez. "Las Producciones Narrativas como metodología de investigación feminista en Psicología Social Crítica: tensiones y desafíos." *Psicoperspectivas. Individuo y Sociedad* 16, no. 2 (July 14, 2017): 20–32. <https://doi.org/10.5027/psicoperspectivas-Vol16-Issue2-fulltext-956>.

Κεφάλαιο 4

- Balasch, Marcel, and Marisela Montenegro. “Una Propuesta Metodológica Desde La Epistemología de Los Conocimientos Situados: Las Producciones Narrativas.” Edited by L Gómez. *Encuentros En Psicología Social* 1, no. 3 (2003): 44–48.
- “Barcelona – Common Conceptualization Process – BRIDGES.” Προσπ. 30 Ιουλίου 2022. <https://buildingbridges.space/bcn-ccp/>.
- Barroso Tristán. “Descolonizando | Diálogo con Yuderkys Espinosa Miñoso y Nelson Maldonado-Torres,” June 13, 2016. <https://iberoamericasocial.com/descolonizando-dialogo-yuderkys-espinosa-minoso-nelson-maldonado-torres/>.
- Sousa Santos, Boaventura de. *Educación para otro mundo posible*. Buenos Aires: CLACSO, 2019.
- BRIDGES, “Απο-αποικιακή Γνώση – BRIDGES.” Προσπ. 30 Ιουλίου 2022. <https://buildingbridges.space/απο-αποικιακή-γνώση/>.
- Haraway, Donna. *Las promesas de los monstruos: Ensayos sobre Ciencia, Naturaleza y Otros Inadaptables*. Barcelona: Holobionte, 2019.
- “Home: Erasmus+.” Accessed March 22, 2022. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>.
- BRIDGES, “Ταυτότητα – BRIDGES.” Προσπ. 30 Ιουλίου 2022. <https://buildingbridges.space/ταυτότητα-2/>.
- “Podcast: Sindillar.” Accessed March 22, 2022. <https://sindillar.org/sindipodcast/>.
- BRIDGES, “Δομικός Ρατσισμός – BRIDGES.” Προσπ. 30 Ιουλίου

2022. <https://buildingbridges.space/δομικός-ρατσισμός-2/>.

- BRIDGES, “T3 – Φεμινιστική Αντιρατσιστική Περιήγηση στην Πόλη - BRIDGES.” Προσπ. 30 Ιουλίου 2022. <https://buildingbridges.space/τ3-φεμινιστική-αντιρατσιστική-περιήγ/>.
- “Internal Workshop: “Constructing Activist Knowledge” - BRIDGES.” Προσπ. 30 Ιουλίου 2022. <https://buildingbridges.space/internal-workshop-constructing-activist-knowledge/>

Κεφάλαιο 5

- Arendt, Hannah. *Between Past and Future* . New York: Penguin, 1961.
- Hellenic Republic. Constitution of Greece. Athens, 2019, <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/FEK%20211-A-24-12-2019%20NEO%20SYNTAGMA.pdf>.
- hooks, bell. "Theory as liberatory practice." In *Teaching to transgress: education as the practice of freedom*, 59–76. New York: Routledge, 1994.
- hooks, bell. *All About Love: New Visions*. New York: William Morrow Paperbacks, 2001.
- INCITE! Women of Color Against Violence. *The Revolution Will Not Be Funded: Beyond the Nonprofit Industrial Complex*. Cambridge: South End Press, 2007.
- Lorde, Audre. "The Master's Tools Will Never Dismantle the Master's House." 1984. In *Sister Outsider: Essays and Speeches*, 110- 114. Berkeley, CA: Crossing Press, 1984/2007.
- Mahmoud, Emi. *Bird-watching on Lesbos island*, 2016, https://youtu.be/_O8dTLiPJRo.
- Woolf, Virginia. *A Room of One's Own*. London: Hogarth Press, 1929.

Κεφάλαιο 6

- Auma, Maisha Maureen. "Struktureller Rassismus an deutschen Hochschulen 'Nur tagsüber sind Universitäten weiße Institutionen'." Interview by Christoph David Piorkowski. *Der Tagesspiegel*, December 18, 2020. <https://www.tagesspiegel.de/wissen/struktureller-rassismus-an-deutschen-hochschulen-nur-tagsueber-sind-universitaeten-weisse-institutionen/26730214.html>.
- Balasch, Marcel and Montenegro, Marisela. "Una propuesta metodológica desde la epistemología de los conocimientos situados. Las producciones narrativas." *Encuentros en Psicología Social* 1, n. 3 (2003): 44-48.
- Barroso, J. M. "Descolonizando. Diálogo con Yuderkis Espinosa Miñoso y Nelsón Maldonado Torres." *Iberoamérica Social: revista-red de estudios sociales* (VI 2016), 8–26.
- Chantiluke, Roseanne, Brian Kwoba, and Athinagamso Nkopo, eds. *Rhodes Must Fall: The Struggle to Decolonise the Racist Heart of Empire*. London: Zed Books, 2018.
- Collins, Patricia Hill. "The Social Construction of Black Feminist Thought." *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 14, no. 4 (1989): 745–73.
- Cusicanqui, Silvia, "Ch'ixinakax utxiwa: A Reflection on the Practices and Discourses of decolonisation." *The South Atlantic Quarterly* 111 no. 1 (2012): 95-109. <https://doi.org/10.1215/00382876-1472612>.

- Freire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed* (30th Anniv). London, New York: The Continuum International Publishing Group Inc, 2005.
- Gutiérrez-Rodríguez, Encarnación. "Sensing dispossession: Women and gender studies between institutional racism and migration control policies in the neoliberal university." *Women's Studies International Forum* 54, (2016): 167-177.
- Haraway, Donna. *Modest-Witness@Second.Millennium.FemaleMan_Meets_OncoMouse: Feminism and Technoscience*. New York: Routledge, 1997.
- Harding, Sandra. *The Science Question in Feminism*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1986.
- hooks, bell. *Belonging: A Culture of Place*. New York: Routledge, 2009.
- Montero, Maritza. Conscientization. In *Encyclopaedia of Critical Psychology* (ed.) Teo T. New York, NY: Springer, 2014.
- Subcomandante Insurgente Marcos, Indigenous Clandestine Revolutionary Committee General Command of the Zapatista Army of National Liberation Mexico. Fourth Declaration of the Lacandon Jungle, 1996. accessed February 21, 2022: <https://schoolsforchiapas.org/wp-content/uploads/2014/03/Fourth-Declaration-of-the-Lacandona-Jungle-.pdf>
- Unter_bau. Accessed February 22, 2022. <https://unterbau.org/>.
- Universidad Autónoma Indígena Intercultural. Accessed February 23, 2022. <https://campus.uaiinpebi-cric.edu.co/>
- Walsh, Catherine. "Interculturalidad y colonialidad del poder. Un pensamiento y posicionamiento "otro" desde la diferencia colonial." In *El giro decolonial* edited by Castro-Gómez, Santiago and Ramón Grosfoguel, Bogotá: Siglo del Hombre, 2007: 47-62.

- Webb, Chris. "Impatient for Justice." *Jacobin* (December 12, 2015), <https://www.jacobinmag.com/2015/12/south-africa-fees-must-fall-jacob-zuma-apartheid/>.
- Winter, Martin. "Bologna – die ungeliebte Reform und ihre Folgen", *Bundeszentrale für politische Bildung* (March 31, 2015). <https://www.bpb.de/themen/bildung/dossier-bildung/204075/bologna-die-ungeliebte-reform-und-ihre-folgen/>.
- Women in Exile. Women in Exile & Friends. Accessed February 22, 2022. <https://www.women-in-exile.net/>

Η Συλλογικότητα BRIDGES

Η **Catalina Álvarez Martínez-Conde** είναι ψυχολόγος από το Πανεπιστήμιο της Χιλής και υποψήφια διδάκτωρ στο Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης. Συμμετέχει σε φεμινιστικά αντιρατσιστικά δίκτυα, τόσο ακαδημαϊκά όσο και ακτιβιστικά. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα αφορούν στη συλλογική μνήμη, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το φύλο και τη μετανάστευση.

Η **Marelia Anais Armas Molina** είναι ψυχολόγος από το Καθολικό Πανεπιστήμιο Andrés Bello (Βενεζουέλα), έχει μεταπτυχιακό στην Ψυχοκοινωνική Έρευνα και Παρέμβαση από το Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης (Ισπανία) και είναι ειδικός στις συλλογικές μνήμες, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις αντιστάσεις (CLACSO). Είναι μέλος της ερευνητικής ομάδας της Organización y Dinámica Comunitaria (2015-2017) στο UCAB και έχει εργαστεί ως καθηγήτρια σε σεμινάρια στο τμήμα Σχολικής Ψυχολογίας του ίδιου πανεπιστημίου.

Η **Blanca Callén Moreu** είναι κοινωνική ψυχολόγος (Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης) και εργάζεται ως κοινωνική ερευνήτρια σε διάφορες τάξεις (ψυχολογία, σχέδιο, φιλοσοφία) και πανεπιστήμια. Η ερευνητική της δραστηριότητα βασίζεται στον τομέα των Κοινωνικών Σπουδών της Επιστήμης και Τεχνολογίας και επικεντρώνεται στη συλλογική πολιτική

δράση και στους υλικούς πολιτισμούς. Πιο πρόσφατα, διερευνά τις απαντήσεις της κοινότητας στην οικοκοινωνική κρίση, από τη μετα-ανθρώπινη και οικοφεμινιστική σκέψη. Είναι συνιδρύτρια και ακτιβίστρια του Restarters BCN για την προώθηση επανορθωτικών πολιτισμών.

Η **Anna Carastathis** είναι πολιτική θεωρητικός και συνιδρύτρια του Φεμινιστικού Αυτόνομου Κέντρου έρευνας. Είναι συγγραφέας του βιβλίου *Intersectionality: Origins, Contestations, Horizons* και του *Reproducing Refugees: Photographia of a Crisis*. Από το 2016, ζει στην Αθήνα, επιδιώκοντας να καλλιεργήσει ρίζες και να επεκτείνει παρακλάδια προς μια φεμινιστική κοινότητα ενάντια στα σύνορα.

Η **María Cárdenas** είναι ερευνήτρια στο Πανεπιστήμιο του JLU, στο Γκίσεν και στο Πανεπιστήμιο Goethe της Φρανκφούρτης, και ομιλήτρια της ομάδας εργασίας Critical Peace Research της Γερμανικής Ένωσης για Μελέτες Ειρήνης και Συγκρούσεων. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν κριτικές φυλετικές και εθνοτικές σπουδές, μελέτες για την ειρήνη και την ψυχολογία ειρήνης. Αυτήν τη στιγμή ολοκληρώνει το διδακτορικό της για τις δυνατότητες αποαποικιοποίησης της οικοδόμησης της ειρήνης, βασισμένη σε ακτιβιστική έρευνα με Αφροκολομβιανούς και Ιθαγενείς ακτιβιστές της ειρήνης στην Κολομβία. Τέλος, δραστηριοποιείται στην κολομβιανή διασπορά για την ειρήνη.

Η **Emilia Carnetto** εντάχθηκε στην ομάδα PAR του Γκίσεν από τον Φεβρουάριο έως τον Νοέμβριο του 2021, όταν και εκπροσώπησε την ένωση της κοινωνίας των πολιτών An.ge.kommen. Είναι μέλος του μη κερδοσκοπικού σωματείου από το 2017 για την προώθηση διαπολιτισμικών συναντήσεων μεταξύ προσφύγων και μεταναστριών και της κοινωνίας του Γκίσεν. Αποφοίτησε από το Πανεπιστήμιο Justus Liebig Giessen με πτυχίο στις Κοινωνικές Επιστήμες και το 2020 ξεκίνησε το μεταπτυχιακό πρόγραμμα Δημοκρατία και Διακυβέρνηση

Η **Deanna Dadusc** εργάζεται ως Λέκτορας Εγκληματολογίας στο Πανεπιστήμιο του Μπράιτον, όπου διδάσκει και ερευνά την ποινικοποίηση της μετανάστευσης και των πρακτικών αντίστασης στο συνοριακό καθεστώς. Η Deanna συντονίζει το ερευνητικό πεδίο *Κινητικότητα: Μετανάστευση και Σύνορα* στο Φεμινιστικό Αυτόνομο Κέντρο έρευνας. Είναι, επίσης, μέλος του δικτύου ακτιβιστών Watch the Med—Alarm Phone, μια ανοιχτή γραμμή αλληλεγγύης προς τους μετανάστες που διασχίζουν τη Μεσόγειο Θάλασσα.

Η **Eugenia (Gigi) D'Ermoggine** είναι ακτιβίστρια, εκπαιδευτικός και ερευνήτρια. Ήρθε στο Sindihogar/Sindillar στο πλαίσιο της πρακτικής άσκησης του Master's in Visual Arts and Education του Αυτόνομου Πανεπιστημίου της Βαρκελώνης το 2019. Έκτοτε, εργάζεται ενεργά στην παραγωγή έργων κοινωνικής αλλαγής μέσω του σώματος και της δημιουργικότητας.

Το **Cuso Ehrich** είναι ακτιβιστό, και εκπαιδευτικό που εντάχθηκε στην An.ge.kommen στις αρχές του 2022. Είναι μέλος του διοικητικού συμβουλίου του National Association Trans* στη Γερμανία και συμπαραγωγό και συνδιοργανωτό των ανεξάρτητων podcast DIASPOR.ASIA και «Hast du Alles?», προσπαθώντας να βοηθήσει στην ανάπτυξη πόρων για κινήματα που αγωνίζονται για διαθεματική δικαιοσύνη.

Η **Shareen Elnaschie** είναι χωροταξική σχεδιάστρια, δημιουργική ερευνήτρια και εκπαιδευτικός σχεδιασμού που εργάζεται στο σημείο τομής της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανθρωπιστικής βοήθειας. Το 2016 συνίδρυσε το Office of Displaced Designers (ODD), μια συνεργατική πλατφόρμα σχεδιασμού και εκπαίδευσης που εργάζεται κυρίως σε θέματα εκτοπισμού και περιθωριοποίησης.

Η **Norma Falconi** είναι αγωνίστρια. Από την άφιξή της στη Βαρκελώνη το 1996, βρίσκεται στην πρώτη γραμμή παλεύοντας για τα δικαιώματα των μεταναστριών, ιδρύοντας και εκπροσωπώντας διάφορες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων της Συνέλευσης "Papers for Everyone" (1996) και του Sindillar/Sindihogar (2011). Το 2001, ήταν εκπρόσωπος για τον περιορισμό των μεταναστριών χωρίς χαρτιά στη Βαρκελώνη, μια εκδήλωση που ολοκληρώθηκε με μια συμφωνία στην οποία χορηγήθηκαν έγγραφα/άδειες διαμονής και εργασίας σε όλες και όλους. Από το 2012 είναι μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Γυναικείου Πολιτιστικού Κέντρου Francesca Bonnemaison-La Bonne.

Η **Ramona Lissette Fernández** είναι μετανάστρια και ακτιβίστρια με το Sindillar από το 2018.

Η **Karina Fulladosa-Leal** είναι ακτιβίστρια με το Sindillar/Sindihogar και κοινωνική ερευνήτρια. Έλαβε το διδακτορικό της στην Κοινωνική Ψυχολογία από το Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης (UAB). Η διατριβή της έχει τίτλο *Γυναίκες σε κίνηση: διευρύνοντας τα περιθώρια κοινωνικής και πολιτικής συμμετοχής στη συλλογική δράση ως εργαζόμενες στο σπίτι και στη φροντίδα* (2017). Είναι μέλος της ομάδας Fractalities in Critical Research (FIC). Αυτή τη στιγμή είναι μέλος της βασικής επιτροπής του Γυναικείου Πολιτιστικού Κέντρου Francesca Bonnemaison-La Bonne.

Η **Marina Faherty** είναι σύμβουλος σε εκπαιδευτικό συμβουλευτικό κέντρο και ψυχοθεραπεύτρια νέων στην εκπαίδευση. Είναι ιδρυτικό μέλος του An.ge.kommen όπου δραστηριοποιήθηκε από το 2015 έως το 2021 και ήταν μέλος της Συλλογικότητας BRIDGES την περίοδο 2019-2021.

Ο **Sebastian Garbe** είναι κοινωνιολόγος και εργάζεται ως μεταδιδακτορικός ερευνητής και συντονιστής έρευνας στο University of Applied Sciences Fulda. Απέκτησε το διδακτορικό του στην Κοινωνιολογία το 2021 στο Πανεπιστήμιο Justus-Liebig Giessen. Η διδασκαλία και η έρευνά του επικεντρώνονται στη μεταποικιακή και αποαποικιακή θεωρία καθώς και στη διαμαρτυρία, την αλληλεγγύη και τα κοινωνικά κινήματα. Τα τελευταία χρόνια, ασχολήθηκε με τη διεθνή αλληλεγγύη και

τον ακτιβισμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα με τους Maruche και είναι μέλος του frankfurt postcolonial collective.

Η **Encarnación Gutiérrez Rodríguez** είναι Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας με εστίαση στον Πολιτισμό και τη Μετανάστευση στο Πανεπιστήμιο Goethe της Φρανκφούρτης. Προηγουμένως, ήταν Καθηγήτρια Γενικής Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Justus-Liebig-University Giessen. Είναι ένθερμη υποστηρίκτρια της αποαποικιακής θεωρίας στον γερμανόφωνο κόσμο και έχει δημοσιεύσει ευρέως για ζητήματα σχετικά με το φύλο, την αποικιοκρατία της μετανάστευσης, τον θεσμικό ρατσισμό, τον φυλετικό καπιταλισμό, την εργασία φροντίδας και την συναισθηματική εργασία. Πρόσφατα δημοσίευσε με τη Shirley Anne Tate το εγχειρίδιο *Critical Race and Gender* (Palgrave) και με την Rhoda Reddock το βιβλίο *Decolonial Perspectives on Entangled Inequalities: Europe and the Caribbean*.

Ο **Lazaros Rafail Kouzelis** είναι σχεδιαστής πολυμέσων, παραγωγός αφηγήσεων και προγραμματιστής παιχνιδιών, που αυτή τη στιγμή εργάζεται στο διδακτορικό του πάνω σε εμβυθιστικές αφηγήσεις και την οικοδόμηση κόσμων.

Η **Marina Liaki** κατέχει μεταπτυχιακό στην Πληροφορική και την Επικοινωνία. Από πολύ μικρή ήταν παθιασμένη με τα ανθρώπινα δικαιώματα, τις ξένες γλώσσες και τις διαπολιτισμικές ανταλλαγές, γεγονός που την οδήγησε να ιδρύσει τη δική της οργάνωση, τη ΜΚΟ Za'atar.

Η **Marisela Montenegro Martínez** είναι κοινωνική ψυχολόγος από το Universidad Central de Venezuela. Εργάζεται ως καθηγήτρια στο Τμήμα Κοινωνικής Ψυχολογίας (Universitat Autònoma de Barcelona). Η ερευνητική της δραστηριότητα επικεντρώνεται στην κριτική και μετα-αποικιακή ανάλυση της έρευνας, της διδασκαλίας και της κοινωνικής εργασίας σε τομείς όπως οι κοινωνικές υπηρεσίες για μετανάστριες, τα κοινωνικά κινήματα και η κοινωνική κατασκευή του φύλου και της σεξουαλικότητας.

Ο **Marleno Nika** είναι μετανάστης από την Αλβανία που σπουδάζει φιλολογία στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, με την ελπίδα και τον φόβο να γίνει κάποια μέρα γλωσσολόγος. Στην Αθήνα, του αρέσει να συμμετέχει στη δημιουργία καλλιτεχνικών και πολιτικών χώρων για μετανάστες και κουηρ άτομα, καθώς και να φτιάχνει φανζίν, να εκτιμά την ποίηση και να βγάζει φωτογραφίες. Είναι μέλος της ΜΚΟ Za'atar ως δάσκαλος και συντονιστής από το 2019.

Ο **Douglas Neander Sambati** κατέχει διδακτορικό στην ιστορική κοινωνιολογία από το Πανεπιστήμιο της Πράγα και ήταν ερευνητής στο JLU το 2020. Επί του παρόντος είναι ανεξάρτητος ερευνητής, που ενδιαφέρεται για την κοινωνιολογία, τον εθνικισμό, τις αναπαραστάσεις, τις διαπολιτισμικές προοπτικές και τις αναρχικές θεωρίες.

Η **Francina Planas Piedra** είναι κοινωνική ψυχολόγος, ψυχοπαιδαγωγός και ακτιβίστρια. Ενδιαφέρεται για το φύλο, τη μετανάστευση και την κριτική κοινωνική ψυχολογία. Υποστηρίζει τις μετανάστριες στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν κοινωνική και εργασιακή ενδυνάμωση και, σήμερα, εργάζεται ως ψυχοπαιδαγωγός σε σχολεία και λύκεια και διοργανώνει εργαστήρια για νέες σε οργανώσεις μη τυπικής εκπαίδευσης. Έχει στενή σχέση με τη γενέτειρά της, το Sallent de Llobregat, από όπου συνεχίζει να παλεύει συλλογικά ενάντια στις διαθεματικές καταπιέσεις, πεπεισμένη ότι οι αλλαγές παράγονται από το άμεσο περιβάλλον μας.

Ο **Álvaro Ramírez-March** είναι κοινωνικός ερευνητής, ακτιβιστής και ερασιτέχνης ντράμερ. Ενδιαφέρεται για κριτικές μελέτες σε θέματα μετανάστευσης, κοινωνικά κινήματα και ποιοτικές και συμμετοχικές μεθοδολογίες. Η διδακτορική του διατριβή, με τίτλο *Κινήματα αλληλεγγύης ενόψει της «προσφυγικής κρίσης»: μεταξύ του ανθρωπισμού και των νέων υποδομών για την ελεύθερη κυκλοφορία* (Universitat Autònoma de Barcelona, 2022), ασχολείται με τον ρόλο του κινήματος αλληλεγγύης μεταναστριών στην Καταλονία και τη βία της Ευρώπης του φρουρίου. Ζει, ονειρεύεται και οργανώνεται ενάντια στα σύνορα στη Βαρκελώνη.

Το **Aude Sathoud** είναι ένα Αφρο-ευρωπαϊό εξερευνητό της ανθρώπινης κατάστασης και ύπαρξης που χορεύει στα σύνορα και προσπαθεί να κατανοήσει την ομορφιά και το χάος του κόσμου μέσω της έρευνας, του ακτιβισμού και της

τέχνης. Σε μια συνεχή κίνηση μεταξύ θεωρίας και πράξης, μελετά πολιτικές και ανθρωπιστικές επιστήμες και εργάζεται σε ΜΚΟ που υποστηρίζουν αιτούσες άσυλο και μετανάστριες στην Αθήνα και το Παρίσι τα τελευταία χρόνια.

Η **Aila Spathopoulou** είναι μεταδιδακτορική ερευνήτρια στο Τμήμα Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου του Durham. Είναι συντονίστρια του Ερευνητικού Τομέα, *Κινητικότητα: Μετανάστευση και Σύνορα* στο Φεμινιστικό Αυτόνομο Κέντρο έρευνας στην Αθήνα. Ολοκλήρωσε το διδακτορικό της στην ανθρωπογεωγραφία, με επίκεντρο τις διαδικασίες διακυβέρνησης των μεταναστριών μέσω του συστήματος hotspot στην Ελλάδα.

Η **Sandra Tejada Mejía** είναι Κολομβιανή τρανσφεμινίστρια, ψυχοθεραπεύτρια και κοινωνική ψυχολόγος (UAB). Είναι συνιδρύτρια του Psicomigra, μιας ένωσης για τη θεραπευτική φροντίδα και την κοινωνική/κοινοτική παρέμβαση που βρίσκεται στη Βαρκελώνη. Ως κοινωνική επαγγελματίας και ακτιβίστρια, ενδιαφέρεται για παρεμβάσεις με βάση την κοινότητα που στοχεύουν στην ενίσχυση της δράσης των κοινοτήτων που επηρεάζονται από διασταυρούμενες καταπιέσεις.

Το **Myrto Tsilimpounidi** είναι κοινωνικό ερευνητό, φωτογράφο και τρανσφεμινιστό. Είναι το συγγραφέα του *Reproducing Refugees: Photographia of a Crisis* (Rowman & Littlefield International, 2020) και του *Sociology of Crisis: Visualizing Urban Austerity*

(Routledge, 2017) και επιμελητό του *Street Art & Graffiti: Reading, Writing & Representing the City* (Routledge, 2017). Το Μυρτώ είναι συνιδρυτό του Φεμινιστικού Αυτόνομου Κέντρου έρευνας στην Αθήνα.